

PLANINSKI VESTNIK 3

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

LETNIK LXXIV

1974

PLANINSKI VESTNIK
GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE
 IZHAJA OD LETA 1895

Ing. Peter Ščetinin	Srečanje z Eigerjem	101
Tone Trobevšek	Sonce v severni steni Les Courtes	105
Igor Golli	Čihulova smer v Široki peči	107
Matevž Suhač	Vzpon v Dedcu	109
Lilijana Avčič	Vsa pota drže v Vrsnik	110
Janez Marinčič	Sprehod med doživetja	112
Dr. Slavko Tuta	Kozlov rob ali Grad	114
Ing. Svetko		
Lapajne	Megla – prvi sovražnik turnega smučanja	120
Tone Wraber	Učinek človekovih posegov	123
Janez Gregori	Vplivi človeka na favno alpskih predelov in učinki polucije	126
Tone Wraber	Mednarodni simpozij o prihodnosti Alp	130
Peter Skoberne	Varstvo flore v Sloveniji	131
Andrej Kranjc	Pierre St. Martin – Piedra de San Martin	134
	Društvene novice	137
	Alpinistične novice	147
	Varstvo narave	149
	Iz planinske literature	151
	Razgled po svetu	153

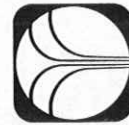
Naslovna stran:

Sušec pri Sv. Joštu nad Kranjem.
 Bo imel tudi letos rep zaviti?

Poština plačana v gotovni

Lastnik: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana. — Glavni urednik: Prof. Tine Orel, naslov: 61111 Ljubljana — pošta 11, p. p. 38, odgovorni urednik: Stanko Hribar. — Uredniški odbor: Ing. Tomaž Banovec, prof. Marijan Krišelj, prof. Evgen Lovšin, dr. Miha Potočnik, Janez Pretnar, prof. Janko Ravnik, Franci Savenc, Tone Strojim, dr. Tone Vraber. — Naslov uredništva in uprave: Planinska zveza Slovenije 61001 Ljubljana, Dvořakova 9, p. p. 214. — Tekoči račun pri NB 50101-678-47046, telefon 312-553. — Planinski Vestnik izhaja praviloma vsak mesec. Letna naročnina 60 din, plačljivo tudi v štirih obrokih, za inozemstvo 80 din (5 US \$). Oglase vodi Rado Lavrič. — Reklamacije se upoštevajo dva meseca po izidu številke. Spremembe naslova javljajte upravi glasila, navedite vedno tudi novi naslov s tiskanimi črkami. Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pismene odpovedi do 1. decembra za prihodnje leto. — Rokopisov ne vračamo. — Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani.

Po mnenju Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo št. 421-1/73 z dne 18. 1. 1973 spada ta publikacija med proizvode iz 7. točke 1. odstavka 36. člena Zakona o obdavljenju proizvodov in storitev v prometu (Ur. list SFRJ 33-316/72).

**ŽELEZNIŠKO
 GOSPODARSTVO
 LJUBLJANA**

FERSPED

Spedicija za mednarodni
 in notranji promet

UFRAVA

LJUBLJANA, MOSE PIJADE 39

s svojimi delovnimi enotami:

LJUBLJANA

Jesenice, Kranj, Novo mesto

MARIBOR

Celje, Velenje, Dravograd,
 Prevalje

NOVA GORICA

Rožna dolina, Sežana, Krvava
 potok, Kotoriba, Goričan

KOPER

Pula, Rijeka

opravlja vse posredniške posle
 v mednarodnem in notranjem
 prometu blaga

**tiskarna
jože moškrič**
 ljubljana, nazorjeva 6, telefon 21-296

oddelek za sodobno pisarniško poslovanje
 izdeluje kopirne obrazce SNAP-OUT, ki zagotavljajo boljše organizacijo poslovanja v uradih, bankah, zavarovalnicah, uslužnostnih podjetjih, industriji, trgovini, bolnišnicah, prevozništvu in drugod

tiskarna
 tisk vseh vrst tiskovin, katalogov, časopisov, revij in knjig

klišarna
 izdelava vseh vrst eno- in večbarvnih klišejev

knjigovoznica
 vezava preprostih in luksuzno opremljenih del

štampljarna
 izdelava vseh vrst žigov, pečatov in knjigovoških črk

SREČANJE Z EIGERJEM

ING. PETER ŠČETININ

si, ki ljubijo gore, vedo, kje leži Eiger in kaj pomeni za alpiniste njegova mogočna, 1800 m visoka severna stena. Veliko sem prebral o tej steni, ki je gotovo ena najnevarnejših v Evropi. Padajoče kamenje, led, požled, krušljiva skala in zato številne žrtve – menda je našlo doslej smrt v njej že okrog 40 alpinistov – nikakor niso bila vzpodbujajoča dejstva, pa vendar me je nekaj vleklo tja. Moral sem jo preplezati. Lansko poletje sem stal prvič pod Eigerjem. Ni bilo dosti časa za premišljevanje, ali naj se spoprimum s steno ali ne. Vreme je bilo še kar ugodno, razmere v steni tudi, v meni pa je bila nepremagljiva želja, da grem v to mogočno in temačno steno, ki me je privlačevala z nevidno silo. Georg, moj tovariš, je imel pomisleke glede vremena. Vremenoslovci so namreč napovedovali popoldanske nevihte. Pa to niti ne bi bilo tako hudo. Huje bi bilo, če bi se te nevihte sprevrgle v hujše poslabšanje vremena, ki bi steno vklenila v led in sneg. Sicer pa, saj sva vendar pripravljena. Ko sem stal pred steno in že vnaprej vedel, da bova vstopila, pa sem le začutil v sebi nemir. Morda je to bila posledica nagle odločitve. Še včeraj sva namreč plezala v SV steni Kingspitze, se ves dopoldan vozila do Grindelwalda, da sva lahko ob 14 stala na prodiščih pod steno. Končno skleneva, da greva do Hinterstoisserjeve prečnice. Od tam lahko še vedno sestopiva, če bi se vreme pokvarilo.

Kmalu naju sprejme stena. Zdi se mi, da postajava čisto majhna pred velikimi dimenzijami skalnih gmot nad nama. Ne morem reči, da sem užival v plezanju. Nahrbtnik je bil pretežak, pa tudi tistega notranjega nemira se nisem mogel otresti. Že takoj na začetku sva se morala navezati, tako težka je bila stena. Kasneje sva ugotovila, da sva plezala preveč levo od vstopa v klasično smer. Ko sva prišla v lažji svet, sva se razvezala in dohitela dve nemški navezi. Do težke počii pod Hinterstoisserjevo prečnico smo plezali, kakor je kdo vedel in znal. Petsto metrov mokre stene, ponekod tudi četrte težavnostne stopnje, in vendar se nihče ni navezal. To je bila nevarna igra s časom. Plezanje z varovanjem bi bilo prepočasno, istočasno plezanje navez pa bi pomenilo dvojno ali pa še večjo nevarnost. Ko sem tako plezal, sem se spomnil na nesrečno smrt četverice elitnih vzhodnonemških plezalcev, ki so pri nas prvi preplezali severno steno Travnika in jih je tu nekje doletela smrt. Še danes ne vedo, kaj je povzročilo to tragedijo, bili pa so navezani drug na drugega.

Pod težko počjo je končno stala skupina sedmih mož in se navezovala. Poč je bila mokra in previsna. Čakala sva debelo uro, da sva prišla na vrsto. Georg ni bil razpoložen. Oziral se je za vremenom, pa tudi to, da sva bila zadnja naveza, mu ni bilo všeč. Pete moža iz druge naveze so ravno izginile čez previs, ko sem prijel za oprimek v počii. Nahrbtnik me je zelo oviral. Komaj sem se držal v počii. Še sreča, da je bila kratka. Pravzaprav sem bil presenečen, ker nisem pričakoval takšnih težav. Nad počjo je svet postal položnejši in napredovanje je bilo lažje.

Nekaj pred mrakom smo bili vsi pred Hinterstoisserjevo prečnico in vsi smo hoteli čezno do prvega ledišča. Kot zadnja sva zopet potegnila krajši konec. Peterica je komaj našla na drugi strani prostor za bivačkanje in nama sporočila, da lahko ostaneva, kjer sva. Bila pa sva na mestu, na katerega je prav čudovito pršla voda nekje od zgoraj iz previsov rdeče stene. Ni nama preostala drugega, kot da si hitro poiščeva boljše mesto. Spustila sva se za raztežaj navzdol, prečkala pod rdečo steno in tu našla prav primeren prostorček za bivačkanje. Ko se je začelo mračiti, sva bila že pod bivačkanje vrečo, pripravljena za prvi bivačkanje v Eigerju.

»Kaj bo prinesel jutrišnji dan?« sem tuhtal. Skrbelo me je. Pozno popoldne se je pooblačilo in megle so se začele vleči po steni. Toda skrb sem raje zadržal zase. Na zunaj sem se delal velikega optimista. Georg je namreč glasno izražal nezadovoljstvo nad vremenom in zdelo se mi je, češ, samo čaka, da mu bom pritrtil. To pa bi skoraj gotovo pomenilo sestop. Moja želja, da dosežem vrh, ne glede na napore, ki so bili pred nama, pa je bila tako vroča, da bi sestopal šele takrat, ko bi se vreme tako pokvarilo, da bi nadaljevanje vzpona pomenilo norost.

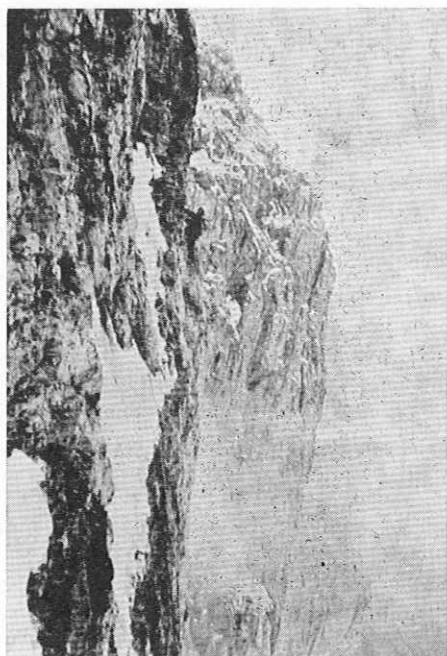
Tik pred nočjo sva doživela novo presenečenje. Do naju sta priplezala dva švicarska plezalca. Tako se je število ljudi v steni povečalo na devet. V naših stenah bi to pomenilo gnečo, tu pa smo bili prav neznatni. Pa vendar mi je postalo toplo pri srcu. Spet dva človeka, ki imata isti cilj, ki verjetno čutita v sebi isti nemir zaradi mogočnosti stene, pa vendar enako željo kot midva, da jo premagata. V tistem trenutku še nisem vedel, da bomo postali ena naveza, ki si deli vse dobre in slabe strani dolgega bivačkanja v steni. Pozdravili smo se. Poleg naju sta si uredila bivačkanje. Prišla je noč. Ni bilo preveč mrzlo, čeprav je bilo nebo čisto kot ribje oko. Opazoval sem luči globoko spodaj na Kleine Scheidegg. Le kdaj bomo zopet tam spodaj? Verjel sem, da kmalu.

Naslednje jutro smo se začeli pripravljati s prvim svitom. Začela sva z Georgom. Čez prečnico je šlo prav hitro, saj je bila zavarovana s fiksno vrvjo. Na »lastavičjem gnezdu« sva presenetila nemško navezo, ki se je ravno prebujala. Plezala sva naprej, Švicarja pa takoj za nama. Kmalu smo dosegli prvo ledišče, ki je bilo zelo skromno, zato pa je bilo na skalah veliko požleda. Prva nemška naveza treh švabskih alpinistov je medtem že dosegla drugo ledišče. Po raznih variantah, vsak je pač iskal najlažjo, smo ga v nekaj raztežajih dosegli tudi mi. Strmina je vzbujala strah. Povsod je bil čisti led, le tu in tam malo snega. Po opisu smo imeli preko tega ledišča okrog 15 raztežajev. Začel sem prvi raztežaj po ledu. Sprednje konice derez so se komaj zaznavno vdrle v led. Brez cepina in lednega kladiva v rokah ne bi zmožl tega silno napornega plezanja. Meča so me vedno bolj bolela. Hiteti nisem smel, pa tudi mogel nisem. Zelo sem si oddahnil, ko sem po 40 m izkopal v led stopničko za stojšče. Georg, ki je plezal k meni, se mi je zdel kot muha na šipi. Nevarno početje. Tu ne smeš zdrsniti. Še dobro, da sva izmenoma vodila. Tako se je duševni napor prvega enakomerno porazdelil na oba. Pa sem se k sreči hitro navadil na silno strmino in led. Ko sva se skupaj s Švicarjema v dolgih prečenjih čez druga

MARIJANU LIPOVŠKU – ISKRENE ČESTITKE

Ni treba velikih besedi, čeprav gre za veliko priznanje. Za največje, ki ga daje naša družba v Prešernovem spominu. Slovenska planinska srenja Prešernovega nagrajenca Marijana Lipovška še posebej slavi kot planinskega pisatelja, plezalca, smučarja in zvestega sotrudnika našega glasila. Kot planinec, plezalec in smučar ni iskal samo razvedrila, marveč je več kot štirideset let nepretrgoma bogatil tudi slovensko planinsko leposlovje. Tudi v tem je tvorec in interpret, kakršnih je malo na svetu. (Gl. PV 1970, št. 173-174.)

Slika levo: V prečnici bogov. Slika desno: Strmina pod prečnico

Foto ing. P. Ščetinin

ledišča bližala skoku, ki veže drugo in tretje ledišče, sem začel že uživati v takšnem vratolomnem plezanju po ledu. Od časa do časa je v zraku ostro završalo in nekaj hipov pozneje je kot topovska krogla udaril na ledišče večji ali manjši kamen. Včasih daleč, včasih pa prav blizu nas.

Kako nemočni smo bili v takih trenutkih. Ko stojiš na konicah derez in loviš ravnotežje v ledni strmini, je vsak hiter premik lahko usoden. Zato smo pač čakali, da je udarilo in vsak je medtem upal, da ne leti nanj. Ledne razmere so bile slabše, kot smo pričakovali, zato smo šele popoldne dosegli tretje ledišče. Tu so bile razmere ugodnejše. Bilo je več snega in zato tudi stopinja varnejša. Kljub temu pa tisti dan nismo prišli dlje kot do zgornjega dela rampe, ki veže tretje ledišče z »Likalnikom« (ozkim snežnim kuloarjem). V rampi je bilo malo snega, zato pa veliko vode. Povsod je teklo. Koža na rokah se je začela gubati ob stalnem stiku z ledeno mrzlo vodo. Noč nas je zatekla na mestu ob kaminu, kjer je bil edini suhi prostor pod previsom, primeren za bivak. Zadnja nemška naveza, ki smo jo prehiteli v »lastavičjem gnezdu«, se je morala ustaviti nekaj raztežajev pod nami in vso noč preždeti na mestu, kamor je tekla voda. Tudi nam se ni godilo kaj dosti bolje. Sicer ni teklo na nas, zato pa smo se morali štirje stlačiti na prostor, kjer je bilo komaj prostora za dva. Vso noč nisem zatisnil očesa. Nепrestano sem lezel nekam navzdol. Nikjer ni bilo opor za noge. Mojim tovarišem se ni godilo dosti bolje. Pa je bila kljub temu morala na višku. Čudil sem se, kako to, da ne čutim nobene posebne lakote, čeprav smo si pred »spanjem« po celodnevem garanju skuhalo le juho in čaj ter pojedli nekaj vzorcev klobase in sira.

Računali smo, da bomo naslednje jutro že dosegli vrh. Gotovo bi ga, če nam ne bi stena vedno bolj kazala zobe. Ko smo naslednje jutro še vsi otrpli od mraza že v prvem raztežaju stegovali svoje ude po poledeneli skali, sem videl, da nas čaka še prekleto trdo delo. Kamin, preko katerega je včeraj tekel majhen slap, se je čez noč obdal z debelo ledeno prevleko. Veliko časa smo porabili, preden smo stali nad kaminom. Medtem nas je dosegla tudi spodnja nemška naveza. Po strmem ledenem

ozebniku («Likalniku») do rdeče previsne počī pred znamenito prečnico bogov sta vodila Švicarja, nato pa sva prevzela vodstvo zopet midva z Georgom. Preko rahlo previsne počī, ki je bila lažja, kot sem pričakoval, sem priplezal do prečnice bogov. Ozke police, ki drže kakšne štiri raztežaje skoraj vodoravno do »Pajka«, zadnjega večjega ledišča v steni, so bile vse zalite z ledom. Grozljiv je bil pogled na to ledeno prevleko. Skala nad ledom je bila preveč krušljiva, da bi zabil klin. Na spodnji strani pa se je led prevesil v 1500 m globok prepad. Od nekod se je privlekla megla in vse skupaj je dobilo še strašnejši videz. Strmel sem v to podobo in tesno mi je bilo pri srcu. Tovarišev še ni bilo za mano. Varoval sem Georga, ki se je skrit za robom stene počasi vzpenjal k meni. Nisem mogel več zadrževati čustev. Tiho sem si zapel pesem, ki mi je v uteho, kadar mi je težko. V oči so mi silile solze. Kaj je vendar s tabo, Peter, pa vendar ne jočeš, sem si govoril. Saj te vendar ni strah. Ne, res me ni bilo strah. Morda je bila to le sprostitvev glede na prejšnja dva dneva, ko sem plezal z veliko duševno obremenitvijo. Georg bi raje sestopil, jaz pa sem silil naprej. Vreme ni bilo najugodnejše. Preveliko odgovornost sem si naprtil, če bi se vreme poslabšalo. S solzami v očeh sem se smejal soncu, ki je razpršilo meglo nad policami bogov. Ne bo nas imela stena, Peter, sem si dejal. Saj smo skoraj že pri izstopnih počeh. Georg je medtem že priplezal do mene. Varoval sem še Švicarja Jakoba. Nenaden sunek me je skoro vzdignil s skale, na kateri sem sedel. Vrv se je napela kot struna, pa je napetost kmalu popustila. Tovariš spodaj je najbrž izgubil oporo in se spet ujel. Plezanje čez prečnico je bila trda preizkušnja. Skoraj brez varovalnih klinov smo nizali raztežaj z raztežajem. Na drugi strani nas je pričakalo silno strmo snežišče »Pajek«, ki drži do izstopnih počī. Sneg je bil boljši. Zopet je šlo malo hitreje. Pa ne za dolgo. Počī, v katerih se konča ledišče, so bile ledene, tako da smo po njih zelo počasi napredovali. Georg je ujel še zadnjo dnevno svetlobo, ko je mojstrsko preplezal težko podelenelo silikatno poč, nad katero teče polica s prostorom za bivak (Cortijev bivak). Vsi ostali smo se že v mraku, varovani od zgoraj, pehali navzgor, kakor je kdo vedel in znal. Zadnja nemška naveza je dosegla bivak šele ob 21. uri. Zadnja noč v Eigerju je bila mrzla. Ovil sem si noge v puhasto vrečo, pa ni dosti pomagalo. Do jutra me je zeblo. Ko smo se s prvim svitom začeli okorno pregibati, je bila mrzla noč kmalu pozabljena. Nekakšna sproščenost se nas je polastila, saj smo bili skoraj že iz stene. Okoli nas so se podile megle, nebo je bilo delno prekrito z oblaki, ki so bili na obzorju rdečkasto obarvani od žarkov vzhajajočega sonca. Z Georgom sva se začela navezovati. Naenkrat pa se mi je zazdelo, da slišim iz oddaljenega desnega dela stene čudno znane glasove. Torej je še nekdo v steni. Napenjal sem oči in kmalu na nekem ledišču v zgornjem delu stene, kakšnih 600 m daleč, opazil dve postavi. Zopet sem zaslišal oddaljen glas. Spreletelo me je. Saj to ni mogoče. To je vendar slovenska govornica. Še vedno v negotovosti sem zatulil »Kdo je tam!« Čez čas je prišel odgovor, Slovenija. Poskočil sem od presenečenja in veselja. Naši so tam, tako malo nas je, pa vendar se srečujemo povsod po svetu. Obraz mi je žarel, ko sem tovarišem povedal, da sta tam moja rojaka. Z neprikritim občudovanjem so gledali na divje strmo ledeno pobočje, po katerem sta se vzpenjala. To je bilo čudovito doživetje.

Pred nami pa je bilo še pet raztežajev s požledom pokritega kamina. Začetek je bil skrajno težak, nato pa so težave kmalu popustile. Ob devetih zjutraj smo stopili iz temačne severne stene na snežni greben Mittellegi, ki so ga oblivali sončni žarki. Zdelo se mi je, kot da smo stopili v novo življenje. Ob enajstih smo stali že na vrhu gore. Žarečih obrazov, srečni in veseli. Razgled je bil enkraten. Mönch in Jungfrau sta se lesketala kot dva orjaška bisera. Na drugi strani je Fischeraarhorn razkazoval strahotno strmo, ribji plavuti podobno ledeno severno steno. Daleč, skoraj 3000 m pod nami, je bil Grindelwald, kjer se je trlo turistov. Še malo, pa se bomo tudi mi izgubili v človeško mravljišče, ki smo se mu iztrgali za štiri težke, pa vendar čudovite dni.

SONCE V SEVERNI STENI LES COURTES

TONE TROBEVSEK

ele v taboru sva si oddahnila. Toda tega, da sva preplezala severno steno Les Courtes, še nisva doumela. In še nekaj dni nato ne.

Ko smo v mraku prišli na ledenik Argentière, mi je vzelo sapo, tak je bil pogled na gore nad njim. Le na zadnjem skalnem obelisku Mt. Dolentu je še gostovalo sonce. Njegova zahodna stran je rdeče žarela, severna stena je bila grozeče temna. Pa Triolet. Ko da bi se postavila pokonci skladovnica ledu, pa vendar je tudi tu že nekaj smeri. Nato Les Courtes, lepa gora pravilnih oblik, na vsaki strani ima širok ozebnik, sredi ledenih strmin pa k vrhu silijo trije stebri.

Zdelo se mi je kot na črno-beli fotografiji, zakaj svetlobe je bilo vse manj in barv nisem več ločil. Nad menoj je kipel Les Droites, strašno strm in neprijazen vrh. Za njim Aig. Verte, ki je delovala veličastno in umirjeno. Gotovo je najbolj obiskan vrh s te strani. Na drugi strani je kraljevala izzivalna igla Chardonnetka. Samo vrh se ji je kot krona še svetil v zahajajočem soncu.

Poiskali smo prostor za bivak – previsen bolvan. Lučaj daleč so spali Ljubljančani, spodaj na moreni pa Poljaki. Ponoči me je zbudilo bobnenje plaz. Ob pol treh sem se ponovno zbudil. Naveze v Couturierovem ozebniku v Aig. Verte so bile že pod vrhom – tako so kazale lučke v temi. Zdaj bo tudi za naju že čas, da vstaneva. Prižgeva plin in kuhava čaj. Zbudiva Jetija, Toneta in Jožeta, ki bodo odšli na Col de Cristeaux.

Končno se odpraviva po melišču na ledenik in se tam naveževa. Še v temi z Ljubljančani in Poljakoma prečimo Argentière. Vsi smo namenjeni v isto steno. Nikamor se nam ne mudi, saj je še mrak. Naju bolijo noge: posledica deseturne hoje z Montenersa po gozdovih, pašnikih in ledeniku do stene. Tudi vreme ne kaže najbolje. Težki črni oblaki obetajo nevihto. Ne veva, kaj bi. Tudi Ljubljančani mencajo. Toda Poljaka sta že začela. Brez premišljevanja se poženeva za njima, Erjavec in Rebula pa za nama. Krajna poč ni široka, zato nam ne dela težav. Kakih pet raztežajev ne varujemo, ker je sneg dober. Tesno slediva Poljakoma, Ljubljančana sta zaostala.

Težka prečnica v levo naju privede pod ključni del smeri. To je kakih 100 metrov visok skok z naklonino 65°, ki pa ga pokriva za komolec snega. Odločiva se, da slediva originalni smeri, torej morava navzgor. Ljubljančana nista šla v levo, ampak kar naravnost navzgor. »Zajadrata« sta v bok severozhodnega stebra. Poljaka pa se zvito nasmehneti in prečita še raztežaj levo. Ne uganeva, kaj nameravata. Kasneje je vse jasno: za robom je strm ozebnik, vendar je hitreje preplezljiv kot skok. Tako sva ju kasneje gledala le še od daleč.

Pod strmim delom imenitno stojišče. Ohrabren zaradi uspeha sem kopal dalje. V skali sem našel razpoko in zabil klin. Tako, za varnost je poskrbljeno.

Priplezam do Janeta na dobro varovališče. Zamenjava se v vodstvu. Nekaj metrov je kar dobro, potem pa ledena strmina vse bolj sili v nebo. Led je slab, zato tudi dereze ne držijo dobro, meter za metrom se počasi pomikam kvišku. Strmina postaja neznosna, vse mi je odveč, kar imam na sebi, tudi kolena so mi v napoto. Kopljem v novem snegu, spodaj pa je črn krhek led; ko poskušam zabiti ledni klin, ne drži nič, spulim ga z roko. Ne preostane mi drugega, da plezam naprej brez klinov. Še kakšnih deset metrov me loči do mesta, kjer bom lahko varoval. Priplezam na nekakšen snežni greben. Ko sekam stojišče, se izpod ledu pokaže črn granit. Udarjam še z večjimi zamahi, ker upam, da se bo pokazala tudi razpoka za navadni klin. Trud je zaman, klina ne morem zabiti, tudi z lednim vijakom ne bo nič. Varovati moram brez klina. Jane počasi in previdno pleza proti meni. Vsak nepravilen korak je lahko usoden za oba. Začnem z drugim raztežajem. Strmina je enaka, če ni še hujša. Led pa je nekoliko boljši ali pa se mi le zdi, da je. Plezam s prednjimi zobmi

derez. V rokah imam cepin in ledno kladivo, za oporo in ravnotežje. Z vsako stopinjo se bližam koncu ključnega mesta, ko me Jane opozori, da je konec vrvi. Izsekati bo treba še eno varovališče v tej neznosni strmini. Varujem prijatelja, čeprav že sam komaj stojim. Ko bi vsaj imel en varovalni klin, bi morda napetost malo popustila. Brez besed začnem naslednji raztežaj, z lažjim srcem, ker vem, da bo za tem raztežajem strmina znosnejša. Zaženem se v strm leden žleb. Led je dober, zato hitro napredujem. Po dvajsetih metrih stena postane položnejša, dereze gredo bolj globoko v zmrznjeni sneg in led. Na koncu raztežaja izsekam v led dobro varovališče, da vsaj pošteno stojim. Zavijem ledni vijak, ki pa drži bolj za moralo.

Medtem se je vreme popravilo: oblaki so se razkadili, posijalo je sonce in nama posušilo premočeno obleko. Mislim sem, da sonce ne bo več dolgo sijalo na naju, kajti ura je korakala proti poldnevu. Pa sem se zmotil. Do treh, ko ga je zagrnila megla, je sijalo na najini čeladi. Pomikalo se je na vrhu stene od levega do desnega roba in nama dajalo upanje, da bo vreme držalo.

Pet raztežajev visoka snežna vesina nama vzame precej časa. Sneg se nabira na dereze in treba je paziti. Na koncu strmine zopet leden skok. Privezan na skalah sem varoval. Led je trd in krhek kot porcelan, pod udarci cepina odletava v tankih ploščah. Ta skok naju privede na drugo vesino, visoko osem raztežajev.

Do prvih skal je tako daleč, da se nama zdijo nedosegljive. Odpreva nahrbtnike in pojeva glukozo in rozine. Takoj je bolje. Led pa je tu še slabši. Veliki črni kristali so sprijeti kot breča in krhki kot steklo. Led pokriva nekaj prstov pršiča. Od časa do časa, ko Poljaka pred nama sekata stojišče, naju zasuje plazič pršiča. Vsak raztežaj je naporen in zahteva precej moči.

»Začel si tako, kot bi bil prepričan, da te ne more nič ustaviti. Že po desetih metrih si stal nad menoj na konicah derez kot prilepljen v steno. Mislim sem, da tega plezanja ne bo nikoli konec, pa me je vrv opozorila, da napreduješ. Korak za korakom sva bliže vrhu. Samo, da ne narediva kakšne neumnosti. Odnoslo bi naju in razbila bi se pol kilometra niže. Helikopter, ki je vozil material za novo kočo, naju je obiskal že tretjič. Pilot mi je pomahal, jaz pa njemu. Spet premor. Aha, zdaj zavijaš klin na stojišču Poljakov. Malo smole imava, da imata onadva daljšo vrv in ne moreva stati v njunih luknjah. Končno si na stojišču. Izvijem klin in se poženem naprej. Kmalu mi zmanjka moči. Hvaležen sem ti, da me ustaviš z izgovorom, da me boš slikal.«

Ko sva pri skalah, ne vidim več vrhov okoli sebe. Le belo mleko, iz katerega padajo drobne snežinke, je še okoli naju. Siliva kvišku. S planiranim počitkom ni nič. Za nameček nekje za Aig. Verte useka strela.

Zdaj ne varujeva več. Udira se do kolen, tako se je zmeščal sneg. Bojiva se, da se bo celo pobočje z nama vred odpeljalo v dolino. Tu ni več tako strmo, vendar še ni ravno. Ker snežna opast zapira pot na greben, morava še raztežaj na levo. Na grebenu zavriskam od veselja. Leto in dan sva živela za ta trenutek in plezala. Zdaj doživljava trenutke zmagooslavja. Škoda, da so tako kratki. Splača se žrtvovati marsikaj za tako steno, za tak trenutek. Nikoli nisem mislil, da je človek lahko tako srečen. Za nama je 800 metrov ledene strmine, kjer nisva mogla niti pošteno stati, tukaj pa bi lahko udobno sedela. Tudi zato sva srečna.

Kljub vetru, snegu in grmenju napraviva nekaj fotografij. Vreme naju preganja. Oglasita se Grošelji in Bešlini, zdaj sta že blizu vrha. Kmalu jo po grebenu pobriševa v sedlo med Courtes in Droites. Tu misliva počakati. Vendar veter prepriha premočeno obleko in zebe naju. Po stopinjah bosta že našla, si misliva in nadaljujeva s sestopom. Udira se do pasu. Po treh urah sva na ledeniku Talëfre, na drugi strani gore.

Tam sva se ustavila in pospravila opremo. Deževalo je. Mimo kočee Couvercle sva tekla v tabor. Zadnja strmina nama je požrla še zadnje moči. Bilo je že temno, ko sva prišla do šotorov. Med redkimi presledki med oblaki so mežikale zvezde. Nahrbtnika sva vrgla na tla in nekaj minut nepremično gledala. Potem so se začeli šotori odpirati in tovariši so nama podajali roke.

ČIHULOVA SMER V ŠIROKI PEČI

IGOR GOLLI

Šraufom kreneva po ozki strmi stezici, ki drži za Ak. Kmalu se je popolnoma znočilo. Seveda sva izgubila to stezico. Lomastiva nekam navzgor in preklinjava, ker sva prej štedila z razsvetljavo. Sem in tja se v temi pojavi par svetlih oči. Končno prideva na pravo pot in kar hitro prispeva na veliko prodišče, ki se razprostira prav do Široke peči. Da bi bile nama prihranjene muke dolgega dostopa, greva čim bliže steni in se zavlečeva v spalne vreče že kar blizu vstopa.

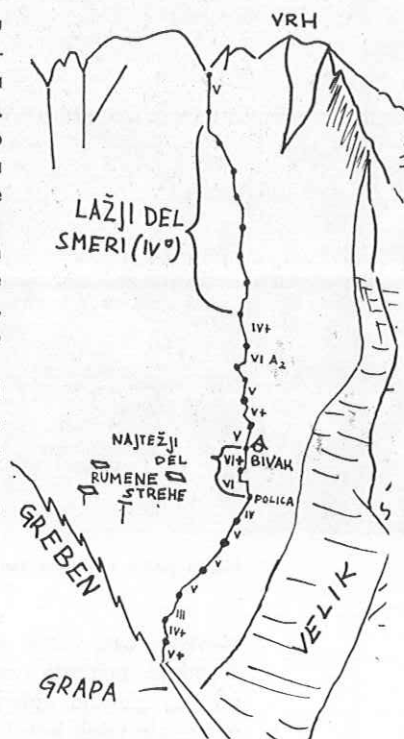
Po krajšem pogovoru o jutrišnjem vzponu kmalu zaspim. Zbudim se sredi noči. Okoliške vrhove pravljjično osvetljuje luna, le najina stena je v senci in mrko gleda. Zastrahujoče vpliva name, zato je ne gledam preveč in se raje spravim nazaj v spalno vrečo. Za vstajanje je tako še prezgodaj.

Vstala sva kar malo pozno in nato pohitela, kar se le da. Od daleč je videti smer nenavadno, saj nisem vajen, da bi se plezalo po tako krušljivi steni, ki jo zaljšajo še številne rumene strehe. Pozneje sva videla, da smer ni pravilno vrisana in da poteka nekoliko bolj desno, a je bilo vseeno težko. Vso pot do vstopa sem se ukvarjal s samim seboj. Pošteno me je dajala sapa, bilo me je strah, ko sva se bližala temu rumenemu in rdečemu kamnolomu. Šrauf pa se je, ne meneč za nič, gnal proti steni in videti je bilo, kot da komaj čaka »užitkov«, ki jih ponuja taka skala.

Strmo snežišče naju privede do vstopa. Pomalicava in si ogledava rdeči vstopni raztežaj. Šraus zapleza, in se kot maček previdno vzpenja kvišku in zabija kline, saj so oprimki, na katere bi se lahko zanesel, zelo redki. Stojišče si uredi v udobnem koritu, nad katerim je svet nekoliko bolj položen.

Ko mu sledim, rušim velike količine kamenja in večjih skal, klini pa začuda dobro držijo in mi pri izbujanju povzročajo preglavice. Na stojišču se zamenjava in po kakih osmih metrih plezanja postane precej resno. Preskušam oprimke in skušam zabiti, pa ne gre. Poskusim s prečenjem v desno, takrat pa se mi odkrhne luska in najdem se ob presenečenem Šraufu, ki je na srečo pravočasno odskočil. Če izvzamem močan udarec v komolec, sem imel veliko srečo. Soplezalec prevzame vodstvo in kmalu sva na začetku strmega rebra, ki drži proti desni. Nikjer ni kakih posebno težkih mest, tako da kar dobro napredujema in v petih urah priplezava do mesta, kjer sta Čeha imela svoj prvi bivač. Do tu sta prišla že Košir in Manfreda pri poskusu ponovitve pred tremi leti. Zavrnilo ju je slabo vreme.

Tu se začno največje težave. Nad nama se pne rumena stena z mnogimi previsi, visoka kakih 80 m. Nad njo upava, da je bolj položna. Šrauf vstopi v nekakšno poč, kjer najde zagozdено zanko z vozlom v poči in jo pridno uporabi. Razen te zanke in treh klinov nista Čeha pustila v smeri ničesar. Soplezalca kmalu ne vidim več, le sopihanje in trzajoča vrv izdajata, da so težave res hude. Čez kako uro ga spet ugledam blizu votlinice, v kateri bo verjetno stojišče. Kmalu mu lahko sledim in tudi meni pobere ta raztežaj več kot uro, saj moram izbijati dragocene stubaiske kline iz trdne zlitine, ki so se v taki skali odlično obnesli. Sledil je najtežji raztežaj v smeri. Nad luknjo se je bočil strehast previs, ki ga je bilo treba preplezati prosto, nad njim pa 30 m previsne stene, kjer so klini le slabo prijemali. Dobre tri ure sva se mučila s tem raztežajem, ki je terjal od mene poslednje zaloge sil, tako da sem bil kar vesel

Široka peč z vrisanimi smermi

Foto Stane Belak

bivaka v ozki votlini nad tem raztežajem. Votlina je bila polna zemlje, izkopala sva si sedeža, prižgala svečo, jedla in pila razne dobrote. Sem ter tja sem malo zaspal ali pa sva gledala kolone avtomobilov, ki so nepretrgoma vozile skozi Martuljek in oznanjale višek turistične sezone.

S prvo svetlobo sva začela s plezanjem, kajti bivakirala sva sorazmerno nizko in priganjal naju je čas. Hitro sva pri drugem češkem bivaku, kjer najdeva številne konzervne škatle. Plezanje je nekoliko lažje kot v onih dveh raztežajih pod najinim bivakom. Odlično nama gre in raztežaj se vrsti za raztežajem. Tudi previsna krušljiva zajeda naju ne more zaustaviti in nad njo se znajdeva v položnejšem terenu. Nena-doma prislunhem. Na melišču pod steno nekdo vpije, a ga ne razumeva. Verjetno je kdo prišel gledat, kako nama gre, ko je videl luč v steni. Vrneva mu kratek odgovor in nadaljujema s plezanjem po skali, ki je mnogo boljša kot spodaj.

Nenadoma naju ustavi ozek rumen kamin in šrauf opravi v njem precej dela. Nato steče vrv hitreje. Potem se še jaz potim v kaminu in preklinjam nahrbtnik. Ko sem čez, ne morem verjeti očem! Pogled, ki sem ga že ves čas nestrpno pričakoval: Škrnatarica, Dovški Križ, Oltar, Amfiteater... Seževa si v roke, napetost popušča, utrujeno telo preplavi radost.

Spustiva se v Amfiteater, se pri snegu odžejava in oddriva v Martuljek. Komaj čakam, da spet ugledam steno. Končno! Spremenila je svoje lice, smehlja se mi in kaže pot k še zahtevnejšim ciljem.

Dne 18. in 19. VIII. 1973 sva s Stanetom Belakom-Šraufom ponovila to smer, ki jo je Čeh Cihula prvi preplezal l. 1965 s tremi bivaki. Opisal jo je tudi v PV. Smer je med plezalci slovela kot ena najtežjih in najbolj nevarnih smeri pri nas, predvsem zaradi izredne krušljivosti, zato je v vodiču edina ocenjena s VI+. Vendar z Belakom meniva, da je previsoko ocenjena. Le dva raztežaja bi zaslužila tako oceno. Po najinem mnenju smer spada med petorico najtežjih v Sloveniji. Pojasnilo k sliki: št. 1 smer Ogrin-Zupančič, ocena IV-, leta 1933; št. 2 smer Ferjan-Krušič-Zupan, IV, V+, 1956; št. 3 smer Juvan-Stebal, V, VI-, 1960; št. 4 Centralna smer (Čop, Jesihova, Potočnik), IV, 1928; št. 4 a Leva izstopna varianta (Dermelj, Medja, Zupančič) 1946; št. 4 b Desna izstopna varianta (Dolar, Pirš), 1946; št. 5 Cihulova smer (J. Cihula, S. Stehlik), VI, 1965; št. 6 Direktna smer (Debeljak, Hočevar), IV, V, (VI-), 1949; št. 7 Severozahodni raz (Angelo in Ignazio Dibona, Ana Escher in Joža Lipovec), V, mesto VI, 1935.

VZPON V DEDCU

MATEVŽ SUHAČ

ežko sem preganjal vtis, da sem v plezalnem vrtcu, ko sem stal na prvem stojišču Debeljakove smeri v Dedcu. Na ves glas sem tulil od sreče in redki obiskovalci Korošice so se začudeno ozirali v steno. Bil sem srečen, da sva vstopila, srečen, da sva premagala strah pred mrazom in težavami.

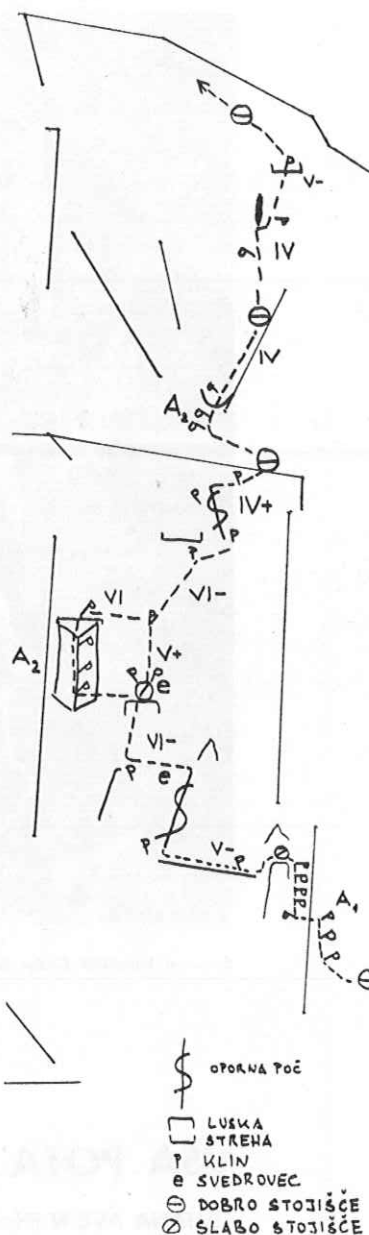
Konec oktobra je bil prekrasen sončen dan, drevesa v dolini so bila rjava in nebo je bilo modro, kot je lahko le jeseni. Počasi sem vlekel vrvi in Igor je sopihal pod menojo. Mučil sem se na slabem stojišču, le z eno nogo sem stal in nisem se upal obesiti na lusko. Igor je nadaljeval po čudni prečki in kmalu prišel do svedrovca, ki ga je nekdo brez potrebe zabil. Po kratkem posvetu sva se sporazumela, da ga ne bo uporabil. Ko je izginil za razom, sem slišal le še grd samogovor. Dejal sem mu, naj pohiti, ker me je že pošteno zeblo. Težko sem plezal, saj prstov skoro nisem več čutil. Najtežje mesto sem z elegantnim nihajem kar izpustil in kmalu sem visel na stojišču. Nad nama se je vzpela črna plošča. Čeprav sem vaje grajskih šanc, mi precej stvari ni bilo popolnoma jasnih. V začetku lestvica čudnih klinov, nato še bolj čudna prečka. Ko sem vpel klin na koncu prečke, sem kar krepko dihal in preklinjal. Poželjivo sem gledal naslednji klin, nato pa še majhne oprimke, ki se kljub ostrim pogledom niso hoteli povečati. Sledovi kladiva so pričali, da so nekateri plezalci tudi dobri kamnoseki in zato je šlo lažje, kot je bilo videti. Kmalu sem bil na sončnem stojišču. Tudi Igor je bil hitro pri meni. Nadaljevanje naju ni več skrbelo, zato sva malo počivala in se grela na soncu. Naslednji raztežaj poteka po nakazani rampi in je zelo lep. V izstopnem raztežaju sem nekoliko zgrešil smer in se naenkrat znašel v desni smeri. Zato je bil Igor tisti srečnež, ki ga je prvega obsijalo sonce.

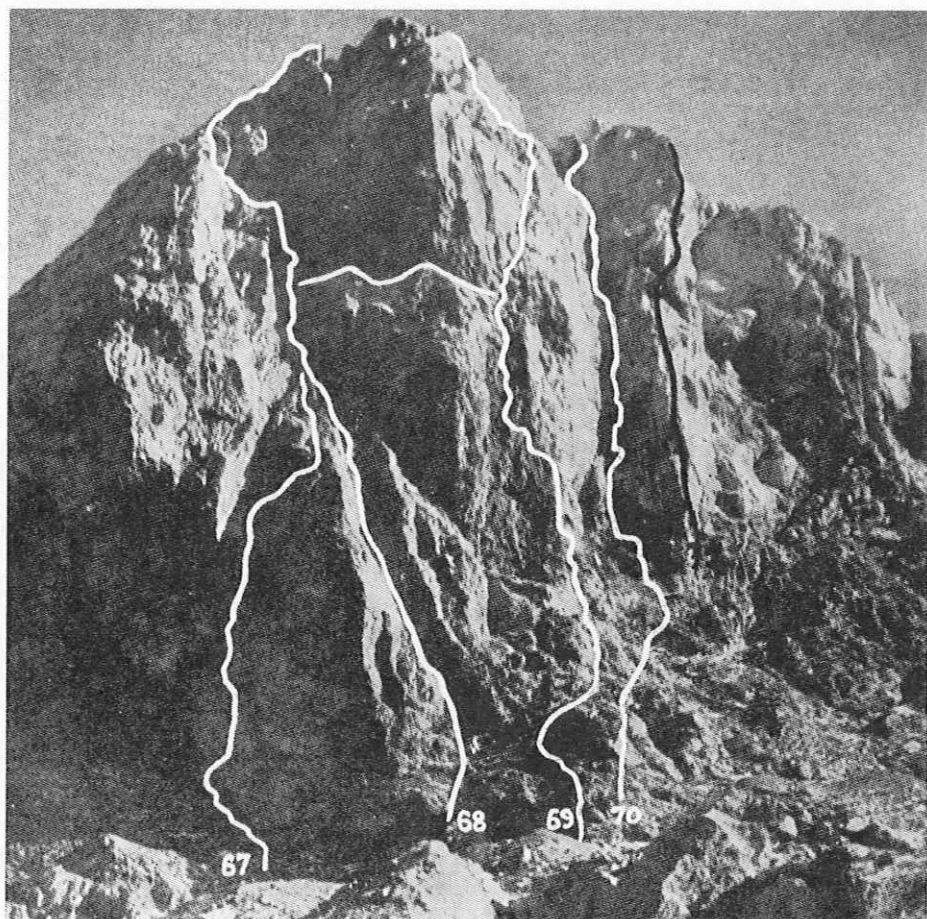
Med čakanjem na zeleno luč sta mi prišla na misel plezalca, ki sta prva preplezala to smer. Kako drugačen je bil njen vzpon od najinega. Koliko manj klinov sta uporabila! Mar je res razvoj terjal, da je ta lepa smer postala neproblematična? Res, od takrat se je marsikaj spremenilo, spremenil se je tudi odnos do stene. Ali je postal boljši? Verjetno ne; mnogi plezalci so postali obrtniki in njihova zasluga je, da so številna prosta mesta postala tehnična. Številne smeri so izgubile svoj čar – postale so tehnične.

Težko je v steni obračati, kadar vidiš, da nisi kos težavam. Mislim pa, da je tudi umik v takem primeru bolj časten kot zmaga, izsiljena s kopicjo klinov. In ravno s tem sem se srečal v Dedcu. Množica klinov na mestih, ki so preplezljiva tudi prosto... In navsezadnje vklesani oprimki. Brez njih bi bila črna plošča za pol stopnje težja... Iz razmišljanja me je zdramil Igorjev klic. Ko sem nato stal na robu stene in gledal, kako je zahajalo sonce, se je v meni vzbudil občutek neskončne sreče, občutek, ki se pojavi takrat, ko človek doseže cilj, ki si ga je sam zastavil. Redki so taki trenutki in prav je tako. Znamo jih pravilno ceniti.

Centralna smer v Dedcu, 150 m; V-VI A 2; 5,5 ur;

Plezala Igor Golli in Matevž Suhač 27. 10. 1973.

Skromni koroški Dedec je po vojni odigral veliko vlogo v slovenskem alpinizmu.

VSA POTA DRŽE V VRSNIK

LILIJANA AVČIN (Nadaljevanje)

Pričakovanje

etošnje septembrsko poletje. Slonim na našem posivelem lesenem balkonu v Vrsniku in čakam. Ura gre na osmo, čez dvajset minut bo sinil izza Plaskega Kuka prvi sončni žarek. Pravi obred je že postalo pri nas to pričakovanje sonca ob poletnih jutrih. Dolina je potopljena v mrzel, vlažen polmrak, iz katerega ne izstopajo ne drevesa, ne bajte, ne skale, ne košenice. Nobene izrazite barve, čez vse se preliva nekakšna zelena sivina.

Še zmeraj mi tiči na nogi grdi beli škorenj. Še teden dni. Potem pride dolgotrajno, neprijetno razgibanje, me tolažijo. Noga še dolge mesece ne bo prida uporabna.

Torej še kar naprej invalid z upanjem kakor drobno lučko šele v daljnji prihodnosti? Sivina leze tudi v mojo dušo.

Zdim na balkonu ob svojih dragih petunijah, ki se imajo za svojo bohotnost zahvaliti sosedu Komacu, saj jih je ves čas moje odsotnosti tako pridno zalival. Kar sršijo cvetov, a zdaj, ob tej uri, jih je komaj kaj videti. Nad Kukom šine v nebo v svetlih pramenih sinja svetloba. Ne morem videti od tod na hrib zadaj za hišo, a vem: sonce se je dotaknilo vrha podora in zdaj se uliva navzdol naglo in nezadržno kakor mogočen val nenadno narasle reke. Že ga slutim na macesnih zadaj za hišo, na sivi strehi, niža se – in zdaj je tu. Silna bleščava plane vame in v moje petunije. Jaz, ubogo človeško bitje, zamežim pred to silo, cvetovi petunije pa se željno razpro in krvavo zažare na še temnem ozadju.

Toda že požira gospodovalni bleščéči val tudi mrak pred mano. Nenadoma oživi zrak. Vse mezi drobnih, tankih žužkov, ki se vsak posebej jasno odražajo od temnih smrek ob vodi. Kakor majceni helikopterčki, ki jim vise navzdol nekakšne antene, se sunkovito dvigajo, nekaj časa vise v prostoru, padajo pa se spet dvigajo. Toda ta nenavadni prizor lahko občudujem le kratek hip. Kajti ko se sonce polasti tudi smrek in hriba za njimi, ni drobljancev mogoče več uzreti. Zmagovita simfonija luči polni z jarkimi zvoki dolino in le meglica nad mrzlim Vrsnikom oznanja, da je tu še pravkar vladala senca že jesenskega jutra.

Za nami bo stala Mala in Velika Tičarica, počasi se bomo dvigali po poti porasli z visoko travo, da bomo mokri do kolen, kakor že tolikokrat. Za nami bodo ostali najlepši, še vedno žareči macesni. Prišli bomo med stare, s sivimi bradami ovešene smreke, ki s svojimi odmrli, z zeleno sivimi lišaji poraslimi vejami vsako leto obogate moje zimske ikebane. Pod njimi rastejo krasne, bujno zelene praproti na tako slikovitih mestih, kot da jih je tja posadila spretna roka umnega alpskega vrtnarja. Poslovili se bomo od gozda. Če bomo dotlej govorili, bomo tedaj utihnili. Pred nami se bodo odprli prisojni, vabljivi gamsji pašniki. Kolikokrat smo jih tu videli posamične, v parih, v tropih po trideset in več! Mirno se pasóče, zvedavo nas ogledujoče ali pa neznansko naglo, vendar čudovito elegantno dirjajoče tja čez sedlo v Trebišnjo ali pa desno dol v Ravni dol. Ali nam bo sreča, da ugledamo te drage planinske prijatelje, naklonjena tudi tokrat?

Seveda bomo, kakor zmeraj, stopili na ozko sedlo, s katerega drži strma steza dol v Trebišnjo in se združi s potjo, ki pelje na Prehodavce. Kako različni so že bili pogledi, ki so se nam odpirali s tega sedelca! Včasih brezhibna jasnina, drugič popolno nasprotje tega – kotel črnih, divje se podečih megel. Ali pa tisto srednje, kar je morda najlepše: mogočni vrh Kanjavca in še bliže Vršaka, zadaj pa Triglav zdaj jarko izstopajoči na modrem nebu, zdaj ovijajoči čez pleča skrivnostne meglene tančice, skozi katere se je nešteto krat iskril deviški prvi sneg bližajoče se zime. Kakšen prizor me čaka letos? Kar drhtim od pričakovanja.

Vrnili se bomo nekaj korakov in jo po izgubljanju se stezici med ruševjem ubrali naravnost navzgor. Tu in tam suha planika ali pa murka, sicer od slane porumeneli šopi trave. In povsod kupčki gamsjih bobkov. Tod so se pasli, tam so ležali, tu so se razgibano podili in igrali.

Vrh! Tihó uživam v misli, kaj bom občutila na njem po vseh teh mesecih, odkar mi je moja grda in nespametna poškodba podrla vse poletne in jesenske načrte in me prikovala v dolino. Prvi pogled bo veljal njej, preljubi Trenti pod mojimi nogami. Počasi se bo umikala z nje težka, mrzla senca Ozebnika, Tičarice in Čistega vrha, dobrotno jo bo objelo jesensko sonce, da jo še enkrat pogreje pred dolgo, teme in mraza polno zimo. Potem bom z očmi sledila Soči tja do Bovca. Tam se bodo dvignile na Kanin, velikanski, zajeten, že pokrit z belimi snegovi. In potem bom potovala po obsoških vrhovih: Rombonu, Grintovcu, Srebrnjaku, Trentarskem Pelcu, Berebici. Preskočila bom dolino Zadnje Trente in se nad belim zvijajočim se trakom vršiške ceste povzpela na Mojstrovko, ošinila na levi Jalovec (spreletelo me bo ob spominu na zimski dan, ki sem ga lanskega avgusta doživela na njem). Potem bom zaokrožila

čez Prisojnik na Planjo in Razor, da za hipec povasujem pri Poljančevem Pogačnikovem domu. In zdaj vse tisto, kar sem gledala že s sedla pa še Lepo špičje z vso rajdo vrhov tja do Kuka, stražarja naše vrsniške doline.

Kako umevno se mi zdi, da bomo res obdarjeni s takim vremenom, da bomo vso to nam tako domačo lepoto res spet videli! Nemara pa bo vrsniškim bogovom maščevanja nad mano že dovolj in bodo le pustili odgrnjeno zaveso tega najlepšega prizorišča gornje soške doline? Kajti Čisti vrh ima razgled kako malokatera trentarskih gora. Sedli bomo v toplo travo, blaženo počivali, sanjarili svoje vedno enake gorniške sanje, polne spominov za nazaj, upov in želja za naprej. Obenem pa se bomo v pričakovanju ozirali tja proti Bavškemu Grintovcu. Ali se ne bo tudi danes z njega kraljevsko veličastno prepeljal čez dolino mogočni par orlov? Ali vsaj parček črnih kavrov?

Ne, ne, kar preveč zahtevam in pričakujem. Četudi se bodo podile megle, čeprav ne bo na spregled nobenega gamsa in bosta orla in kavra ostala na svoji silni gori: Tiha hvaležnost mi bo polnila srce, da bom le smela spet stopiti na vrh, ki mu domačini pravijo Čisti, ker ni porasel, meni pa je čist, ker je še tako neomadeževan, samotin in tih.

Nov človek se bom vrnila v dolino.

SPREHOD MED DOŽIVETJA

JANEZ MARINCIČ

egleno jutro. Grem v šolo, ceste so še mokre od nočnega dežja. Lilo je ves teden skupaj, mesto je bilo otrplo; mraz, dežniki, luže. Včeraj zvečer smo se kot vsak teden zopet dobili v društvu. Pogovarjali smo se o vsem mogočem, predvsem pa o hribih. Na turo konec tedna ni nihče mislil, bilo je preslabo vreme. Razšli smo se pozno, vsak z jesenskimi načrti v mislih.

V šoli je bilo obupno dolgočasno in zadušljivo, skoraj bi morali prižgati luči. Proti opoldnevu pa se megla nenadoma vzdigne in stopi, po dolgem času vidim jasnino neba. Z užitek pogledam v sonce, v to luč življenja. Misli mi uhajajo tja gor med rdeče bukovje in orumenele macesne; v steni se svetlikajo potočki skopnelega poprha, plati so še črne od vlage, vendar stena dobiva prijazen obraz. Soparica nad njo izdaja, da se pripravlja na sprejem neredkih jesenskih obiskovalcev. Gore zvbijajo, v trenutku postanem bolan ob misli, da bom čez nedeljo doma. Kako je že bilo oni dan?

Točen sem bil kot ura. Nahrbtnik sem postavil v prah ob cesti in čakal na Milana. Vročje je bilo, na nebu so se prevažali veliki kumulusi. Ko pride, začneva vzdigovati palce, toda danes gre bolj slabo. Morava kar na avtobus.

Za turo sva se zmenila na zaključku plezalne šole. Sedaj sva tu. Ogromna trikotna stena se v večernem soncu nagiba nad krnico. Njen vitki steber vzbuja spoštovanje. Tam čez naj bi šla jutri? Vem, da bo z Milanom šlo. V senikih ne najdeva ničesar, zato si v gozdu ob poti urediva ležišči. Moja prva noč na prostem. Spim odlično, saj ni mraza. Ponoči se zbujiva, narahlo prši, pa spet preneha. Ob jutranjem svitu vidiva, da je nebo oblačno, ozračje pretoplo. Vseeno se odpraviva v breg in se ustaviva šele na začetku melišča pod steno. Vrh gore je od časa do časa v megli, stena je siva. Ne moreva se odločiti, skleneva še malo počakati. Uleževa se na rušje in zaspiva. Jutranji spanec nama da moč, da se odločiva vseeno vstopiti, čeprav

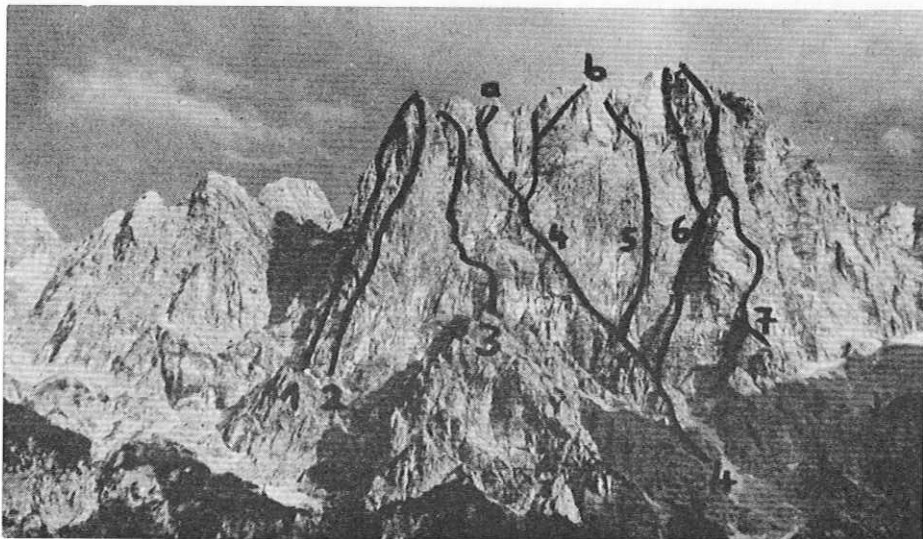
vreme ni nič boljše. Po skrotu in lažjem terenu se vzpenjava v osrčje stene, dokler se ta ne požene navpično proti meglenemu vrhu. Milan spleza prvi raztežaj in že išče varovališče. Začne rositi, po skalah že mezi mokrota. Že se odloči za umik, a ne more zabiti klina za spust. Deževati spet preneha, stena postane svetlejša. Predlagam, da nadaljujeva vzpon.

Napol stojim, napol klečim na poševni polički pod previsom. Edino suho mesto na meni so lasje pod čelado. Zobje mi šklepetajo od mraza, namaka naju že pet ur. Deževati je spet začelo, ko sva bila na prižnici v kaminu, nekaj raztežajev od mesta, kjer sva se hotela obrniti. Prestop v žleb nad prižnico zapira previs, ki ga je treba obiti na levi strani. Res, to je težko in uživaško plezanje ob lepem vremenu; ko sem pa z dvema nahrbtnikoma visel skoraj vodoravno vznak, se držal z eno roko za bolvan, drugo opiral v stene kamina, me je kaj hitro minila misel na elegantno plezanje. Z velikim naporom sem se zopet potegnil v vertikalo. Pozneje mi je v žlebu priletelo točno na glavo še nekaj kamenja, k sreči brez posledic.

Pravkar plezam čez previs. Hitim, kolikor morem, s tem se ogrejem. Sicer pa želim samo naprej, na vrh. »Fifi« zlahka skoči iz ušesa, streme obešam čez glavo, da mi pozvanja ob vponke na prsih. Raztežaj za raztežajem mineva, razumeva se skoraj brez besed, morale nama zaenkrat ne more izprati dež niti izpiti megla, ki naju je že davno zagrnila in jemala orientacijo. Kaj pa osemdesetmeterska zajeda? Ko se spomnim nanjo, me začne pri srcu malce stiskati. Predstavljam si, kako bova visela v stremenih, to pa me ob takem dežju, vetru, megli in mrazu najmanj mika. Končno sva pod njo. Po njej teče curek kar lepih dimenzij in pridno namaka vrv. Ta seveda deluje kot stenj, ki vztrajno dovaja vodo za pas, pod hlače in v čevlje. Vode sem se pa že tako navadil, da me to prav malo moti ob plezanju res lepe zajede. Le mrz grize v prste. Na koncu zajede prečiva v desno, stena se položi. Še dva raztežaja po grebenu in končno stojiva na vrhu. Okoli naju je sama megla, iz katere vsake toliko časa prši, veter pa naju zmrazi dobesedno do kosti. Pokrijeva se z bivač vrečo in nekaj pojeva. Vesela sva, da naju je stena končno izpustila iz svoje vertikale. Glavne težave so za nama, toda sestopa ne poznavata. Pravijo, da je pot markirana, a ne najdeva niti ene rdeče lise. Zato se drživa čimbolj v levo, sestopava v meglo in se izogibava skokom. Milan predlaga, da prečiva še bolj v levo, v nekakšen žleb. Megla je še zmerom obupna. Milan glasno pošilja meglo in vreme k vragu, jaz sem pa tiho.

Široka peč (Prim. s sliko na str. 108)

Foto Jože Trošt

Vem, da sem kriv, če bova bivakirala. Zaletav in mlad – torej samo navzgor! To je moja prva resnejša izkušnja v steni.

Zdajci se megla nekoliko razgrne, pod seboj zagledava prijazno krnico z melišči, travo in redkimi macesni. In najin žleb drži prav tja, spodaj vidiva markirano stezo! Imava pa res srečo.

Ob enih zjutraj se doma uležem v suho posteljo – kakšen užitek! Štirinajst ur moče zaradi enega samega mojega »Greva naprej!« Pa tudi štirinajst ur moče in naporov za steno, ki jo vedno gledam s spoštovanjem. In dobro se mi zdi, da sem že šel tam čez.

Pogledam na tablo. Profesor je pravkar začel z enolično razlago. Nasmehnem se sam pri sebi: »Kako morem biti sredi belega dne tako zamišljen?« Vidim, da spomin na hribe oživlja sleherni dan mojega enoličnega mestnega življenja. In še se bodo med spomine vpletali novi načrti, novi vzponi, nova doživetja, še drznejša od prejšnjih. In sploh – še bo lepo.

Opomba: Gre za skalaško smer v Špiku. Plezala sta Milan Rebula in Janez Marinčič, oba AO Ljubljana-matica, 21. junija 1973.

Čas: 10 ur, težavnost IV–V, plezala v zelo slabem vremenu.

KOZLOV ROB ALI GRAD

DR. SLAVKO TUTA

a grič nad Tolminom ni visok. Meri 428 m, in ker smo na trgu na 202 m nadmorske višine, lahko zračunamo, da nam bo hoja na vrh pobrala le štirideset minut. Potreben nam ne bo niti cepin niti dereza ne kakšni drugi pripomočki.

Pot na vrh poznajo Tolminci že mnogo več kot tisoč let, saj trdi Rutar, da sega prva listina o gradu Kozlov rob v leto 1065 (Simon Rutar: Zgodovina Tolminskega). Kdaj pa je nastalo utrjeno bivališče posestnikov obsežne tolminske dežele na vrhu griča, tega verjetno ne bodo nikoli ugotovili.

Da so na vrhu ostale še ruševine, bomo ugotovili, ko pridemo iz gozda in se srečamo z obzidjem.

Kdor hoče objeti osrednji del te dežele, naj stopi na južni rob Tolminskega Triglava. Z višine 980 m bo gledal čudoviti svet, ki ga je v slovenski književnosti verno upodobil Ivan Pregelj, za njim Ciril Kosmač.

Zamislil se bo morda v dobo, ko je v objemu gora pod njim ležalo jezero, nič manj modro, kakršna je danes Soča, ki reže dolino na dvoje. Takrat so vode odtekale le po Nadiški dolini – med Mijo in Matajurjem – in po Čepovanski dolini. Prišla pa je »baba«, ki je s plevenico zasekala Soči in Idrijci novo pot pod Mostom. Tiste »rinke« za čoln v čereh Senice nad Modrejem pa še ni nihče videl, razen ljudske fantazije, ki je spet ni podcenjevati.

Pri odtekanju so vode vrtinčile stotisočletja v sredi doline in ko je bila ledena doba že davno mimo, je stal tam naplavljen grič in pod njim rodovitna dežela, ki se je prekrila s temnimi gozdovi. Temnina je bila povsod in le sekira jo je odpravila. Ostalo je ime – Tmin.

To pa je bilo že v srednjem veku. Slovani so prišli z vzhoda, se tu do dobra naselili – in ostali. Nabadali so se z Langobardi in jih pregnali na jugozahod, nabadali z Germani, ki so svobodnim Slovanom na Pipinovem meču prinesli razpelo in z njo krščansko ponižnost in vdanost. Le v Tolmincu je vedno tlel uporniški duh, ki mu je

pomagal, da je korenine v svojo zemljo bolj in bolj poglobljal. Podložništvo je bila zunanja njegova struktura, pod katero se je skrival puntar. Tak je tudi danes, da bomo vedeli, s kom imamo opraviti, ko že hodimo po njegovi zemlji.

Če je hotel tuj gospodar ustrahovati v imenu vzhodnorimskega cesarstva deželo, se je moral dobro zazidati. Kot nalašč se mu je ponudil dobrih dvesto metrov visok grič. Nanj so podložniki znosili skale in kamenje, sekali ravno hrastje, ga stesali v tramovje, našagali v deske, strehe pa pokrili s skriljcem, ki ga ni bilo treba nositi od daleč.

Ko sem bil še planinec v povojih, sem z grozo gledal v temno ječo, izdelano v obzidnem stolpu, od koder gledaš na spodnji Zatoľmin. V tisti ječi so končali puntarski kmetje, kolikor jih grofi niso v svoji oblastniški vnemi za strašilo drugim razčetrili in jih po kosih razobesili na kole ob vhodih v vasi. Tega grozotnega trpljenja ni ustvarila moja fantazija. Mi sami smo nekaj stoletij pozneje doživljali nekaj, kar se tudi da primerjati z usodo naših prednikov.

Na nasprotnem koncu gradu je v posmeh ljubezni in pravičnosti stala kapelica sv. Martina. Apsido s bomo kar sami ogledali. Pred več kot petdesetimi leti pa je stala tu še kar dobro ohranjena kapelica.

V osrednjem delu gradu so bili, kot povsod drugod, stanovanjski prostori in dvorana za sprejeme tujih gostov in podložnikov. Tu so gospod grof sodili in obsojali na palice, ječo in smrt.

Prebičana dežela, kako globoko si v mojem srcu! Ko je navček naznanjal, da je moja mati dotrpela in so valovi Tirenskega morja butali ob čeri otoka, kjer sem tri leta zapovrstjo prenašal bes brezsrčnega novega, nikoli sitega gospodarja, sem strnil v eno obe ljubezni: do matere in do domovine. Z menoj vred so trpeli Tolminci, z menoj vred ljubili isto domovino. Ne bahamo se s tem, čeprav so nam danes drugi lahko hvaležni za to. Nismo take sorte ljudje.

Ko sem povedal, kakšni so tod okoli prebivalci, stopimo na Grad. Po vijugastih ulicah se bomo izmotali iz središča Tolmina. Tam, kjer je nekoč stalo deželno glavarstvo in je zdaj Tolminski muzej in nekaj uradov, izberemo desni krak ceste in že smo pod ogromnimi divjimi kostanji, ki so nas še pred vojno spremljali v trojnem redu kilometer daleč. Pri drugem ljudskem vrtu zavijemo levo in že stopamo mimo župnijske cerkve Vnebovzeta Device Marije na Ilovici, ki je tu vzela pod svojo zaščito farane leta 1296. V Ogleju je bil takrat sedež patriarhata, ki je dal cerkvenim stvarim pravno podlago in določil tudi Tolmin za sedež dekanata.

Ob parku za cerkvijo se poslovimo od visokih kostanjev. Vsi drugi so postali žrtev trenutne estetske politike, ki se je spopadla s senco. Drevored je bil nekoč ponos Tolmina. Okoli začetka stoletja so tržani ustanovili Olepševalno društvo in ga podpirali z denarjem in delom. Oba vrtova, park za cerkvijo in drevoredi na treh dohodnih cestah, ureditev poti na Grad in še marsikaj je bilo delo takratnih olepševalcev. Ljubljancani so bili bolj pametni in se niso dali zapeljati. Pa tudi še marsikdo drugi ne.

Tam nekje, kjer je bila nekoč pot k opekarni, ki je ni več, stoji spomenik dvema partizanoma, ki sta padla pod streljo italijanskih vojakov, tedaj že v službi nemškega imperializma. Na spomeniku piše: »Postoj popotnik in zamisli se v žrtve za našo svobodo. Tu sta padla 24. januarja 1944 partizana Bruno Moretti in Albin Rejc.«

Iz zelenih polj in travnikov so tu zrastle nove hiše. Le še zadnji del ceste do odcepa poti na grič, ki mu Tolminci pravimo »Na Petelincu«, je ostal, če odštejemo drevje, tak, kakršen je bil pred vojno.

Tu se tudi cesta prevesi nekoliko navzdol do mostička po zahodnem vznožju. Vse vasi od Dolj skozi Gabrje, Volarje, Selišče do Kamnega so za Tolmince za Gradom, ljudje so pa Zagradarji. »Na Petelincu« so se Zagradarji nekoč ustavili in se pokrižali, ker so tu ugledali zvonik, ki se poganja visoko nad drevje. Prekrižali so se, na kratko pomolili, v isti sapi pa še stisnili pesti in prekleli tolminske biriče, valpte, grofa in drugo svojat, ki jim je pila kri.

Zdaj gremo v breg. Tablice sicer ni nobene, ki bi nam obrnila korak, toda nekoč je bila. Pazili bomo, kam stopimo, dokler se ne izmotamo iz bližine ceste. Ko smo prišli do električne kabine smo na belvederski ploščadi, ki je trenutno nekoliko zanemarjena, toda to nas ne bo nič motilo, saj bomo uživali z vrha lepši razgled, kot ga imamo od tu.

Osem oključij bomo našeli do vrha in na vsakem nas vabi klop, vsaj tiste, ki lovijo sapo. Pri drugem bomo postali. Preveč nas zanima lepota, ki se nam izlušči iz temne sence. Smo na vzhodnem pobočju in pod nami je dolina Tolminka z istoimensko rečico. Ko objamemo njen levi breg, že zagledamo vas Žabče z njenimi Krnicami, kjer so še Avstrijci postavili strelišče za lahko orožje v še kar velikem obsegu. V dolino pod pobočjem Tolminskega Triglava in Kobilje glave se pod skale stiska vas Poljubin in nekoliko pomaknjena sosednja vas Prapetno. Tu so imeli partizani varno zavetišče pred Nemci in domobranci. Še vedno so po teh vaseh kmetije vredne svojega imena. Naš pogled se bo vrnil in poiskal ključno točko doline – Laz z nekaj hišami, kjer se tudi cepita dve poti. Ena pelje v vas Čadrg in gre po levem pobočju Rešlja (1100 m), druga pa v desno nad dolino Zadlaščice. Nekje pod nekdanjo šolo »na Perbli« se tej pridruži ona, ki prihaja iz Žabč po pobočju Žabijskega vrha. Visoko nad to dolino kraljuje veriga Julijskih vrhov s Škrbino (2054 m), če mislimo s tem označiti vrh in ne sedlo, kot se zadnje čase to dela. Ko gledamo v tisto smer, se nam kar zdi, da vidimo koč Planinskega društva Tolmin v planini Razor. Čudovit gorski svet! Nekako na sredi Gradu so bile med prvo vojno močne utrdbe. Da pridemo do kraja, prestopimo mostiček in že opazimo nekaj železobetonskih sten. Po več kot petdesetih letih so usadi zasuli kaverne. Obiskovalec ne vidi podobe, ki so ga imele, ko sem še otrok stikal tod okoli. Vso vojno do oktobra 1917 je italijansko topništvo zaman sipalo na ta kraj svoje granate. Kaverna je bila tako zgrajena, da ji niso mogli priti do živega. Top v njej je bil srednjega kalibra na tračnici, da so ga lahko premaknili v notranjost, ko je opravil svoje delo. Obvladal je ves prostor od Bučenice nad Volčami mimo Ježe, po Kolovratu, do Kuka nad Livkom. Kar čedna razsežnost. Sicer pa ni bil edini top v Gradu. Na zatolminski strani so bile enake utrdbe. Bile pa so tudi na vrhu.

Naša pot gre v okljukah dalje in že stojimo pred ruševinami obzidja. Človek se nehote spomni na Olepševalno društvo naših dedov in očetov. Nekaj let je tega, ko je nekomu šinilo v glavo, da bo tu našel ne vem kakšne zgodovinske dokaze iz srednjega veka. To ne bi bilo nič hudega, če bi ne pustil za seboj kupe razmetanega kamenja. Če si obut v kvedrovce, se boš moral tu preobuti, zlasti še, če stopiš na sam vrh. Planinsko društvo bo moralo tu poseči vmes, saj bo trud stotero poravnal s hvaležnostjo tistih, ki si bodo na vrhu privoščili razglede, ki jih ta vrh odpira. S tem nočem reči, da bi spet postavili razgledni stolp, ki je že bil, pa ga je vojska leta 1915 vzela, da bi ga Italijani ne uporabili za merilec.

Meni je ta vrh še posebno pri srcu, ne zaradi hudih posledic, ki so bile v zvezi z njim, temveč zato, ker smo si na Gradu privoščili nekatera dejanja, ki so krepila naš nacionalni odpor. Na kaj drugega se je lahko borba za neodvisnost oprla, če ne nanj. Zdaj je to postalo zgodovinsko dejstvo in – če mi dovolite – gledam na stvari s kar precejšnjim ponosom. Vsakdo, ki je k temu prispeval, ga lahko ima, namreč ponos, da je pripravljal pot pravičnejši državni meji.

Zato gre moj spomin v čas, ko je kraljevina Italija izvedla aneksijo Primorske. Na Gradu je zaplapolala črna zastava. Nikoli nisem izvedel, kdo jo je izobesil. Snela jo je nova oblast. Toda ni ostalo samo pri tem. Študentarija je tudi izrazila svojo nejevoljo. Hodil sem takrat v meščansko šolo. Neke nedelje po aneksiji so novi gospodarji organizirali veliko slavje s povorkami. Tu so v večini prišli v poštev vojaki, politična oblast s svojimi družinami in prišleki, ki so se s pomočjo vseh vrst podpor in brezobrestnih bančnih kreditov nasuli v Tolmin. Ker smo že pri tem, velja omeniti, da je emisijska Banca d'Italia štela za potrebno odpreti v stavbi bivšega glavarstva svojo podružnico. Nič manj.

Šolski nadzornik Spazzapan iz popolnoma slovenske družine Špacapanov iz okolice Gorice nam je pri uri italijanščine utepal v glavo ljubezen do mačehe in seveda pri tem naletel na trde puntarske glavice. Bog se ga usmili za vse, kar je grdega in zlobnega počenjal pri nas. Tako nam je, ubožec, razlagal dan pred tisto neumno nedeljo, kako da moramo priti v šolo že zgodaj v nedeljo, da pojdemo v povorki na trg.

»Vsakokrat ko zaploskam jaz, ploskajte tudi vi!« je bil ukaz. Vedel je, da govorov itak ne bomo razumeli.

Drugačnega mnenja smo bili fantje, ki smo sklenili: Nihče na »plac« (trg). Pojdemo na Grad.

Rečeno storjeno. Drugo jutro smo se zbrali pri cerkvi in namesto navzdol smo krenili navzgor. V dvostopu, kot nas je učil profesor telovadbe, smo jo po »sokolsko« urezali »na Petelinc« in dalje navzgor. Na vrhu smo prepevali »Lepo našo domovino«, »Naprej zastave Slave« in vse »sokolske koračnice«, ki so bile vedno naša bojna pesem. Ko smo se vračali, smo od »Petelinca« navzdol puščali za seboj v prah začrtane velike črke SHS, oznaka za državo, ki je predstavljala naše hrepenenje.

Francesco Spazzapan se je naslednji dan spremenil v policijska nadzornika in nam obetal hude čase. Pa saj se ni nič motil.

Slovanska apostola Cirila in Metoda smo imeli v prav posebni časti. Na Gradu so na predvečer njenega godu zagoreli kresovi in delali družbo vsem drugim po tolminskih vrhovih. Koliko dela smo dajali karabinjerjem! Da smo si prihranili masažo z bikovko po hrbtu, smo jo, ko se je ogenj prijel, pocvrli domov. Sveta brata prav gotovo nista bila nič zadovoljna z našo trmo, da smo iz njihju naredili dva politična zarotnika. Pa pustimo kresove pri miru. Predolgo bi se zavleklo, če bi pripovedoval, da so v Gradu nekoč zagoreli kar trije taki plameni upornosti.

Nad seboj gledam v duhu dolgo slovensko zastavo. Tolminci so vedno ugibali, kako je prav za prav tista zastava prišla na Grad. Radovednost je včasih mati razuma.

OB ŠESTDESETI OBLETNICI SMRTI PAULA PREUSSA

3. oktobra 1913 se je Paul Preuss odpravil v severni raz Mandlkogla, v najlepši problem v Gosaukammu.

Potem se je vreme skazilo in Preuss se ni vrnil. Šele 14. okt. so ga našli v vznožju Mandlkoala pol metra pod snegom.

O Preussu je bilo veliko napisanega tudi v našem listu. »Plezal je tako, kakor ptič leti...« so zapisali o njem. Živel je komaj 27 let. V desetih letih je zabeležil 1200 tur, med njimi 150 prvenstvenih vzponov in 300 solo-ponovitev, življenje posvečeno goram, bi rekli. Toda Preuss je bil pri teh letih tudi doktor filozofije, posvečal se je študiju rastlinske fiziologije in eksperimentalne psihologije. Večkrat smo zapisali, da ga imenujejo »viteza gora«. Eno njegovih načel je bilo: »Kar se prosto spleza navzgor, je prosto preplezljivo tudi navzdol«. Z »uma svitlim mečem«, ki je bil res nabrušen, je našel čas, da je polemiziral z nasprotnimi nazori, z Dülferjem, Piazom in drugimi. Prav ima seveda tisti, ki preživi. Vendar so poskrbeli, da ga je prerasel mah bolj, kot bi spričo njegove osebne veličine pričakovali. Pred leti se je tudi zapisalo, da pri tem ni bil brez krivde antisemitizem. Preuss je bil namreč po očetu židovskega rodu. Bil je izjemen človek, ne samo plezalski »stroj«, tudi bleščec predavatelj, duhovit pisatelj, sijajen šahist in eden najboljših smučarjev svojega časa.

T. O.

ČE BI BIL TO VEDEL WHYMPER...

V »Tages – Anzeigerju« 14. sept. 1973 sta W. Leiggener in Hugo Stamm opisala, kar sta videla na normalni poti iz Zermatta na vrh Matterhorna. So dnevi, ko Hörnlijev greben, po katerem so leta 1865 prvi prišli na vrh Edward Whympere z obema Taugwalderjema, prileze na dan do 300 »crampinov«, kakor zermattske domačini pravijo na hitro pečenim naskakovalcem najveličastnejšega alpskega vrha. Večji del so brez vodnika,

Tale ne pride v poštev. Vseeno bom danes naredil konec ugibanjem, sproti pa bom povedal, kako so stvari tekle.

4. novembra 1928 so bile po vsej državi velike manifestacije ob deseti obletnici zmage pri Vittorio Veneto. Tudi v Tolminu. Priprave so se vršile že mnogo prej. Ker pa je fašizem zelo poudaril to zadevo, nas je manifestacija zelo bodla.

Za boljše razumevanje, kaj je imel znani goriški alpinist, profesor filozofije Zorko Jelinčič opraviti pri stvari, je potreben skok nazaj.

Vsa naša napredna kulturna društva so bila včlanjena v Zvezi prosvetnih društev v Gorici. Jelinčič je bil njen tajnik in duša vsemu, tudi študentovskemu društvu »Adrija«, iz katerega je vznikla diverzantska skupina. Čeprav je bil Jelinčič miren, človekoljuben in pošten do vsakogar, je vendar zagovarjal nasilje kot sredstvo v silobranu. Ko so nam leta 1926 zaprli vsa kulturna društva, je naše kulturno delovanje prešlo v ilegalo. To pa je bilo silno težavno delo, če se le spomnim, kako sem nekoč z violino pod pazduho dirjal iz Zatolmina, kjer so bile tisti večer pevske vaje pri Flukcu, za menoj pa dva karabinjerja. Moje noge so bile mlajše in boljše. Tej kulturni ilegali se je leta 1927 pridružila teroristična ilegala. Tej je bil spet duša Zorko Jelinčič. Podkurili smo nekaj potujočevalnic in pri tem zelo pazili, da ne bi bilo človeških žrtev. Enako so delali v Trstu in na Krasu.

Zorko se je bil julija 1928 nekaj polomil, ko je zdrknil po snežišču, ki gre v Zajzero, in je bil priklenjen na posteljo. Za nekaj časa je bila to njegova sreča. V gore res da ni mogel iti, oblast pa vendar njega ni mogla dolžiti, da povzroča v deželi nemire in požige.

Zdaj bo vsakdo razumel, zakaj sem bil vesel, ko sem bil navzoč odprtju planinske kočice na Črni prsti, ki nosi njegovo ime. Mladinci z Goriškega smo zaupali vanj in pri vsakem ilegalnem delu je to vse.

Proti njemu so bili in so le tisti, ki so nosili črne srajce.

Nekega oktobrskega dne sem moral nujno k njemu. Take vožnje smo opravljali s kolesom, da smo za seboj zabrisali sled. Tudi Franc Fortunat, Faletov iz Volč,

---

bodisi da jim je žal za 300 fränkljev bodisi da se čutijo dovolj sposobne. Prvih 900 in višinske razlike do Schwarzseeja (2582 m) imajo lahko »bližnjico po zraku« nato je dve uri hoda do kočice Hörnli, last SAC, ali do hotela Belvedere, last zermattske občine. Tu že vedo, komu dela težave nova oprema, ki si jo je prejšnji dan nabavil v Zermattu, če nič drugega so to novi čevlji. Mnogi ostanejo tu, zboje se orjaškega »Roga«, ki prebada nebo nekaj sto metrov za kočico, ali pa jih spametuje pogled v severno steno, odmev zamolklega groma v ledeniških razpokah.

Kočica in hotel sta v poletnih dneh kar naprej prepolna, saj skupaj zmoreta le 130 ležišč. Ob »konicah« je takle »krampin« lahko vesel, če si uredi svoj kot v veži, na hodniku, ne uide pa drugim mukam gneče. Kako napak so si predstavljali sedanost stari planinci, graditelji kočice, ko so zapisali na steno: »Dobrodošli, gostje naših koč! Tu ste doma, vendar ne sami. Bodite obzirni do drugih, obnašajte se tako, kakor pričakujete od svojih gostov doma. Le tako bo življenje v koči lepo!« Zdaj je tu eno samo prerivanje, hlastno prizadevanje za kaj toplega, še za toplo vodo, za čaj. Še ponoči na gori ni miru ne samote, še ponoči sestopajo po Hörnliju zakasnelci, izbrali so si raje nevaren sestop kakor pa bivač brez opreme. 20 do 30 takih počasnežev našteje oskrbnica.

Če je človek količkar vajen, mora sredi popoldneva z vrha prispeti do sem. Greben ni ravno težak, vendar je treba imeti pred njim rešpekt: dolg je, naporen, mestoma eksponiran, nevarnost padajočega kamenja je zmerom tu.

Če se ob »množičnih« dneh navežeš ob štirih jutraj, si že »oplele«, kajti prve naveze so tedaj že na koči Solvay, morale so s kočice Hörnli zdirjati ob dveh ponoči. Pretiravanje? Kje pa! Časnikarja sta morala 20 minut čakati, preden je nekaj navez s »kresnicami« na čelu zmoglo vstop. Dirka je upravičena, samo prvi uidejo kanonadi, ki jo proži množica, posebno na zapredenih ozebnikih, ki jih je treba prečiti na prvem delu poti.

Nedelja je, zermattski vodniki danes ne delajo, zato so goro zavzeli jeziki velikih evropskih nacij. Ni čudno, če je pri Solvayevi koči (4003 m) toliko odpadnih prič današ-

je prišel in tisti dan je bilo sklenjeno, da bomo mi praznovali 4. november na svojstven način: na Gradu naj tisti dan plapolata slovenski prapor. Pri Majniku v Volčah nam je Marija sešila tri barvane kose blaga in zastava je bila nared. Fortunat jo je nesel na vrh in naslednjega dne se je proslava desetletnice končala z velikim tekanjem in živčnostjo. Deževje je popustilo, Tolminci in tujci so zagledali na vrhu kaj nenavadno stvar.

Sledile so aretacije, sledilo pretepanje z bikovko po zaslugi samega poveljnika karabinjerske postaje v Tolminu, sledila je predaja dveh zločincev, to bi bila Viktor Logar in jaz, sledil je proces na okrožnem sodišču v Gorici, sledila je obsodba na dva meseca, za mene pa je poskrbela Commissione Provinciale, da sem še tri leta na državne stroške prebival na otoku Lipari. Letovišča sicer nisem bil prav nič vesel, toda kaj sem hotel? Pregledal sem v poldrugem mesecu vožnje v »lišicah« vse laške ječe od Gorice do Sicilije in obogatil s tem svoje znanje o vseh mogočih in nemogočih kriminalnih dejanjih. Priložnosti so mi dali dovolj, saj sem bil mnogokrat tovariš v »navezi« z ubijalci, goljufi, tatovi, roparji, posiljevalci in podobnimi tipi. Kulturna Italija je poskrbela kulturnim Slovincem za hrano, stanovanje in »šolanje«. Pa kaj bi to.

Na Gradu je tiho in sonce se pomika proti zahodu, Soča zgublja svojo modrino, ko se prelije v umetno jezero pri Modrejcah. Peči nad Razdôrjem čakajo na rožnat odsev, ki ga bo sonce poslalo še pred mrakom. Po vrhu Kozlovega roba se žarki še vedno poigravajo s sencami. Tujcev ni več v dolini. Tudi mnogih prijateljev iz tistih časov ni več.

Grad je ostal. Stoletno stičiče narodov – Tolmin je ostal. Nekoč gospodovalni sosede so postali, preliti v novo generacijo, spodobni gostje. Srečanje med narodi ob odprti meji dela boljše vzdušje in pogloblja prijateljstvo. Planinci smo veseli, ko srečamo po naših kočah Furlane, Italijane, Nemce, Nizozemce, Angleže, itd. ... Gore nas družijo.

Ko ob takih mislih sproščam korak v dolino, mi je prijetno pri srcu. Huda preteklost je za nami in časi postajajo vedno lepši.

---

njega standarda. Solway, belgijski veleindustrialec, ki je dal denar za to zavetišče, je mnogim rešil življenje. Po pravilniku je zavetišče le za hudo silo, v primeru meteža, vihara, izčrpanosti. Deset ležišč, odeje, ognjišče, človek bi ob taki kočici ne pričakoval pravega odpadnega skladišča, smetišča, latrine. Neznosen smrad, konzervne škatle, steklenice, črepinje, ostanki hrane, plastika, to je današnja častitljiva Solvayeva postojanka. Časnikarja sta hitela mimo čez Moseleyevo ploščo – preveč je zaudarjalo, da bi posedela pri koči. Potem ju je čakalo očakovanje pri Rdečem stolpu, pri snegu na Rami in pod vršno steno, čez katero vise pritrjene vrvi, a se je krampini kljub temu boje.

Okoli poldne sta bila na Strehi (4477 m). Kazalo je na slabo vreme, vendar so naveze še vedno silile na vrh. Zmrazilo se je, sodra je belila goro, treba je bilo naglo nazaj. Na desetisoče nog in rok je obrusilo in zgladilo robati gnajs, na njegovo adhezijo se ni bilo zanesti. Vendar kljub temu ni nihče kaj prida varoval, na kočljivih mestih je bilo vpitja in kletvic več kot pametnih ukrepov. Bil je zares mučen sestop. Ko sta časnikarja izstopila, sta opazila ne ravno star napis v štirih jezikih: »Tu se je smrtno ponesrečil najin sin. Ni imel pojma o gorah, za tako turo ni bil opremljen. Naj bo njegova smrt svarilo drugim!«

T. O.

6000 SMUČARSKIH UČITELJEV

Naša soseda Avstrija ima 363 smučarskih šol. L. 1972 jih je obiskovalo 4 milijone učenec, med temi je bilo 80 % inozemcev. 40 % smučarskih učiteljev prihaja s hribov, večji del so kmečki sinovi hribovskih kmetov. Postati smučarski učitelj v Avstriji ni lahko, zahteve šole so velike in taki so tudi stroški. A vse kaže, da je spričo napredujočega zimskega turizma eksistenca smučarskega učitelja varna in da so dohodki zanimivi.

T. O.

MEGLA – PRVI SOVRAŽNIK TURNEGA SMUČARJA

ING. SVETKO LAPAJNE

a urednikovo željo, naj pripravim nekaj spominov na svoja doživetja v planinah, sem se odločil za opis tistih primerov, ki so mi povzročili največ skrbi: to pa je gibanje turnega smučarja v megli. Najhuje je namreč to, da sta sneg in megla enako bela, tako da sploh ne vidimo, kje je hrib, kje dolina, kam pada pobočje, kje so zameti. Šele ko se razjasni, nam pokažejo smučine bedasta pota smučarjev po megli.

Prvič je bilo l. 1930 okrog novega leta na Pohorju. S prijateljem sva se odpravila iz koč na Pesku preko Vitanjske planine proti Mislinji – domov. Bilo je kar okrog 60 cm novega snega. Dobro sva si zapomnila smer po zemljevidu in jo z Vitanjske planine ucvrla navzdol v Mislinjsko grapo. Ker sva kmalu prišla pod oblake, sva že okrog ene ure obedovala v Mislinju, zvečer pa praznovala zadnji dan novega leta v domačem krogu. Glavnina družbe, kakih sedem tovarišev in tovarišic pa je nadaljevala pot preko Šiklarice proti Senjorjevem domu nad Ribnico v gosti megli. Ob devetih dopoldne sva se s prijateljem od njih ločila na Vitanjski planini. Pozneje smo izvedeli: Tavalj so po snegu ves dan in velik del noči (nekaj ur ponoči so čepeli v nekem seniku), zjutraj pa so dospeli v – Mislinjo – kot midva prejšnji dan. Ribniške kočje niso našli.

Ko sem bil leta 1937 kot mlad inženir-pripravnik v službi v Mariboru, sem pozimi vsako soboto popoldne krenil na smuko. Popoldne z vlakom do Fale, nato sam na Klopni vrh. Tam se je zmrabilo okrog šeste ure, bil sem edini gost. Krenem dalje, okrog polosmih sem bil že v koči na Pesku. Jasna noč, same zvezde na nebu. Vse prazno. Pojdimo dalje, na Senjorjevem domu imajo vojaki-dijaki iz Mariborske oficirske šole smučarski izlet. Pot sem poznal le bežno od poletne ekskurzije v letu 1932 iz obratne

---

SE ENA (RESNIČNA) IZ ŠVICE

Dr. R. Campell in dr. Gut, oba znana in priznana strokovnjaka reševalca, medicenca in pisca, sta bila prijatelja, včasih pa tudi ne. Pa pravi dr. Campell nekega dne svojemu, še ravnokar prijatelju: »Ti mi nisi nič več ti, ampak navaden Vi!«

ing Pavle Šegula

Z OBISKA PRI KOROŠKIH REŠEVALCIH

Človeku pride prav vsako, še tako kratkotrajno srečanje, pa že izve kaj novega. Plezalne vrvi so reševalci (miže na eno oko, češ »dobra vrv je najboljša preventiva«) pogosto pod svojo firmo nabavljali za nižjo ceno alpinistom in vodnikom. Industrija je hitro parirala.

Odslej bo GRS dobivala kvalitetne in cenejše vrvi v posebnih barvah.

Alpinistu, vodniku, ki bo plezal s tako vrvjo se utegne pripetiti, da ga kdo povpraša, kje jo je dobil.

Pa še nekaj o vrveh.

Ni strokovnega pomenka reševalcev, vodnikov, varnostnikov brez razprave o staranju vrvi. To je vse lepo in prav, težje pa je tu in tam ugotoviti, kako stara je vrv v omari, če že ne kar v izložbi.

Industrija je tudi za to našla rešitev. Vsak letnik vrvi bo na koncih zapečaten s posebno barvo, značilno za tisto leto. Seveda že v tovarni.

In še o šotorih.

Hodimo po svetu, iščemo kvaliteto za odprave, za mladino, za GRS. Ko pa prideš v Celovec in govoriš s čistokrvnimi Avstrijci, ti prijazno in z nasmehom razodenejo tole skrivnost: »Mi šotore kupujemo pri vas, v Jaršah...«

ing. Pavle Šegula

smeri. Bo že kako, sem si mislil. Do Lovrenških jezer je šlo v redu, nato sestop v Šiklarico. Dolina Šiklarice je bila vsa v snegu, vsaka sled se je izgubila. Nebo se je stemnilo, oblaki, veter. Povzpel sem se na gornji kraj jase ter svetil z žepno svetilko po drevju, da bi zasledil preseko za pot ali celo markacije. Res, sestopajoč ob robu gozda navzdol na drugi strani jase sem zasledil preseko kolovoza in markacije. Bilo je že okrog desetih zvečer. Premočno sem zastavil smer s smučmi in vztrajal v primernem vzponu trmoglavo v breg. Veter je bril vse huje, sneg je pričel naletavati in sproti zametaval sled. Kolovoza je bilo kmalu kraj, tudi nobenih sledi več. Vztrajal sem v smeri, dokler gre gor, je gotovo vse v redu. Po kakih morda 30 minutah vzpona je zmanjkalo hriba: na nobeno stran se svet ni več upiral, torej sem moral biti na vrhu hriba. V isti smeri sem nadaljeval ravno, nato navzdol. Postalo me je strah. Kaj, če zgrešim dom? Kam bom šel čez noč? Bolje celo noč tavati, kot sestiti v sneg, samo zaspati ne! Držal se bom bolj desne, da pridem na kolovoze proti Ribnici. Zaenkrat pa naravnost naprej dol. Pobočje se je nagnilo, tako da sem napravil kar nekaj vijug. Led me je nenadoma spodnesel, odletel sem po tleh. Ko sem se pobiral, sem opazil nedaleč pred sabo dve rumenkasti lisi v zraku. Stopim bliže: Bil sem le kakih pet metrov od Seniorjevega doma, rumene lise so bila okna. Imel sem pač večjo srečo kot pamet.

Dobro se spominjam smučanja na Veliki planini menda leta 1933. Okrog štirideset smučarjev nas je iskalo kočo od Tihe doline navzgor, tako da smo se razporedili na kakih 10 m vsaksebi. Dospeli smo na zgornji rob hriba, kočo smo pa obšli. Vdrugič, ko smo postopek ponovili, jo je le našel en sam.

Najhuje pa je tam, koder ni več drevja, na primer na Triglavskih podih. S prijateljem sva jo rezala s težkimi nahrbtniki vse od Mojstrane skozi Krmo proti Staničevi koči. Pred vojno so bili spomladi nasajeni vseskozi koli za pot v megli. Tako sva nekako ob osmih zvečer dospela na presedlaj nad Staničevo kočo, zelo utrujena od vročine, težkega nahrbtnika in dolge poti. Že pod Rjavino se je pojavila megla, pričelo je mestiti z vetrom, tako da nama je stopinje sproti zametlo. Od zadnjega kola si zagledal Staničevo kočo. Midva sva precej časa brezuspešno iskala prihodnji kol, pa ga nisva našla. Čez nekake četrte ure tavanja sva vendar našla kol in sledila prihodnjemu. Tako se je zvrstilo že kakih pet kolov, a kočje nikjer. Spuščala sva se dalje navzdol po kolih, kočje še vedno nikjer. Po kakih dvajsetih minutah sva se ustavila, nekaj ni v redu. Nebo se je pričelo odpirati, megla se je stopila, zvezde so se prikazale, posijala je luna. Za kako dobro uro sva sestopala po lastni poti nazaj v Krmo. V Staničev dom sva res prišla, toda ob desetih namesto ob osmih, in znatno bolj utrujena.

Poseben problem je sestopanje v megli. Za sestop v megli je treba nujno sijajno poznati pot z vsemi oblikami terena na pamet, družba pa mora biti čim večja. Po Triglavskem ledeniku smo se spuščali tako, da je nekako osem od devetih članov stalo v pobočju, deveti član, ki je bil najvišje od vseh, pa se je spuščal mimo njih navzdol. Stoječi tovariši so mu bili orientacija za oblikovitost terena. Sam je po tlegnil še kakih deset metrov nižje ter se ustavil za orientacijo naslednjega zadnjega. Tako je vsak sestopnik imel tudi nekaj smuškega sestopa na takem pobočju. Srečno smo dospeli v tako imenovano »luknjo« pod Staničevo kočo in nato tudi do nje.

Podobno smo ravnali tudi, ko se nas je skupina petih spuščala z Malih Vratc nad zadnjim triglavskim jezerom za Dedno polje. Bila je silno gosta megla, tako da smo se videli komaj na razdaljo kakih 8 metrov. Dokler smo vozili navzdol, je bilo gotovo vse v redu. Nenadoma pa smo zagazili v kraj, kjer je bil na vse štiri strani hrib, torej kraška vrtača. Kje je izhod iz nje? Od prvih štirih nobeden ni mogel ugotoviti smeri, iz katere smo prišli, zaradi vijuganja v snegu, kaj šele smer, v katero naj gremo. Šele peti nam je pokazal smer sedla, preko katerega smo se prevalili zopet v pobočje ter kmalu dospeli pod mejo oblakov. Na tem sestopu sem pripravil sošolcem posebno veselje: z glavo sem se zabil v pokončni snežni zamet, visok kaka dva metra, saj ga ni bilo moči ločiti od meglenega zraka!

Za varnost hoje turnega smučarja po megli je v odprtih pobočjih edino sredstvo: zimska markacija. To so leseni (ali jekleni) koli, zapičeni v sneg s tablico, ki je obrnjena v smeri poti. Njih razstoj znaša okrog 50 m. Pred štiridesetimi leti je bil smuški turizem bolj v modi kot danes, pa smo imeli v Triglavskem pogorju odlično markiran dostop iz Krme na Staničevo kočjo in Kredarico pa dobro markirano zvezo Staničeva kočja-Triglavska jezera-Dom na Komni – vse do doma na Voglu. Nekoč smo gazili nov sneg od Vogla proti Domu na Komni. Na Konjskem sedlu nas je zajela megla in se nas držala vse do izpod Podrte gore. Bilo nas je pet, pa smo se na vsakem kolu radialno v smeri puščice razšli. Kdor je našel prihodnji kol, je priklical ostalo družbo. Ker je bilo veliko snega, je včasih gledalo iz snega komaj za deset prstov kola, puščico pa smo odkopali, da smo našli nadaljnjo smer. Bilo je vse v redu, skrbi pa veliko. Po vojni, ko ni bilo več zimskih markacij, sva s prijateljem-sorodnikom zastavila pot s Triglavskih jezer preko Hribaric na Kredarico. Na Konjski planini (Krma sedlo) naju je zajela gosta megla! Pri prečkanju proti gazi iz Krme na Kredarico sva zašla v vrtačo, iz katere nisva našla izhoda. Zaskrbljena sva sedla – in jedla. Medtem se je megla razkadila, pobočja so se odprla. Bila sva komaj 40 m oddaljena od dobro uhojene gazi iz Krme na Kredarico.

V svojem vetrnem jopiču nosim poleg zelenih obešalnikov za očala, poleg smuške maže in mazila za kožo vedno tudi – kompas. Res je, da ga potrebujem redkokdaj, je pa tedaj toliko važnejši. Prvič mi je koristil na dopoldanskem krožnem turnem sprehodu proti Oslovski Škrbini za Lanševico. Kmalu od Turškega sedla proti Kalu sem zagazil v gosto meglo. V vrtačah se mi je smer zdela sumljiva. Preveril sem jo po kompasu: namesto da bi bil usmerjen proti severu, sem jo rezal proti jugu. Obrnil sem se za 180° in nadaljeval. Kmalu se je megla razkadila, posvetilo je sonce, jaz pa sem bil na pravilni poti in smeri.

V drugič sem ga uporabil na Triglavskem ledeniku. S prijateljem sva utrujena od vzpona po Cmirovi dolini počasi potiskala smuči proti Kredarici. Ko sva prešla vse strmine pod Ržjo in prekoračila robno vzpetino pod ledenikom, sva prešla na ledenik. Na vse strani isti sklon pobočja, megla gosta, le kje je prava smer za Kredarico! Kompas nama je pokazal smer na jug, in ta je bila pravilna. Kmalu sva zaslišala glas prijatelja Cirila Pračka, ki se je smučal po ledeniku. Ta nama je dal potem zadnji napotek do kočje, saj nisva bila več daleč od nje. Videla ga pa sploh nisva, vse je bilo zavito v meglo.

Megla je res zelo hud sovražnik smučarjev. Prijatelju se je pri belem dnevu zgodilo v megli na Krvavcu, da se je znašel namenjen k žični postaji – na Kriški planini kar dva kilometra stran! Zimske markacije in posamezna drevesa so nam osnova orientacije. Zato spoštujemo vsako drevo v pobočjih naših smuških prog. Mikavnost smučičšč na Krvavcu ni le v zelo prijetnih in izpremembe polnih pobočjih apnenčastega hriba, temveč predvsem v čudovitih smrekah, ki delajo pokrajino slikovito in smučičšče pestro. Počistimo skale, predvsem pa šture, ohranimo pa v pokrajini drevesa!

Planinska založba namerava izdati vodiče po Zasavju in po severovzhodni Sloveniji, zato vabi avtorje, da se čimprej prijavijo k sodelovanju na naslov: Sklad PZ, Ljubljana, Dvorčakova 9.

Popravek: V PV 1974/1, str. 18 spodaj, je avtor slike Šoštarč Mirko. Na str. 16 je pri naslovih treba popraviti pri št. 3: Motiv z Breznega vrha na Kozjaku. Naj nam avtor neljubo pomoto oprost!

Urednik

UČINEK ČLOVEKOVIH POSEGOV

IN POSLEDICE ONESNAZENEGA OKOLJA NA
FLORO JUGOSLOVANSKEGA ALPSKEGA OBMOČJA

TONE WRABER

jugoslovansko alpsko območje obsega severozahodne predele države in tako v celoti pripada republiki Sloveniji. Medtem ko so Julijske in Kamniške Alpe ter Karavanke bolj ali manj zgrajene iz karbonatnih kamnin, sta Pohorje in Kobansko zadnja sili-katna izrastka Osrednjih Alp

Flora in vegetacija slovenskih Alp, ki sta že mnogo stoletij izpostavljeni človekovim posegom, sta med najbogatejšimi in najbolj pisanimi v Alpah sploh. Pretežno se namreč nahajajo v Jugovzhodnih Apneniških Alpah, ki so poznane kot prvorazreden refugij terciarnih rastlin. Od štirih endemičnih alpskih rodov nahajamo dva tudi (**Physoplexis**) oz. samo (**Hladnikia**) v Sloveniji, toda tudi mnoge druge vrste, ki rastejo na tem ozemlju, predstavljajo taksonomsko in geobotanično zelo zanimive objekte. Celo floristično relativno revna Pohorje in Kobansko se ponašata s terciarnim reliktom **Saxifraga paradoksa** (prim. tudi Pawłowski 1970!).

Pisana geološka preteklost ozemlja je bistveno prispevala k mešanici njegovih flornih elementov, kar se seveda kaže tudi v sestavi njegove vegetacije. Čeprav pripada slovensko alpsko ozemlje fitogeografsko eni sami enoti, ne moremo spregledati vplivov in vzajemnih učinkov s sosednimi submediteranskim, predalpskim in subpanonskim ozemljem (M. Wraber 1969).

Tako prav lahko rečemo, da je rastlinski svet slovenskih Alp naravni fenomen, ki je še posebej vreden ohranitve in varstva.

Z veseljem lahko ugotovimo, da se je kljub nasprotnim primerom flora obravnavanega ozemlja do danes ohranila razmeroma nepoškodovana. Kot povsod v Alpah moramo sicer upoštevati krčenje gozda za pašne površine in s temu sledečim, stoletja trajajočim učinkom paše. Tako se je pomaknila zgornja gozdna meja navzdol. V nekaterih dolinah, kjer so pasli ovce in posebno še koze, so dandanes pobočja v veliki meri ogolela in porasla s sekundarno vegetacijo, tako npr. v Soški dolini. V nekaterih predelih, zlasti v vzhodnih Kamniških Alpah, so še po drugi svetovni vojni poznali sistem požigalništva. Tu in tam so gozdni požari močno vplivali na vegetacijo. Posebno na Pohorju je bil v splošni rabi dandanes prepovedani golosek. V nekaterih predelih Julijskih Alp je na floristično sestavo gozdov nedvomno vplivalo tudi pridobivanje železa.

Ostanki pragozdov so zato v slovenskih Alpah izredno redki in po površini neznatni. Različne oblike gospodarjenja so predvsem vplivale na kvantitativno sestavo flore, medtem ko zaradi njih zelo verjetno ni izumrla nobena rastlina. Poznamo eno samo rastlino, ki je izginila iz flore slovenskega alpskega sveta zaradi človekovega delovanja. To je breza **Betula nana**. Da se je nekoč tu pojavljala, je dokazano s herbarijskimi primerki in navedbo v slovstvu, je pa na svojem nahajališču izumrla zaradi rezanja šote okr. leta 1860 (T. Wraber 1963) (Zunaj Alp pa poznamo tudi v Sloveniji več primerov popolnega izmiranja nekaterih rastlin, T. Wraber 1972: 98, 99).

Zanimiva je ugotovitev, da uničevanje gozda v nekem smislu zdaj poteka v obratni smeri. Zaradi razseljevanja gozdovi ponekod pridobivajo nekoč izgubljene površine, to pa vodi k siromašenju krajine in s tem tudi biotopov.

Po tem kratkem prikazu starejših dejstev v razmerju med človekom in rastlino naj preidemo k razvoju v novejšem času.

Nekako na prelomu stoletja je tudi pri nas napočil čas množičnega obiska Alp, ki še vedno narašča in bo še naraščal. S tem je v zvezi proslulo trganje cvetic, ki nedvomno zmanjšuje število nekaterih posebno privlačnih vrst, a dandanes po našem

mnenju predstavlja manjšo nevarnost za rastlinski svet. Precej gotovo je, da je postala redkejša planika, da je na nekaterih nahajališčih tudi izmrla; enako lahko trdimo še za nekatere druge rastline. **Toda zaradi trganja ni izmrla še nobena vrsta.** K sreči so mnoge botanične dragocenosti ozemlja prav neznatne in tako zavarovane same po sebi (Mayer 1958: 132). K temu naj še pripomnimo, da mnogo rastlin učinkovito varuje tudi njihovo rastišče, tako npr. vrste kot **Physoplexis comosa**, **Campanula zoyisii**, **Androsace helvetica**, **A. hausmannii**, **Draba aspera**, **Asplenium seelosii** in še mnoge druge uspevajo na težko pristopnih rastiščih ali na takšnih, ki jih tehnika skoraj ne ogroža. Poznamo pa tudi rastišča, ki so zelo ogrožena ali takšna lahko postanejo. Tukaj mislimo predvsem na različna rastišča, ki so odvisna od vode, npr. barja ali močvirja. Posebno varstvo zasluži visokogorska flora, ki je v Sloveniji skoraj na južni meji svojega pojavljanja. Varstvo bi se splačalo že zato, ker so visoka barja v Julijskih Alpah in na Pohorju k sreči še zelo prvobitna.

Nevarno je zbiranje zdravilnih zelišč. Dejansko so opazili nazadovanje rumenega svišča (**Gentiana lutea** in **G. symphyandra**) v Julijskih Alpah in panonskega svišča (**G. pannonica**) ter arnike (**Arnica montana**) na Pohorju (T. Wraber 1972: 101).

Žalostno zdesetkanje geobotanično dragocenega nahajališča velikonočnice (**Pulsatilla grandis**) na skrajni vzhodni meji slovenskega alpskega območja moramo pripisati pohlepu po zdravilnih zeliščih, ki je bil povrh vsega strokovno še povsem zgrešen, ter dejavnosti izletnikov (Skoberne 1972).

Kako je s sodobnimi tehničnimi posegi v slovenskem alpskem svetu?

Gospodarjenje z gozdovi, ki upravlja velik del rastlinske oodeje slovenskih Alp, je pri nas v veliki meri naravno ter tako pospešuje varstvo vrst oz. vsaj ni škodljivo.

Cestne komunikacije številčno sicer naraščajo, toda v pretežni večini primerov potekajo v gozdnih predelih. Flora je večinoma ogrožena le v njihovi najbližji okolici. Na floro nedvomno vplivajo smučarski centri, ki jih imamo tudi nad gozdno mejo; posebno nerazveseljivo je ravnanje površin z buldožerji. Ker več smučarskih vlečnih deluje tudi poleti, pomeni to neposredno nevarnost za rastlinski svet. Kot pa so večkrat poročali od drugod, je tudi pri nas ta nevarnost omejena le na neposredno bližino naprav »vertikalnega prometa«.

Ker imamo izredno malo zbirnih jezer, ta praktično niso povzročila izgub med rastlinami. Tukaj bi še vedno obstoječi načrti za energetske izrabe Soče, po Kugyju najlepše evropske reke, lahko pomenili daljnosežno uničenje veličastne naravne krajine z obsežno vegetacijo prodišč in logov. Medtem ko je bil prvi po svojih učinkih zelo daljnosežni načrt izrabe Soče (HE Trnovo) leta 1966 zavržen, je drugi in manjši

BISTRŠKA DOLINA

RINALDO STEINER

Že dolgo vrsto let ni več stezice,
ki je vodila v Bistriško dolino
med temne, senčne bukve in tišino,
na svetle jase in kopišč ravnice.

Posekali so brhke lepote,
razkrili rokovnjačev sivo lino,
kjer prej le vznožje Brane in modrino
neba je gledalo oko device.

Čas je izbrisal znamenje na skali.
Pod skódel streho varno zatočišče
iskali so pred vihro množstva roji.

Kresnice so okolje kot svetišče
s fosforescenco spremenile v zali
enkratni sen med bukvami in sloji.

(HE Kobarid) trenutno v središču boja med varstvom narave in energetske gospodarstvom.

Težko je napovedati, kaj bo k pridobivanju energije prinesla bodočnost. Zaradi bližajoče se energetske krize smo lahko prejkone črnogledi.

Onesnaženje zraka je zaradi majhne gostote tovrstnih objektov tačas po svojem učinku na rastlinski svet še malo pomembno. Gre predvsem za okolico industrijskih krajev Jesenice ter Žerjava z Ravnami, v kateri je ogrožena gozdna vegetacija oz. je ta v drugem primeru (»dolina smrti«) ponekod tudi popolnoma uničena.

Na koncu naših razmišljanj bi bilo primerno še kratko poročilo o ukrepih za varstvo flore v slovenskem alpskem svetu. Začetek je bil klasičen, najprej so zavarovali planiko (1898) in zatem še druge redke, endemične ali lepe rastline. V letu 1924 je bilo ustanovljeno prvo naravovarstveno ozemlje, ki je obsegalo Dolino Triglavskih jezer. Po drugi svetovni vojni je prišlo do ustanovitve nekaterih drugih botaničnih rezervatov. Toda sčasoma se je uveljavilo spoznanje, da je bolj kot posamezne rastline potrebno varovati rastlinski svet kot celoto (T. Wraber 1965). S tem v zvezi predvideva novelirani predpis o varstvu rastlinskih vrst število, ki je nižje (komaj nad 25) od števila po doslej veljavnih predpisih zavarovanih rastlin (56); ob spoznanju, da je hkrati treba ohraniti čim večje število rastlinskih združb pisane slovenske rastlinske odeje. Toda prizadevanja v smislu varstva naravnih spomenikov so zaradi velikih problemov varstva okolja (in tudi velikega propagandnega učinka zanj) tačas nekoliko v ozadju. Nujno je potrebno, da v okviru varstva okolja ne pozabimo na pomen varstva naravnih spomenikov in objektov.

SLOVSTVO

Mayer, E. 1958. Über einige bemerkenswerte Pflanzensippen aus den südlichen Kalkalpen. Jahrb. Ver. Schultz. Alpenpfl. u. - Tiere 23: 125-132. München.

Pawlowski, B. 1970. Remarques sur l'endémisme dans la flore des Alpes et des Carpates. Vegetatio 21: 181-243. Den Haag.

Skoberne, P. Velikonočnica (*Pulsatilla grandis*) je ogrožena. Proteus 35: 128-129. Ljubljana.

Wraber, M. 1969. Pflanzengeographische Stellung und Gliederung Sloweniens. Vegetatio 17: 176-199. Den Haag.

Wraber, T. 1963. Dve botanični beležki. Planinski vestnik 63: 639. Ljubljana.

Wraber, T. 1965. Nekaj misli o varstvu narave, posebej še rastlinstva. Varstvo narave 2-3: 75-88. Ljubljana.

Wraber, T. 1972. Ogroženost slovenske flore in vegetacije. Zelena knjiga o ogroženosti okolja v Sloveniji: 97-101. Prirod. društvo Slovenije, Ljubljana.

RUŠEVČEVA SVATBA

RINALDO STEINER

Nebo svinčenomodro obloženo
prikrivalo očem je zor višave,
gorá podnožje, sivi molk daljave
sta krš in grudo zlila v barvo eno.

Zapustil sem nižino zamegleno
in z gozdarjem lovцем, brez svečave
korak pospešila sva med planjave
pod Zvohom, Kompofelo zasneženo.

Prispela sva pred zoro do zasede,
- odpirala najlepše je poglede -
na svatbo ruševca in ples goreči.

Samica čakala je skromna v sreči,
da z njo se združi v luči zarje dneva,
ko rušje rožnato z bregov odseva.

VPLIVI ČLOVEKA NA FAVNO ALPSKIH PREDELOV IN UČINKI POLUCIJE

JANEZ GREGORI

bširni masiv Alp sega samo v skrajno zahodni del Jugoslavije, torej v predele, ki pripadajo severnemu in severozahodnemu ozemlju republike Slovenije in to so: Julijske Alpe, Savinjske Alpe, Karavanke ter Pohorje kot njihov skrajni vzhodni rob. Živalstvo, ki naseljuje te predele, se odlikuje po svoji pestrosti, k čemur pripomore pestrost rastlinskega pokrivala in tudi sama lega naših Alp, v katerih se visoki grebeni in planote skoraj na vseh straneh polagoma spuščajo v številne doline. Na skrajnem zahodnem delu mejijo na submediteransko območje, na vzhodnem delu meji Pohorje na panonsko območje, obširni južni rob pa predstavlja predalpsko območje.

Naselja so predvsem na dnu dolin, na pobočjih pa so le posamezni zaselki. Zato je tudi vpliv človeka na naravo tam najočitnejši, čeprav se kaže tudi povsod drugod, celo do najvišjih gorskih vrhov.

Vpliv človeka na živali je zelo različen, lahko je indirektni ali direktni, lahko je škodljiv ali tudi koristen.

A. Posredno vplivajo na favno predvsem naslednje dejavnosti:

1. Eksploatacija zemljišča: kmetijstvo in gozdarstvo.

Kmetijske površine so omejene predvsem na doline in ponekod segajo bolj ali manj visoko v pobočja. Posest je razdrobljena in je med parcelami še vedno zadosti grmičevja, ki predstavlja pomembne ekološke niše za posamezne živalske vrste. Bolj problematična je sestava poljskih kultur, ki vedno bolj težijo k monokulturam. Vedno redkejša so njive z raznimi žiti in skupaj z njimi izginja prepelica (*Coturnix coturnix*), včasih zelo pogosta, danes pa nanjo naletimo le redko. V alpskih predelih v zadnjem času prevladujejo vedno bolj travnate površine in tu zgodnja prva košnja uniči številna ptičja gnezda, mnoge žrtve pa so tudi med žabami (predvsem *Rana temporaria*) in krastačami (*Bufo sp.*).

Po drugi strani pa ostaja vedno več kmetijskih površin neobdelanih in vzporedno z njimi v zadnjih letih narašča število nekaterih vrst zrnogradov (predvsem lišček in grilček).

Veliko huje in daljnosežneje pa posegajo v naravo gozdarji, ki – čeprav premišljeno in kar najbolj gospodarno – spreminjajo celo ekosisteme. Med ptiči je brez dvoma najbolj prizadet veliki petelin (*Tetrao urogallus*), ki zaradi uničevanja njegovih bivališč in zaradi vse večjega nemira (motorne žage, ceste) počasi, vendar vztrajno propada, za njegovo varstvo pa še vedno ni zadosti poskrbljeno.

V preteklosti so gozdarji s sanitarnimi poseki zagrešili veliko napako, ker so sekali votla drevesa, gnezdišča ptic duplaric, in pomemben vir živalske hrane za ptiče. Prizadete so bile predvsem razne žolne in sove. Danes je gledanje na naravo pri nas povsem drugačno in gozdarji se zavzemajo za biološko zaščito gozdov.

2. Rekreacija: planinstvo in nabiranje raznih sadežev.

Planinstvo ali boljše rečeno gorski turizem vpliva na živali na dva nasprotna si načina. Vznemirjanje živali, ki ga planincem nekateri očitajo, ni pereče, saj se planinci za-
držujejo predvsem na nekaterih poteh in okoli koč, živali pa se nanje kmalu navadijo oziroma se jim nekoliko umaknejo. Po drugi strani pa opažamo vedno večje število planinskih kavk (*Pyrrhocorax graculus*) in krokarjev (*Corvus corax*), ki se med drugim

»Kaj pa ti stikaš po Podih,« me je
ogovoril izza roba – na deset ko-
rakov

Foto Ludvik Benigar, Dol. Logatec

hranijo tudi z raznimi odpadki. Tako za krokarja lahko rečemo, da ga rešuje prav turizem.

Veliko bolj vznemirjajo živali nabiralci raznih sadežev, predvsem brusnic in borovnic, in gobarji, saj pretaknejo najbolj skrite koticke.

3. Urbanizacija, vikendi.

Z vedno večjo stopnjo urbanizacije raste tudi vpliv človeka na živali, saj zazidava novih površin poteka navadno na škodo naravnega okolja. Živali zazidava moti, še hujše pa je neposredno uničevanje (npr. z zračnimi puškami!). Zaradi več ali manj samovoljne gradnje vikendov se uničujejo mnogi najlepši naravni predeli, po drugi strani pa ravno okoli vikendov opažamo vedno več umetnih gnezdilnic za ptice duplarice in zimskih krmilnic.

4. Gradnja komunikacij: ceste in žičnice.

Z gradnjo cest, ki jo zahteva intenzivno gospodarjenje z gozdovi in vedno bolj razvijajoči se turizem, postajajo številni alpski predeli vse bolj dostopni avtomobilistom. S tem pa se povečuje nevarnost neposrednega uničevanja živali (divji lov!) in njihovo vznemirjanje (veliki petelin). Čudoviti poključki in drugi gozdovi so danes prepredeni s številnimi cestami. Ceste pokončajo številne dvoživke (krastače in žabe) in ježe, vendar za njihovo zaščito pri nas ni še nič narejenega.

Žičnice imajo na favno le toliko vpliva, da morajo za njihove gradnje ponekod uničiti nekatere ekosisteme, višji predeli pa postanejo pristopni številnejšim turistom.

5. Polucija zraka in vode.

Polucija zraka je vezana na industrijske centre v posameznih alpskih predelih: Jesenice v Zgornjesavski dolini, ob vzhodnem delu Karavank so Šoštanj, Črna in Mežica, ob vznožju Pohorja pa predvsem Ruše. Vplivi onesnaženega zraka na živali so še slabo raziskani, prav gotovo pa koncentracija SO_2 in NH_3 omejuje številne živalske vrste. Ob pogledu poginulih živali, ki so jih dobili v okolici Mežice, so v prebavilih dokazali

neke količine svinca, ki so ga živali sprejele s hrano, vodo ali morda tudi z vdihavanjem, vsekakor pa je tja prispel z zrakom.

Posebno kočljivo je vprašanje onesnaženja vode, ki ima katastrofalne posledice za živali, ki so od nje odvisne. Vodo onečiščajo različne industrije (železarska, tekstilna, usnjarska, kemična in živilska), ki v reke spuščajo svoje odplake, in odplake iz mestnih kanalizacij ob rekah (detergenti!). Prav gotovo je najbolj onesnažena reka Meža, ki je od Črne navzdol postala že sterilna. Močno je onesnažena tudi Sava od Jesenic navzdol.

Na rečno favno ne vplivajo samo raznovrstne odplake, ampak tudi razna akumulacijska jezera z nihanjem vodnega stanja in občasnimi izpraznitvami, ko se v njih nabere preveč mulja. Tedaj ribe v množicah poginjajo.

6. Pregrade na vodah.

Najbolj je pereč ta problem na reki Dravi, saj je tam 7 hidroelektraren, vendar ima le ena sama ribjo stezo (Fala). RIBE ne morejo priti do drstišč, to pa ima za posledico degeneracijo in izumiranje posameznih vrst. Ribiške družine dobijo povračilo za škodo, oziroma za naseljevanje novih rib. S tem problem še zdaleč ni rešen.

B. Bolj očiten, čeprav ne tako daljnosežen, je direkten vpliv na živali, ki se kaže v naslednjem:

1. Lov.

S celotnim alpskim območjem gospodarijo številne lovske družine in tri velika gojitvena lovišča.

Gospodarjenje z lovišči oziroma z divjadjo je na ustrezni ravni, čeprav se ponekod kaže občutna biološka škoda, kot npr. lovci odstreljujejo srednje stare in močne gamse, v lovišču pa za razplod ostanejo predvsem mlajše živali. Lov bi se moral omejiti oziroma usmeriti izključno na selekcijo.

Še vedno je povsem neustrezen odnos do ptic ujed, ki jih večina lovcev šteje za škodljive in jih povsod uničuje. Zakon dovoljuje nekaj časa uničevati celo planinskega orla (*Aquila shrysaetos*), medtem ko je kanjo (*Buteo buteo*), kragulja (*Accipiter gentilis*) in še nekatere ujede dovoljeno loviti vse leto. Prav tako neustrezen je odnos do kun (*Mustela sp.*) in divje mačke (*Felis catus*), ki postajajo vse redkeje. V novem lovskem zakonu, ki ga pripravljamo, bodo te pomanjkljivosti odpravljene.

Vedno bolj se širi areal jelena, kar gre seveda na škodo drugih živali, predvsem srnjadi in ponekod tudi gamsa. Na Jelovici, Menini planini, na Pokljuki in tudi drugod število jelenov narašča.

2. Ribolov.

Poleg odplak ogrožajo ribe tudi legalni in ilegalni ribiči. S pretiranim in napačnim načinom lova (predvsem podvodna puška in agregat) so ogrožene nekatere avtohtone ribe, npr. soška postrv (*Salmo marmoratus*).

3. Divji lov in ribolov.

Do divjega lova pride le v posameznih primerih, čeprav moramo priznati, da je zanj vedno več možnosti zaradi napredujočega avtomobilizma. Tudi divji ribolov je omejen na posameznike, ki lovijo predvsem na nedovoljen način, kot je že bilo omenjeno (podvodne puške in agregati).

Poseben problem je naseljevanje novih vrst živali, ki posebno v zadnjem času postaja nekakšna moda. V nekaterih primerih je naseljevanje upravičeno, v drugih zopet povsem zgrešeno.

Zaradi boljšega pregleda si oglejmo posamezne vrste, ki smo jih ali jih še naseljujemo pri nas in skušajmo oceniti upravičenost teh postopkov:

Kozorog (*Capra hircus*): To je žival, ki je nekoč naseljevala nekatere naše alpske predele in je predvsem zaradi pretiranega lova in divjega lova iz njih izginila verjetno

že v začetku 17 stol. Torej ima kozorog pri nas domovinsko pravico in je zato treba njegovo ponovno naselitev šteti za upravičen korak. Prvi je k nam pripeljal kozoroge baron dr. J. Born leta 1890 in jih leta 1902 spustil pri Sv. Ani pod Ljubeljem v Karavankah. Kljub dvema vojnama so se ohranili redki potomci te kolonije, ki so jim kasneje dodali novih živali. V zadnjih letih je bilo pri nas osnovanih še več novih kolonij, tako da jih imamo danes vsega skupaj štiri z več kot sto živalmi skupaj.

Damjak (Dama dama): Medtem ko je naseljevanje kozorogov v primerno okolje upravičeno, pa je naseljevanje damjakov precej lahkomišelnost, saj je to našim življenjskim združbam tuja vrsta. Prvič so damjake izpustili na Pohorju leta 1969, kjer je danes okoli 55 živali. Naselili so jih tudi v okolici Bleda in na Jelovici, vendar sta se obe naselitvi ponesrečili in so vse živali propadle. Čeprav je damjak za lovca zanimiva žival, jo je povsem nedopustno izpuščati tam, kjer živi že jelen.

Muflon (Ovis aries): Čeprav je naši favni tuja vrsta, jo ponekod skušajo na vsak način naseliti. Prva naselitev je bila pri nas leta 1953 v dolini Kokre, sledilo pa ji je še več uspešnih naselitev. Mufloni se povsod lepo razvijajo, naselili so se predvsem v bolj suhih in sončnih predelih. V zadnjem času je bilo opaziti, da se večja gamsu areal v predele, kjer je nekoč že živel. Pri tem ga bo nedvomno oviral novi prišlek muflon. Nikakor ni dopustno naseljevati muflone tam, kjer imajo možnosti za življenje naše avtohtone vrste, predvsem gams.

Svizec (Marmota marmota): Čeprav ni dokazano, da je kdaj živel pri nas, je bilo do sedaj že več poskusov naselitve, ki so ponekod propadli, ponekod pa kaže, da so se svizci obdržali. Ker zavzemajo povsem svojsko ekološko nišo, naseljevanje nima večjega vpliva na avtohtone živali.

Ribe: Nedvomno ima na domačo favno kvarni vpliv naseljevanje nekaterih novih vrst rib, predvsem salmonidov, ki izpodrivajo avtohtone vrste.

Končno moramo omeniti še upadanje števila nekaterih zanimivih vrst živali, ki ga zaenkrat ne znamo natančno razložiti. Verjetno najbolj ogrožena je kotorna (**Alectoris graeca**), ki je že domala izginila z visokogorskih pašnikov in okolja, kjer včasih ni bila redka. Prav tako upada število ruševcev (**Lyrurus tetrix**), čeprav je prav pri njih opaziti močne fluktuacije populacij, ki zavise verjetno v veliki meri od vremenskih razmer (sneg, plazovi), prav tako pa ima svoj delež tudi lov in vznemirjanje njegovih življenjskih prostorov. Nadvse zaskrbljujoče je stanje pri postovkah (**Falco naumanni** in **Falco tinnunculus**). Še pred nekaj leti so bile zelo pogoste v alpskih predelih, danes pa so skoraj povsem izginile. Tega nikakor ne smemo pripisovati direktnemu uničevanju, saj so že dolga leta zaščitene in jih lovci ne streljajo. Torej je njihovemu propadanju kriv kak posreden vzrok.

JESENSKA

Andrej Vovko

Deževni veter
nosi
moje sanje,
v prepadih
done
minule
melodije
in gora
s hladnimi
oblaki
se ovije,
odšle
so ptice
in
ne mislim
nanje.

Okrog mene
nemo

pojo gore,
nekje blizu
žubori
večnost,
šepetajo
oni,
ki
v skalah
niso ostareli,
hladni veter
smrti
podi
igrive oblake
življenja,
zgubani
obrabi
vrhov
so zažareli.

MEDNARODNI SIMPOZIJ O PRIHODNOSTI ALP

TONE WRABER

1. številki tekočega letnika Planinskega Vestnika je ina. Ciglar v povzetku že poročal o programu simpozija, ki ga v okviru projekta »Prihodnost Alp – ohranitev in razvoj evropske dediščine« pripravlja Mednarodna zveza za varstvo narave in naravnih dobrin (IUCN). Simpozij bo v Trentu od 11. do 17. maja 1974, organizirajo pa ga poleg pobudnika še Mednarodna zveza planinskih organizacij (UIAA), Mednarodna alpska komisija (CIPRA), Evropska delovna komisija za alpsko območje (CETRA), Italijanski alpski klub (CAI) in Mednarodni festival gorskega in raziskovalnega filma »Mesto Trento«, patronat pa so prevzeli UNESCO, Evropski svet in Ekonomska komisija ZN za Evropo.

Simpozij se pripravlja z željo, da bi dobili pregled nad posledicami človekove dejavnosti na floro, favno, vegetacijo in okolje alpskega prostora in določili delovni načrt za potrebne izboljšave pri ohranjanju in razvoju tega prostora. Ob tem naj bi pokazali na pomen Alp kot evropske bitnosti in postavili njihov razvoj na ekološko podlago.

Upravičenost načrta vidi organizator v dejstvu, da je alpski ekosistem močno prizadet že zaradi nenehnih cestnih, turističnih gradenj in vedno novih hidroelektrarn, pri čemer niso upoštevana ekološka načela. Temu pa se pridružujejo še razne oblike onesnaženja, vse pa se odraža v slabšanju okolja alpskega prostora. Bistveno je, da se dobi pregled nad zmagami in porazi na področju varstva alpskih biotopov in ekosistemov, kar bo omogočilo zavreti tisti sedanji razvoj, ki vodi k nadaljnjemu poslabšanju. Tako se načrt neposredno navezuje na tisti del programa Mednarodne zveze za varstvo narave in naravnih dobrin, po katerem morajo biti ekološka načela osnova vsakemu ekonomskemu razvoju, ujema pa se tudi s priporočilom stockholmske konference, po katerem naj prizadete vlade razvijajo načrtovanje in celotnostno upravljanje naravnih dobrin.

Projekt je pripravljen zelo temeljito. Organizacijski načrt predvideva:

- izbor avtorjev referatov,
- pripravo delovnega načrta za varstvo in razvoj,
- simpozij, na katerem bo tekla razprava o vseh vprašanih in na podlagi katere bo mogoče izdelati ekološke smernice za upravljanje in varstvo,
- pripravo publikacije kot podlage za nadaljnje dejavnosti v smislu projekta.

Računajo, da se bo simpozija udeležilo okrog 200 udeležencev. Povabljeni bodo organizacije, ki se ukvarjajo z varstvom in razvojem v Alpah, in znanstveniki, ki se za ta vprašanja posebej zanimajo, vključno z direktorji narodnih parkov. Zastopniki vlad bodo povabljeni kot opazovalci.

Simpozij bo potekal v dveh delih. V prvem delu bodo znanstveniki razpravljali o naslednjih vprašanih:

1. Človek, razvoj demografske strukture in vzroki neenake razdelitve v alpskem svetu. Vprašanja turizma.
- 2 a, 2 b. Vpliv človeka na rastlinstvo in živalstvo, vključno z učinki onesnaženja.
3. Fiziognomske spremembe v alpski krajini (poljedelstvo, gozdarstvo, naravni spomeniki, erozija, hidroelektrarne, javna dela, turizem, kamnolomi itd.), pozitivni in negativni učinki.
4. Storjeni varstveni ukrepi in njihova učinkovitost, vključno z rezervati in narodnimi parki.

Strokovnjaki šestih alpskih držav so bili povabljeni, da napišejo ustrezna poročila, ki so morala biti zgoščena, bolj ali manj načelna, neobremenjena od mnogih lokalnih dejstev. Glavni poročevalec o vsakem od petih vprašanj bo zbral poročila iz posameznih držav in jih združil v glavno poročilo, ki bo podlaga za diskusijo na simpoziju.

V drugem delu zborovanja bo splošna razprava z zastopniki vlad o razmerah v posameznih državah, o zakonodaji, administraciji itd. ter o predloženem delovnem načrtu. Nadalje bodo delovne skupine razpravljale o ukrepih in možnostih njihovega uresničevanja na področju:

- turizma,
- kmetijstva, gozdarstva, ribištva, vodne energije,

- konservacije, coniranja in ekoloških načel,
- politike, zakonodaje, administracije, financiranja,
- prostorskega urejanja gorskega sveta in tehničnih problemov.

Nedvomno gre za zelo zanimivo in nadvse potrebno akcijo, na kateri moramo tudi Slovenci kot lastniki jugoslovanskega alpskega prostora čimbolj aktivno sodelovati. Našim strokovnim institucijam in strokovnjakom, naravovarstveni službi, službi za urejanje prostora, slovenski delegaciji pri Mednarodni alpski komisiji, upravi Triglavskega narodnega parka, Skupnosti SRS za varstvo okolja, Planinski zvezi Slovenije, Turistični zvezi Slovenije, zakonodajnim in izvršnim organom in drugim ne more biti vseeno, kakšen bo bodoči razvoj slovenskega alpskega prostora, za katerega smo odgovorni tako v domačem kot tudi v evropskem merilu. Simpozij v Trentu nam omogoča, da soočimo svoje izkušnje in stališča s širšimi, mednarodno ugotovljenimi in sprejetimi.

VARSTVO FLORE V SLOVENIJI

PETER SKOBERNE

ore so že od nekdaj vzbujale strah in spoštovanje domačinov. Prvi gorniki se niso vzpenjali na sedla in vrhove iz estetskih užitek ali želja po osvojitvi vrha, ampak le iz potrebe in borbe za obstoj. Tako so postali prvi planinci podjetni trgovci, pastirji, divji lovci, tihotapci in vojaški beguni. Kmalu so jim sledili znanstveniki: duhovniki, zdravniki in lekarnarji. Ti so se zanimali za geologijo, živalstvo in rastlinstvo. S svojimi deli so seznanjali svet in tako je vedno več ljudi zamikal skrivnostni svet gora. Oprava planincev (palica, težki okovani čevlji, široke hlače in klobuk) je vzbujala posmeh mirnoživečih meščanov. Tako se je rodil rek: Gora ni nora, nor je tisti, ki gre gor. Planinci so se na vse kriplje trudili, da bi se otrsli tega pridevka, ki vsekakor ni ukrasen. Zato so dokazovali potrebnost svojega ravnanja s tem, da so govorili o lepotah gora in seveda tudi cvetja. V doline so nosili »dokaze« – šope rož za klobuki, palicami in v rokah.

Čez noč so postali popularni planika, sleč in encijan. Včasih je bilo na Stolu ogromno planik. Da si jih nabral, se ti ni bilo treba izpostavljati nobeni nevarnosti, saj si jih lahko nabral kar na travniku. In še napotek za lenobe: »Naroči kakemu pastirju, da ti jih pripelje en voz kar na dom.«² Vsak pastir je bil vesel na tako lahek način prislužene denarja. Začelo se je neusmiljeno uničevanje in prodajanje rastlin. Alpski vrtovi so postajali vedno siromašnejši. V literaturi so se začela pojavljati prva opozorila: rastlinstvo je ogroženo! Planika na Stolu je postala redka.³ Za to so v štiridesetih letih poskrbeli izletniki in prekupčevalci. Takšnih primerov je bilo še več. Ljubitelji narave so sicer skušali takšna plenjenja preprečiti, a so bili prešibki. Prvi seznam zaščitenih rastlin poznamo od leta 1898. Zavarovana sta bila planika in Blagajev volčin. Leta 1914 se je zganil državni aparat. Dne 5. junija je namreč dunajsko ministrstvo za poljedelstvo poslalo navodilo za varovanje favne in flore ravnateljem državnih in zakladnih gozdov. Do 15. oktobra 1914 pa naj bi ravnateljstva poslala ministrstvu seznam ogroženih rastlinskih in živalskih vrst. Žal je izvedbo te zamisli zavrla prva svetovna vojna.

Prizadevanja za varstvo narave so se nadaljevala v letu 1919. Dne 28. aprila je na občnem zboru Muzejskega društva Ferdinand Seidl (1856–1942) predlagal ukrepe za varovanje posameznih delov narave. Odsek za varstvo prirode in naravnih spomenikov je po Seidlovih predlogih sestavil spomenico (1920) in z njo zahteval od pokrajinske vlade za Slovenijo ustrezne zakone, s katerimi bi zagotovili mir ogroženi favni in flori. Poleg tega je zahteval ustanovitev alpskih, srednjegorskih in barskih naravnih parkov. Tako je bila 28. februarja 1922 uzakonjena uredba o varstvu redkih ali za Slovenijo značilnih in za znanstvo pomembnih živali in rastlin in o varstvu špilj. S to uredbo so bile zavarovane: murke, Blagajev in progasti volčin, lepi čevljič, avrikelj, kranjski jeglič in rumeni svišč ali košutnik. Da je ta uredba zagledala luč sveta, je bila zasluga Antona Šivca (1879–1963).⁶ Končno so bile zaščitenе najbolj ogrožene rastline. Vendar izletniki niso bili od muh, zakona niso jemali resno. Uničevanje se je nadaljevalo. Člani odseka so si prizadevali, da bi s pomočjo letakov,

svaril in predlogov širili med javnostjo misel o pomembnosti varstva rastlin in živali. Leta 1934 je bilo ustanovljeno Prirodoslovno društvo. Odsek za varstvo narave in kulturnih spomenikov se je preimenoval v Sekcijo za varstvo narave. Sekcija je nadaljevala z delom odseka, vendar se je žal veliko njenih predlogov izgubilo po birokratskih poteh. V tem času (1924) je pomembna razglasitev doline Sedmerih triglavskih jezer za alpski varstveni park za dobo dvajsetih let.⁷ Do izbruha druge svetovne vojne ni bilo večjega napredka na tem področju, razen prizadevanja podružnice SPD v Celju za ustanovitev narodnega parka Logarska dolina–Okrešelj. Med okupacijo je bila pod Šivičevim vodstvom ustanovljena posvetovalna skupina za varstvo prirode. Delovala je v sklopu Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani.

Že proti koncu druge svetovne vojne in seveda po osvoboditvi je nova državna zakonodaja upoštevala predloge o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti. Tako je 8. oktobra 1946 izšel zakon o potrditvi in spremembah zakona o zaščiti kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti DFJ (Ur. l. DFJ 81/46). Po tem zakonu so se izvajali vsi republiški zakoni in leta 1947 tudi zakon o zaščiti redke flore (Ur. l. FLRJ 81-138/47). Zavarovanih je bilo 39 rastlinskih vrst, z dopolnilno odredbo (Ur. l. LRS 26-155/47) pa je prišlo pod varstvo še 17 rastlin.

Tako je bilo s pravne plati pravici zadoščeno. Odredbe pa žal skoraj nihče ni jemal resno, zato se tudi položaj rastlin ni nič izboljšal. Referat za varstvo narave (ustanovljen 1946) je leta 1954 ustanovil Gorsko stražo, ki naj bi opozarjala izletnike na odredbo in uboge cvetice. Pravilen odnos do zaščitene flore bi povzročil, da bi bilo zakonito varstvo nepotrebno. Gorski stražarji so člani raznih drugih organizacij (Zveze tabornikov, Turistična, Planinska, Lovska, Zveza hortikulturnih društev in Zveza društev za varstvo ptic). Matične zveze jim pri delu, predvsem finančno, pomagajo. V tem času je zelo pomembno delovanje dr. Angele Piskernik (1886–1967), ki je kot vodja Referata za varstvo narave veliko dosegla na področju varovanja narave.

Odredba o varovanju redke flore velja še danes. Na tem področju ni prišlo do sprememb, čeprav je izšel 25. februarja 1970 zakon o varstvu narave. Ustanovljena je bila tudi SVOS (Skupnost za varstvo okolja Slovenije), ki združuje ljubitelje narave in prvobitnega okolja.

Težko je govoriti o dosežkih v sedanjem času. To bo pokazala šele prihodnost. Na vsak način pa je treba še omeniti Teden varstva narave, ki ga je v letu 1967 organiziralo Prirodoslovno društvo Slovenije, Evropsko leto varstva narave (1970) in izdajo Zelene knjige o ogroženosti okolja v Sloveniji (1972). Prizadevno delo številnih priznanih slovenskih znanstvenikov je resen poziv vsem, da je treba na tem področju čimprej in čimbolj učinkovito ukrepati.

Minilo je petindvajset let, odkar je bila uzakonjena uredba o varovanju redke flore. Trganje se v nezmanjšani meri nadaljuje, znanih je celo nekaj hujših primerov nespoštovanja tega predpisa. Tako so šolarji iz Drevenika uničili del rastišča velikonočnice (*Pulsatilla grandis*) na Boču.⁹ Tudi v letu 1972 je bilo na Boču izkopanih v enem dnevu nad štirideset teh redkih rastlin.⁸ Kljub prizadevanju Zavoda za spomeniško varstvo Maribor teče nova avtomobilska cesta na Boč komaj meter od nahajališč velikega kosmatinca. Na tem travniku celo obračajo avtomobile. Velika škoda je nastala tudi pri reguliranju Pesnice, ko so izginila cela polja močvirskega tulipana (*Fritillaria meleagris*).

Zavarovanih 56 rastlin je vsekakor preveč za uspešno varovanje. Prav tako je težko seznanjati ljudi z vsemi rastlinami, ki jih ne smejo trgati. Seznam se da brez škode krčiti, saj veliko rastlinskih vrst sploh ni ogroženih in ne potrebujejo posamičnega varstva. To velja predvsem za redke in endemične vrste, ki so bile iz tega razloga tudi zavarovane. Te za izletnika niso zanimive, bodisi jih ne more nabirati v šopke (Zoisova zvončnica, triglavska roža, rapontika, Wulfenov jeglič, madronščica, vodni orešek in oba planinska maka) ali pa so tako redke, da jih izletniki sploh ne poznajo (kortuza, travnolistna vrčica, triglavska neboglasnica, Frölichov svišč, plazeča sretena, rožnato rdeči dežen, alpska azaleja, progasti kobul in Zoisova vijolica).

Pri sestavljanju novega seznama zaščitene rastlin je treba upoštevati predvsem te-le razloge ogroženosti:

1. Najhujša je sprememba celotnega biotopa. S tem so namreč obsojene na propad celotne združbe rastlin. Tako lahko ena nepremišljena gradnja uniči celotno floro, ki je značilna za določeno področje. Zato moramo varovati barja, soline v Primorju, okolja toplih vrečev in podobno. Celotno floro na takšnih mestih lahko zaščitimo z botaničnimi rezervati.

2. Izstreljanje rastlin lahko povzroči farmacevtska ali pa prehrabena industrija, ki uporablja za svoje surovine rastline. Tako sta v nevarnosti košutnik (*Gentiana lutea*) in panonski svišč (*Gentiana pannonica*), v preteklosti pa tudi kranjska bunika (*Scopolia carniolica*). Če poteka izkopavanje pod nadzorstvom biologov in pristojnih

ustanov, je težava rešena. Lep primer za to je sodelovanje Zavoda za spomeniško varstvo Slovenije in podjetja Droge iz Portoroža. Tako so v letu 1966 brez škode izkopali okoli 100 000 rastlin.⁵ Vendar je žal še vedno veliko »amaterskih« nabiralcev zdravilnih košutnikovih korenin.

3. Končno bi bilo potrebno varovati še nekatere rastline, ki jih ljudje množično trgajo na svojih izletih. Spomladi nas, mestne ljudi, ki smo utesnjeni v beton in asfalt, kliče prerojena in sveža narava. Takrat si želi marsikdo prinesiti kakšen košček z njenega bogatega vrta. Pri tem naj bi bili zmerni in bi nabirali predvsem rože, ki se hitro razmnožujejo. Nabiralci najbolj škodijo rastlinam, če jih ruvajo in prodajajo v večjih količinah. Prodajanje rož je še vedno dobrodošel stranski zaslužek.

Tudi marljivi botaniki bi lahko izstrebili nekatere zelo redke vrste, omejene na posamezna rastišča. To so na primer: kamiličastolistna mladomesečina (*Botrichium matricariefolium*), kala (*Calla palustris*), linijevka (*Linnaea borealis*) in še nekatere druge.

Po teh načelih naj bi bile po mojem mnenju zavarovane tele rastline:

velikonočnica (*Pulsatilla grandis*)
Blagajev volčin (*Daphne blagayana*)
dišeči volčin (*Daphne cneorum*)
lovorolistni volčin (*Daphne laureola*)
košutnik (*Gentiana lutea*)
panonski svišč (*Gentiana pannonica*)
Clusijev svišč (*Gentiana clusii*)
Kochov svišč (*Gentiana kochiana*)
črna in rdeča murka (*Nigritella nigra*, *N. miniata*)
lepi čeveljc (*Cypripedium calceolus*)
planika (*Leontopodium alpinum*)
alpska možina (*Eryngium alpinum*)
turška in kranjska lilija (*Lilium martagon*, *L. carniolicum*)

Te rastlinske vrste so trenutno najbolj potrebne miru. Za nov, skrajšan seznam ogrožene flore bi bilo treba čim več predlogov. Izvajanje in nadzorovanje takšne odredbe pa bi bilo verjetno lažje in učinkovitejše. Odlična je tudi zamisel, da bi varovali manjše rodove ogroženih rastlin v celoti. To velja predvsem za rodova volčin (*Daphne*) in lilija (*Lilium*).

Varstvo flore je treba prilagoditi splošnemu konceptu varstva okolja. Zato tudi moramo varovati rastline v skladu z napredkom industrije in gospodarstva. Žal je za gospodarstvenike biolog-ekolog še vedno le črnogledi nergač in ne dobrohotni svetovalec. Slovenija je znana po pestrosti svoje pokrajine in zato tudi favne in flore. Prebivalstvo in industrija, ki se nenehno širita, zahtevata tudi večji življenjski prostor. Prvobitna narava se s tem seveda krči. Varstvo narave in naravnega okolja naj bi s svojimi službami in strokovnjaki usmerjalo razvoj gospodarstva tako, da ne bi prizadela škode naravnim posebnostim dežele. Tako se lahko brez škode za nadaljnji razvoj okličjejo za naravne parke oz. rezervate znanstveno in rekreativno najbolj pomembni deli narave. Takšna ozemlja morajo obstajati, saj si bo lahko v njih človek prezačil pljuča, umiril živce in ušel od vsakdanjega mestnega hrupa. S tem ubijemo dve muhi na en mah. Zavarujemo komplekse, na katerih uspevajo redke rastlinske združbe, obenem pa jih uporabimo v rekreativne namene. Tudi znanstveniki lahko proučujejo življenje v njih.

Težave, ki nastopajo pri ogroženih zdravilnih rastlinah, se dajo rešiti na dva načina. Eden je že omenjeno sodelovanje tovarne s pristojnimi zavodi, drugi pa je gojenje zdravilnih rastlin. Žal pa potrebuje ravno košutnikovo seme zelo zahtevne mikroekološke pogoje za klitje, zato je kalivost semen majhna. Poleg tega raste rumeni svišč zelo počasi.

Najtežje je zajeziti trganje rož na raznih izletih. Zaradi tega, razen velikonočnice, res ni obsojena na izginotje nobena rastlinska vrsta, vendar gre tukaj, predvsem pri planinstvu, za nekaj povsem drugega. O povezanosti gora, planincev in cvetic je takole spregovoril dr. Julius Kugy: »Vsak planinec bi se moral, vsaj jaz tako mislim, vendar nekoliko spoznati v svetu rastlin. Kako vse drugače bo potem užival gore. Mar le-teh ne pozna samo na pol, če mu ostane nepoznano vse žitje in cvetje, ki jih izpolnjuje? Na vsak korak vidi stvari, ki mu imajo toliko povedati, in katerih bitja in bistva ne razume.«¹

Zato pojdemo v alpske vrtove z zavestjo, da pridejo za nami še drugi, ki prav tako uživajo ob pogledu na ponosno veleso, modri encijan in ljubko murko. Takšni planinci niso radi grobarji uvelim šopom sleča in planik. Žal bo preteklo mnogo vode in bo potrganih še mnogo rož, preden bo uresničena ta vizija. Nesmiselnost trganja mora priti ljudem v kri, kot vsa ostala sama po sebi umljiva etična pravila. Vinko Strgar

omenja¹² še eno rešitev. To je gojenje ogroženih rastlin v vrtnarijah, kar bi vsekakor pripomoglo dosedanjemu položaju, ne bi ga pa docela rešilo. Po vsem tem se zdi, da bi se bilo treba čimprej lotiti vzgoje. To bi nas stalo veliko truda, časa in denarja, toda ali ne bi bilo vse to poplačano, če bi v gorah lahko uživali ob pogledu na lepo planiko ob poti in čevljev v grapi?

Slovstvo:

¹ Kugy, J.: Iz minulih dni, Založba Obzorja, Maribor 1971.

² Mlakar, J.: Planika – škodljiva rastlina, Planinski Vestnik, 1901, p. 183.

³ Mrak, A.: Usoda naše planinske flore, Planinski Vestnik, 1924, p. 7.

⁴ Petauer, T.: Tečaj gorske straže, PD Ljubljana-matica, 1973.

⁵ Peterlin, S.: Košutnik (*Gentiana lutea* s. lat.) v Sloveniji. Varstvo narave, 5 (1966), pp. 67–80.

⁶ Peterlin, S.: Varstvo narave in gozdarstvo (v rokopisu).

⁷ Piskernik, A.: Iz zgodovine slovenskega varstva narave. Varstvo narave, 2–3 (1963–64), pp. 59–74.

⁸ Skoberne, P.: Velikonočnica (*Pulsatilla grandis*) ogrožena. Proteus, 35 (1972/73), 3, p. 128.

⁹ Šoštarčič, M.: Boč nekdanj in danes. Štirideset let planinskega društva Poljčane 1929–1969, Maribor 1970.

¹⁰ Wraber, T.: Naše zaščitene rastline. Prirodoslovni muzej Slovenije, 1963.

¹¹ Wraber, T.: Nekaj misli o varstvu narave, posebej še rastlinstva. Varstvo narave, 2–3 (1963–64), pp. 75–78.

¹² Zelena knjiga o ogroženosti okolja v Sloveniji. Prirodoslovno društvo Slovenije, Ljubljana, 1972.

PIERRE ST. MARTIN – PIEDRA DE SAN MARTIN

Najgloblja kraška jama na svetu

ANDREJ KRANJC

odobno vlogo kakor za planince in alpiniste najvišji vrhovi na zemlji in v posameznih gorstvih igrajo za jamarje najgloblje kraške jame, ki jih, če potekajo pretežno v vertikalni smeri, navadno imenujemo brezna. A vendar so tudi razlike precejšnje: ne samo alpinisti in planinci, ampak takorekoč vsakdo pozna najvišjo goro na svetu, tudi najvišji vrhovi posameznih kontinentov in gorstev so nam domači, kar pa nikakor ne velja za kraška brezna. V lestvici najvišjih vrhov so spremembe redke, razmeroma majhne in ne bistvene, pri breznih pa je ravno nasprotno. Na svetu je cela vrsta globokih brezen, ki še niso odkrita, raziskana ali izmerjena in z izmero novega globokega brezna jamarji vedno upamo, da bomo dosegli kak »rekord«. Če primerjamo lestvici najglobljih brezen na svetu iz leta 1966 (Trimmel, H., 1966, Österreichs längste und tiefste Höhlen. Wiss. Beih. z. »Die Höhle« 14, p. 62–64. Wien) in najnovejšo iz leta 1973 (Courbon, P., 1973, Les plus grandes cavités du monde. Spelunca 2, p. 36–37), in sicer le prvih deset brezen iz tega seznama vidimo, da nastopajo obakrat le štiri ista imena, vrstni red pa je popolnoma spremenjen – in to v obdobju pičlih sedmih let! In še ena skupna lastnost najvišjih vrhov in najglobljih kraških brezen – oboji se pojavljajo večinoma v mladonagubanih gorstvih. Tudi za brezna je to razumljivo: večje kraške votline praviloma ne nastajajo niže od morske gladine, navadno pa je njihova baza (neprepustne kamnine, stalno zalita zona) še višje. Torej so večje višinske razlike med vhomom in najglobljim mestom v jami možne le na ozemljih v višjih nadmorskih višinah – in najvišja ozemlja na zemlji predstavljajo, v grobem, mladonagubana gorstva, obenem pa je v teh gorskih sistemih tudi precej prepustnih kamnin – apnencev.

Zal so najvišja gorovja na svetu s speleološkega vidika še takorekoč neraziskana, razen v Evropi, in so zato najgloblja brezna za zdaj znana predvsem iz evropskih mladonagubanih gorstev. Pač pa odkrivajo vedno številnejše odprave v zadnjih letih tudi v drugih gorstvih zelo globoka brezna in velike kraške sisteme, kot npr. v Iranu (Ghar Parau je na svetu na 14. mestu po globini), Libanonu, Mehiki, Maroku, Alžiriji in celo na Novi Gvineji.

Trenutno velja za najgloblji kraški sistem na svetu Pierre St. Martin (sl. 1), kakor ga imenujejo Francozi oziroma Piedra de San Martin po špansko. Vhod, skozi katerega so se najprej spustili v podzemlje, leži na gorskem prelazu tega imena v Pirenejih, na nadmorski višini 1760 m, prav na francosko-španski meji in je bil domačinom že

dolgo znan. Podzemeljski rovi pa se prepletajo na obeh straneh meje in često prehajajo z ene strani na drugo.

Leta 1950 so na španski strani odkrili 320 m globoko brezno Lépineux, prodrli skozenj do vodoravnih rogov v globini in s tem pričeli prvo obdobje intenzivnejših raziskovanj tega sistema. Pri teh raziskovanjih sta sodelovala tudi znani francoski jamar-pisatelj N. Casteret in Loubens, ki se je med eno kasnejših akcij ubil pri spuščanju skozi vhodno brezno.

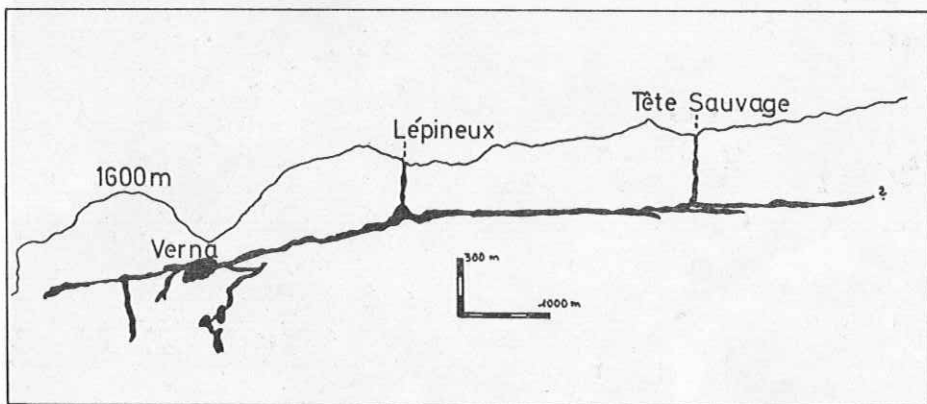
V naslednjih letih so jamarji prodirali izpod vhodnega brezna po jamskih rovih navzdol in l. 1953 odkrili dvorano Verna, eno največjih podzemeljskih dvoran na svetu (dolga je 230 m, 180 m široka in 150 m visoka). Ker so upali, da bi vodo, ki teče po jamskih rovih lahko uporabili kot vir energije, je »Electricité de France« prevrtala umeten predor (dolg 800 m) s površja do te dvorane. Pri tem so odkrili nov precej velik podzemeljski kraški sistem, ki nima naravnega vhoda s površja, kar se pa vode tiče, se je kmalu izkazalo, da nima praktične vrednosti. Pač pa se je ta predor izkazal kot neprecenljive vrednosti za jamarje – raziskovalce, saj jim je s pomočjo predora omogočen direkten in lahak dostop s površja do globine 665 m, kar prihrani ogromno truda in časa, s tem pa tudi denarja.

Tako so po letu 1960 raziskave še pospešili, in sicer v obe strani, po jami navzdol in navzgor in zapovrstjo odkrivali cel niz dvoran, povezanih z manjšimi, včasih mučno tesnimi in zaviti rovi. Skupaj je bilo v letih 1954–1965 namerjenih več kilometrov rogov in v seznamu najglobljih jam iz l. 1966 (Trimmel, *ibid.*) je sistem Pierre St. Martin po globini že na 2. mestu na svetu s 1110 m globine, po dolžini pa s 6550 m na 59. mestu.

Obenem z raziskovanjem in prodiranjem po podzemeljskih rovih pa so druge jamarske skupine vneto raziskovale gorske pode Arres d'Anie v višini okoli 2000 m, pod katerimi se prepleta zgornji del jamskega sistema Pierre St. Martin. Odkrili so celo vrsto breznen globokih 20–90 m, dokler niso l. 1966 naleteli na brezno Tête Sauvage (Divja glava – imenovano po »glavi« v soseščini) (sl. 2) in po njem prodrli do globine 420 m, koder so naleteli na horizontalne jamske rove, v njih pa sledove jamskih odprav, kar jim je zagotovilo, da so odkrili nov vhod v zgornje dele sistema Pierre St. Martin. Ker leži vhod v Tête Sauvage na višji nadmorski višini od prejšnjih vhodnih breznen, se je s tem povečala višinska razlika med najvišjo in najnižjo točko celotnega sistema in tako je ta jamski sistem l. 1966 postal z globino 1150 m najgloblji na svetu ter se z dolžino okoli 12 km povzpел med prvih 30 najdaljših jam na svetu.

Od leta 1966 pa do danes so se v tem sistemu zvrstile še številne jamarske ekipe različnih narodnosti, od takih z zgolj športnimi cilji (čim hitreje prečenje celotnega sistema) pa do visoko specializiranih znanstvenih. Kar se tiče dimenzij, je sistem v zadnjih letih precej pridobil predvsem na dolžini (danes je znanih že okoli 17 km rogov, a še niso vsi izmerjeni), manj pa po globini – po najnovjših podatkih je globok 1171 m. V spodnjem delu sistema so raziskovalci že naleteli na sifone – stalno zalite rove, katerih voda se pojavlja na dan v bližnji soteski v obliki slapu, ki pada direktno iz jame (podobno kot slap Savica v Bohinju) in skoznje skušajo prodreti do sifonov v Pierre St. Martinu. V zgornjem delu, pod podi Arres d'Anie (sl. 3) pa se rovi prepletajo predvsem v vodoravni smeri in zaenkrat ni velikega upanja, da bi se glo-

Pierre St. Martin, shematični vzdolžni prerez (Po Spelunca 2, p. 94–100)

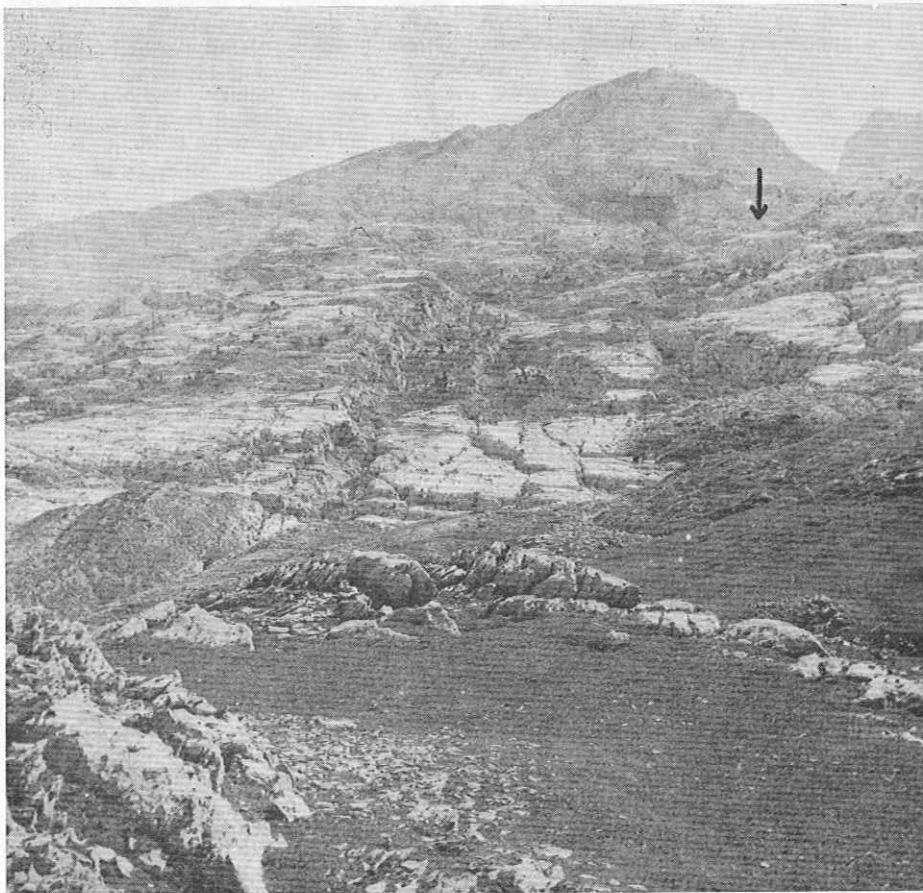
bina oziroma višinska razlika močno povečala, pač pa je še dovolj možnosti za povečanje sistema po dolžini.

Z večanjem razsežnosti rastejo seveda tudi težave pri raziskovanju, ki so sicer prav take kot v vseh alpskih jamah (zaviti, ozki prehodi, močno razžrte stene, mrz, ledenomrzla voda, težka orientacija), le da močno potencirane zaradi velikosti. Zato je vedno večji problem nesreč oziroma reševanja iz jame in Pierre St. Martin je, žal, tudi sistem z najpogostejšimi nesrečami, tudi smrtnimi, če morda ne ravno na svetu, pa gotovo v Franciji in Španiji. Poleg bolj ali manj »tehničnih« nesreč – v glavnem padci zaradi slabe ali nikakršne tehnične opreme – prva žrtev vitla je bil ravno Loubens, prevladujejo v novjšem obdobju »fiziološke« nesreče – hude poškodbe in več smrtnih primerov zaradi izčrpanosti in oslabeledosti. Zato vse kaže, da bodo brezno v kratkem zaprli in bo dostop možen le dobro opremljenim in izurjenim jamarskim ekipam.

In kako je z globino in velikostjo naših alpskih brezen in jam v svetovnem merilu? Pološka jama, o kateri smo že večkrat pisali tudi v Planinskem vestniku (1967/9, p. 399–402; 1972/3, p. 118–125) je z globino 674 m naša najgloblja alpska jama, obenem je najgloblja v Jugoslaviji sploh, v svetovnem merilu pa na 23. mestu po globini. Izmed ostalih brezen in jam v naših Alpah, skupaj jih je morda kakih 500, jih je še nekaj globokih več sto metrov (Brezno pri gamsovi glavici, Ljubljanska jama, Triglavsko brezno, če omenim le najbolj znana). A tudi pri nas imamo še obsežne apniške predele v višinah med 1800–2100 m, ki s speleološkega vidika takorekoč sploh niso raziskani in tako lahko upamo še na pomembna odkritja v notranjosti, v pravem pomenu besede, naših Alp.

Pogled na pode Arres d'Annie (s puščico je označena Tête Sauvage)

Foto dr. Peter Habič

DRUŠTVENE NOVICE

DELO FKK PZS ZA LETO 1973

V letu 1973 smo imeli 40 klubskih sestankov s povprečno udeležbo 20 članov. Trajali so nad dve uri in zajeli reševanje klubske problematike, zbiranje materiala za številne razstave, slikovne kritike filmske in dia-projeccije, razne diskusije o tehničnih fotografskih problemih in podobno.

Pod vodstvom našega mentorja je bil v marcu letošnjega leta organiziran začetniški fototečaj, nadaljevali pa smo tudi s praktičnimi snemanji po Ljubljani, ki jih je bilo 7, s povprečno udeležbo 6 članov.

Prirredili smo 7 projekcij barvnih diapozitivov, 5 filmskih projekcij in 6 slikovnih kritik.

Organizirali smo dvodnevni fotoizlet na Vršič, ki se ga je udeležilo 18 članov. Izlet smo tudi filmsko dokumentirali. Uspela sta tudi oba jesenska taka izleta na Viševnik, na Rodico in Vogel. Udeležba 8 članov.

Zveza fotoamaterjev Nemčije je povabila poleg fotografov drugih evropskih dežel, tudi dva naša člana na športne prireditve v Braunschweig. Ob tej priložnosti so ti fotoamaterji postavili razstavo športne fotografije, na kateri smo bili deležni druge nagrade.

Dva naša člana sta bila na enomesečni fotoodpravi na Češki in Avstriji.

Za razstavo v Arkadah smo prispevali 10 najbolj uspešnih in nagrajenih planinskih fotografij. (23. 11.–4. 12.)

6. in 7. oktobra je naša delegacija obiskala prijateljski foto-klub v Fohnsdorfu. Dokumentirali smo Srečanje planincev v Postojni.

Ob 11. zasedanju skupščine PZS smo postavili manjšo razstavo planinskih fotografij.

S klubskima razstavama smo počastili 8. marec in 29. november v galeriji Ivana Tavčarja v Gorenji vasi in 9. maja v Ljubljani.

Pripravili smo 6 razstav planinskih fotografij, njihovo skupno število je že doseglo številko 20: Vipava, Sarajevo, Bovec, Velenje, Tolmin, Nova Gorica.

Naši člani so v tem letu sodelovali na 21 razstavah doma in v tujini. Njihova zavzetost in vztrajnost je rodila uspehe: Metka Vergnion je prejela diplomu, Jelka Simončič 1. nagrado z razstave planinskih fotografij v Sarajevu, nagrado klub z iste razstave,

Jaka Bregar – srebrno kolajno za risani animirani film s festivala na Jesenicah, – srebrno iz zveznega festivala v Splitu, – diplomu iz Leskovca,

na prvi medklubski razstavi barvnega diapozitiva Nova Gorica so dosegli diplomu Mrše Peter, Jaka Bregar, Aleš Kofler.

Prihodnje leto nameravamo postaviti vsaj enako število klubskih razstav kot letos, se v čim večjem številu udeleževati domačih in tujih razstav, nadaljevati s snemanji po planinah in sklepati poznanstva z novimi fotografi. V tem pogledu se nam širi obzorje na Madžarsko in daljno Dansko.

Seveda ne smemo pozabiti našega Vlastje, ki nam je, kot vsa leta poprej, pomagal in nas podpiral pri ustvarjanju, za kar mu moramo zares biti hvaležni

Aleš Doberlet

PD PTUJ 1953–1973

17. decembra je bil v nabitno polni dvorani kluba mladih občni zbor PD Ptuj. Po uvodnem kulturno-umetniškem sporedu, ki so ga pripravili pionirji OŠ Hajdina in Franc Osojnik, je društveni predsednik Lojze Cajnko podal uvodno poročilo o društveni dejavnosti v jubilejnem letu, podrobneje pa so o delu govorili drugi funkcionarji. Po starostni strukturi je ptujsko društvo eno izmed zelo mladih, če ne celo najmlajših, saj je štelo v l. 1973 140 odraslih članov, 298 mladincev in 540 pionirjev, po delavnosti pa je lahko vzor veliko močnejšim društvom, saj je presenetljiv delež mladine plod neutrudne delavnosti.

Mladinski odsek, ki ga že tretje leto vodi Tone Purg, združuje skupine v Ptuj (Šolski center za kovinsko stroko, OŠ Tone Znidarič, OŠ Franc Osojnik, gimnazija) in okolici (OŠ Hajdina, Gorišnica, Podlehnik, Žetale, Dornava). Delo skupin sloni na številnih mentorjih, med katerimi je treba posebej omeniti Mirka Bezjaka, Franca Kekca, Edito Pahor, Valterja Pliberška, Marjano Podgoršek in Heleno Primožič, ter šolanem planinskem kadru – mladinskih vodnikov in instruktorjih. V l. 1973 so priredili 51 akcij, vse so se začele in končale pri Hermini Misotič. V akcijo pionir-planinec je vključeno nad 300 mladih planincev; prvi zlati znak je prejela Darja Lukman. V l. 1973 so priredili dve planinski šoli; v Ptuj (62 udel.) in Žetalah (23 udel.), predavali so večinoma domači mladinski vodniki in instruktorji. Vodja je bil Tone Purg. (Tudi l. 1971/72 so priredili dve planinski šoli, ki ju je obiskovalo 90 mladih planincev.) – Podrobno kroniko MO je za Planine ob meji napisal Tone Purg; v njej je zajel vse pomembne dogodke od ustanovitve odseka 1957 do konca 1972.

Osrednja društvena prireditev v jubilej- nem letu je bil planinski tabor pri zave- tišču na Rogški gori 17. junija, ki se ga je udeležilo nad 300 ptujskih planincev in številni planinci iz sosednjih planinskih društev. Tega dne so razvili svoj društveni prapor; pokroviteljstvo prapora je pre- vzelo podjetje Petovia. Planinska priredite- v, ki so jo popestrili mladi planinci za lepo naštudiranim kulturno-umetniškim sporedom, je izredno dobro uspela.

15. novembra je bila odprta v Ljudski in študijski knjižnici v Ptujju planinska raz- stava, ki jo je pripravil Simon Petrovič. Po podelitvi priznanj zaslužnim planin- cem so izvolili nov UO, v katerem so ve- činoma znani dosedanjí planinski delavci. Društveno delo bo še nadalje vodil Lojze Cajnko, mladinski odsek pa Tone Purg.

-fv-

RAZSTAVA O DELU PD PTUJ

15. novembra 1973 je bila v ptujski Ljudski in študijski knjižnici ob jubileju PD Ptuj odprta »Razstava fotografij in dokumen- tov o delu PD Ptuj 1953–1973«.

Pred 20 leti – 25. novembra 1953 – so Ptujčani po večmesečnih pripravah usta- novili svoje PD. Odtlej se je zvrstilo mno- go planinskih dogodkov in uspehov. Zla- sti zbuja pozornost dejavnost njihovega MO, ki ga lahko upravičeno štejemo med najboljše v Sloveniji. Planinska ideja se ni zakoreninila samo na ptujskih šolah, ptujski planinci so vzgojili navdušene plan- ince tudi v b'žnjih in daljnih okoliških šolah. Vsa ta dejavnost odseva v skrbno hranjenih dokumentih – za društveni arhiv skrbi skozi vsa leta Hermina Misotič – in tudi to je posebnost, po kateri se odlikuje PD Ptuj in ki jo je treba posebej po- udariti.

Simon Petrovič, knjižničar ptujske študijs- ke knjižnice, je ob društvenem jubileju iz- bral najznačilnejše dokumente iz 20-letne dejavnosti. Brezhibno so ohranjena va- bila na seje pripravljalnega odbora za ustanovitev PD iz leta 1953, ogledamo si lahko zapisnik ustanovnega občnega zbor- ra, pravila, programe, sejne zapisnike, vpisne knjige, načrte vse do leta 1972. V njih odseva skrb odbornikov za izlete, planinska pota, dvig članstva, pritegnitev in dejavnost mladine, predavanja, raz- stave (1. razstava plan. literature 5.–9. 8. 1967, 2. razstava 16. 3.–30. 4. 1972, raz- stava plan. fotografije 16.–12. 11. 1968), planinsko šolo (vabila, programi, vpra- šalniki) itn.

Za slikovni del razstave je S. Petrovič iz- bral nad 100 fotografij, ki ilustrirajo pi- sane dokumente in živo pričajo o mno- žičnem odzivu na izletih in akcijah, pred- stavljajo pa tudi zaslužne ptujske planin- ske delavce.

fv.

RADOVLJIŠKI PLANINCI ZBOROVALI

Dvorana občinske skupščine v Radovljici ni mogla sprejeti vseh, ki so hoteli biti navzoči na letni konferenci planinskega društva, mnogi so vztrajali na hodniku, veliko pa jih je žal, tudi odšlo. Število obiskovalcev je bilo res veliko, bili so to predvsem člani društva in drugi ljubitelji gora, predvsem pa lepo število mladih. Žal pa med gosti razen predstavnikov ob- činskega sindikalnega sveta in Zveze bor- cev ni bilo drugih predstavnikov družbeno- političnih organizacij niti predstavnika občinske skupščine.

Največja pridobitev, kot je poudaril tov. predsednik Miha Finžgar, je bila otvori- tev obnovljenega Pogačnikovega doma na Kriških podih. Dom je res lahko v po- nos vsem planincem, saj ima sodobne sanitarije, vodovod, umivalnice, pralnico in lastno razsvetljavo. Odveč bi bilo pisati o trudu, delu in tudi jezi, ki je bila vlo- žena v to delo, katerega pa brez pomoči PZS, občinske dotacije in iz lastnih sred- stev ne bi zmogli. Gradnjo je neumorno vodil in nadzoroval tov. Jože Pavlin.

Valvasorjev dom pod Stolom dobro po- sluje, saj se promet iz leta v leto veča. K temu pripomore razmeroma lahek dostop (gozdna cesta) razni tečaji in tudi višje cene. Treba bo misliti na to, da bi bil dom stalno odprt.

Roblekov dom na Begunščici je letos po- stal spet bolj obiskan. Imeli smo srečo, da smo dobili res odličnega in prizadevnega oskrbnika tov. Marinška z ženc. Dom sam pa je že močno načel zob časa. Upravni odbor bo za 80-letnico obstoja društva leta 1975 dom obnovil in nekoliko moder- niziral. Dom obiskujejo tudi tuji gostje, ki letujejo v naših krajih. Preurediti je treba skupna ležišča, napeljati vodo v sranišče, obnoviti strelovod, kanalizacijo in razsvet- ljavo. Nujno je popraviti pot od Poljske planine do Roblekovega doma. Seveda bo vse to terjalo večja finančna srešstva, ki pa jih društvo samo ne bo zmoglo. Društvo upa, da bo nekaj sredstev pri- spevala občinska skupščina, razumevanje in pomoč pa upamo najti tudi v novo ustanovljeni TTKS (temeljno telesno-kul- turna skupnost). Prepričani smo tudi, da delovne akcije ne bodo ostale brez od- ziva, saj so v letošnjem letu člani društva, AO in GRS opravili 1450 prostovoljnih ur.

Izmed odsekov je najbolj delaven mladins- ki odsek, ki ga vodi tov. Janša Marinka. Mladih planincev je v našem društvu ve- liko, saj so združeni iz osemletk v Radov- ljici, Lescah, Žirovnici in Lipnici. Priredili so številne izlete in obiskovali so planin- sko šolo. Veliko jih deluje v akciji »Pionir- planinec«, za kar so nekaterim bile na konferenci podeljene bronaste in srebrne značke in priznanja PZS. Izlete sta v glav- nem vodila mentorja Jana Resman in

Marjan Jaušovec, največ priznanja pa vsekakor zasluži mentor Pristov Slavko, saj že 12 let žrtvuje svoje počitnice, da organizira in vodi tečaj mladih planincev pri Valvasorjevem domu.

Število članov v AO in pri GRS se je precej povečalo. Opravili so precej vzponov raznih težavnostnih stopenj. Vsako leto se udeležijo zboru v Paklenici. Oba odseka tesno sodelujeta, saj imata skupne sestanke, razne tečaje in predavanja, vaje, na katerih si izpopolnjujejo znanje v tehniki plezanja in reševanja. GRS je posredovala v 5 primerih, od tega so bili žal 4 primeri smrtni. Člani GRS skupno s člani GRS Jesenice vsako leto skrbijo za varen pohod na Stol.

Na konferenci je bil izbran osnutek za društveni prapor, ki ga namerava društvo razviti ob svoji 80-letnici. Slišati je bilo očitke, češ, kaj je potreben prapor, ko pa tarnate za denarjem, ki bi ga lahko porabili za postojanke, nakup inventarja ali drugo. Mnenje o tem je podal tov. Finžgar. Dejal je, da znesek ca. 8000.— din, kolikor naj bi prapor stal, ne pomeni nič v primeri z vsoto, ki je potrebna za obnovo Roblekovega doma. Mnoga društva razvijajo svoj prapor, ko slavijo 15 ali 20-letnico, naše društvo pa v 80 letih še ni imelo svojega prapora, s katerim bi se lahko dostojno predstavilo na raznih prireditvah. Koliko praporov imajo npr. nekatera gasilska društva, pa se nihče ne obregne vanje! In končno je bilo PD Radovljica tretje slovensko planinsko društvo, torej v času, ko so si naše gore lastili Nemci in Avstrijci. Vsi navzoči so se z mnenjem tov. predsednika strinjali, tov. Almir Kostanjšek pa je predlagal, da bi se skupno s članarino pobirali tudi prostovoljni prispevki za prapor.

Razveseljivo je tudi, da se društvo ne zapira vase, da ima stike z drugimi planinskimi društvi v občini. Naše društvo pa bo kmalu uresničilo željo, izraženo že pred leti, da bi se pobratili s planinskim društvom iz sosednje republike. Navezali smo stike s PD Varaždin, razgovori gredo h koncu in do poletja bo do pobratenja tudi že prišlo.

Letna konferenca je potrdila tudi bilanco za leto 1972, potem ko je tov. Brinšek prebral izčrpno finančno poročilo.

Po končanem občnem zboru nas je tov. Adi Fink popeljal z barvnimi diapozitivi po naših Julijcih in Karavankah.

MV

PREDLOG ZA VČLANJENJE V EVROPSKO POPOTNO ZDRUŽENJE

Verjetno je vsem že znano, da pripravlja tov. ing. Ciglar slovensko transverzalo št. 2, ki bi zadovoljila tudi manj izvežbane hodce in ki bi bila zlasti primerna za mladino in starejše planince. Transverzalo bi izpeljali gozdarji v svoji režiji in s po-

močjo markacistov področnih planinskih društev. Potekala bi predvsem po gozdnem svetu od jugoslovanske meje na Radeljskem prelazu, dalje na Pohorje in preko Paškega Kozjaka proti Trojanam, na Limbarsko goro, na Janče in preko Bloške planote na Snežnik in do Opatije. Za to pot se zanima Europäische Wandervereingung – Evropsko popotno združenje, ki ima svoj sedež v Stuttgartu. Združenje namreč želi, da bi se naša pot priključila že obstoječi avstrijski poti Nord-Süd, ki poteka od češke meje do naše meje na Radeljskem prelazu. V perspektivi bi se pot podaljšala od češke meje preko Češke in dalje do Lübecka in še dalje na Norveško.

Europäische Wandervereingung forsira hojo in daljinska pota, ki bi potekala in že potekajo preko vse Evrope po dolgem in počez. V Združenju je včlanjenih 21 organizacij iz 9 evropskih držav s skupno 760 000 člani. Te organizacije oskrbujejo skupaj preko 260 000 km pešpotov.

Na zadnjem zasedanju Združenja so se mu priključili kot člani Oesterreichischer Alpenverein za Štajersko, Niederoesterreich in Oberoesterreich.

Tudi Planinska zveza Slovenije je navezala stike z Evropskim popotnim združenjem. Ta je na letnem zasedanju v Malmeldju v Belgiji v dneh 5. in 6. oktobra 1973 sklenilo, da vključi med evropska daljinska pota tudi pot od češke meje do Opatije. Datum otvoritve je določen za junij 1975. Ta daljinska evropska pot naj bi nosila znak E 6. Po Sloveniji bo markirana s Knafeljčevimi markacijami. Inozemci se že sedaj obračajo na Planinsko zvezo za informacije o tej poti. Do leta 1975 bodo odprta 4 evropska daljinska pota, v letu 1975 pa 2 poti.

V informacijo omenjam, da se je v zvezi z našimi stiki z omenjenim združenjem ena od njegovih organizacij odločila, da v svoj program popotovanj vključi v letu 1974 »izlet« 30 do 40 svojih članov v Slovenijo. Trajal naj bi 14 dni. K poslanemu programu smo jim poslali naše pripombe. V Bohinju smo predlagali Vogel, na Štajerskem pa smo predlagali obisk Pohorja in pot od zadnje postaje žičnice na Razglednik pri Bolfenku do Mariborske in do Ruške koč.

Stanko Kos

PROBLEMI V ZVEZI Z UPRAVLJANJEM NEKATERIH PLANINSKIH POSTOJANK

V Sloveniji imamo 163 planinskih postojank, od katerih je 134 oskrbovanih. Ostale so le zavetišča in bivaki. Vendar je od vseh oskrbovanih le 58 takih, v katerih so oskrbniki v rednem delovnem razmerju s posameznimi planinskimi društvi. Večina teh koč je težko ali pa popolnoma nedostopnih z avtomobili. Med te posto-

janke prištevamo kočje v okolici Triglava, kot na primer Planiko, Kredarico, Komno, kočjo pod Bogatinom, Aljažev dom v Vratih in druge.

Lani so Planinska zveza Slovenije in posamezna društva sprejela samoupravni sporazum o delitvi osebnega dohodka. Oskrbniki naj bi imeli dohodek na isti stopnji kakor vsi tisti, ki so zaposleni v gostinstvu. Poleg tega so s sporazumom sklenili, naj bi osebje v planinskih postojankah dobivalo še posebne dodatke, katerih višina je odvisna od dostopnosti postojanke, oddaljenosti, urejenosti kočje in delovnih pogojev, saj mnogokje oskrbniki pa tudi ostalo osebje delajo po 16 ur dnevno. V najboljšem primeru naj bi bila višina osebnega dohodka oskrbnika okoli 3500.— din mesečno, kakor je predvidena za kvalificiranega delavca. V planinske postojanke pa sprejemajo na delovna mesta ljudi s kakršnokoli izobrazbo. Vendar kljub temu ne morejo dobiti ljudi, čeprav jim plačujejo tudi nadure. Ker v večini postojank turistična sezona traja le nekaj mesecev in ker je v interesu planinske organizacije, da bi zaposlovala stalne delavce, mnogokrat oskrbnik prejema redno plačo (brez dodatkov) tudi, ko je postojanka zaprta, ker marsikdo noče sprejeti samo sezonske zaposlitve. Kljub temu je pri planinskih društvih zaposlenih komaj 15 oskrbnikov, ki so v rednem delovnem razmerju več kot 5 let.

Takoj po osvoboditvi je zveza organizirala tečaje za oskrbnike, po katerih so le-ti dobili priznano gostinsko kvalifikacijo. Toda že okoli leta 1960 so skoraj vsi oskrbniki, ki so jim priznali gostinsko kvalifikacijo, odšli v gostinstvo. Odtlej so imela PD vedno večje težave z namestitvijo osebja v planinskih postojankah. Znatno je poraslo število upokojenec in honorarcev, ker postojanke niso bile odprte vse leto. Za vsa delovna mesta v svojih kočah pa seveda PD nikakor ni mogla dati redne plače tudi v nesezonskem času.

Tako imajo danes 58 oskrbnikov v rednem delovnem razmerju in 37 upokojenec in honorarcev. Velik problem se pojavlja tudi pri oskrbnikih, kjer sta v postojanki zaposlena oba zakonca in imata otroke. Kadar so njihovi otroci godni za obvezno šolanje, oskrbniki skoraj redno odpovedo službo.

Problem z oskrbovanjem posameznih postojank je tako pereč, da je danes že 39 domov in najemu ali zakupu. Do oddaje planinskih koč je prišlo v tistih društvih, kjer ni bilo več ljudi, da bi brezplačno in občasno nadzorovali stanje v postojankah. Kjer pa primanjkuje prostovoljcev, je edina rešitev zakup ali najem, ker bi drugače vsi domovi delali z izgubo.

Danes se le še redki mladi ljudje vključujejo v gospodarsko dejavnost društev, zato je upravičena skrb planinske organi-

zacije, kje bo še dobila ljudi v društvih pa tudi ljudi za popravila in gradnjo novih domov, saj jih je bila večina zgrajenih s prostovoljnimi delom.

V zadnjem času se vse pogosteje dogaja, da prehajajo naše planinske postojanke v obliki najema ali zakupa v roke podjetij ali drugih organizacij. Pred nekaj leti sta planinski društvi oddali v najem za daljšo dobo le dom pri Treh kraljih na Pohorju in Tončkov dom na Lisci (Dom na Krvavcu in na Šmarjetni gori sta poglavji zase). Letos pa so društva pričela oddajati postojanke v najem že v večjem številu. Andrejev dom na Slemenu je vzela Usnjarna Šoštanj, ker je bil njihova last; kočjo na Roglji je vzela v najem Kovaška industrija Zreče; Grmovškov dom pod Veliko kopo je prevzelo Gozdno gospodarstvo Slovenj Gradec, v kratkem pa bo prevzelo še Ribniško kočjo na Pohorju in Novoteks v Novem mestu bo prevzelo dom Vinka Paderšiča na Gorjancih. Takih oddaj pa bo še več (Ruška kočja, Pesnik), saj PD nimajo potrebnih finančnih sredstev za izvedbo del, ki jih zahtevajo predvsem sanitarne inšpekcije.

Da bi delno zavrli prehajanje postojank za daljšo dobo v najem ali zakup raznim podjetjem, je skupščina PZS dne 2. junija letos sprejela sklep: »PD naj praviloma upravlja planinske postojanke v lastni režiiji. S soglasjem sekretariata PZS pa lahko PD dajejo postojanke v polzakupe (pijače in prenočišča so društvena) ali polne zakupe. PD ne more dati postojanke v poln zakup ali najem, če je ni poprej preko PZS ponudilo v upravljanje drugim društvom.«

Problematika je malo manj pereča, kadar gre za zakup. Planinska društva dajejo domove v zakup privatnikom in z njimi sklenejo pogodbe navadno le za nekaj let ali za nedoločen čas z odpovednim rokom. Takšni zakupniki pa seveda nimajo posebnega interesa, da bi se planinstvo širilo, temveč žele čim več zaslužiti. Zakupnina, ki jo plačujejo mesečno ali letno, je navadno tako nizka, da planinskim organizacijam pogosto ne zadošča niti za vzdrževanje domov. Takšnih postojank društva tudi ne nadzorujejo več pogosto in dogaja se, da zakupniki »pozabijo« na pravila Planinske zveze (razni popusti). Neredko so zakupniki bivši oskrbniki, ki so ugotovili, da je kočja donosna in to kar najbolj izrabljajo.

Prehajanje planinskih postojank in najeme in zakupe utrjuje misel, da nimamo več v društvih dovolj prostovoljcev, ki bi z amaterskim delom pripomogli oskrbnikom, da lahko nemoteno delajo, da nimamo več veliko oskrbnikov, ki bi bili zavestno predani planinstvu, da v nekaterih društvih popušča delovni elan, ko ugotavljajo, da ni mogoče iz planinske postojanke iztržiti, še manj pa na prošnje pri delovnih kolektivih in občinah pridobiti potrebna fi-

nančna sredstva za obnovo propadajočih planinskih postojank.

Vse naše planinske postojanke so planinstvu potrebne za njen razvoj, ponekod tudi tiste, ki danes poslujejo v lastnih ali tujih objektih ob cestah. Planinci so z gradnjo planinskih postojank odkrivali nove planinske predele. Danes pa so nekatere od teh postojank že »v napoto« naglo se razvijajočemu turizmu, predvsem zimskemu, češ da je treba planinske postojanke adaptirati in vključiti v turistične centre. Dolej se še ni našla organizacija, ki bi vzporedno z gradnjo turističnega centra dala planincem finančno pomoč za rekonstrukcijo in adaptacijo planinske postojanke. Povsod se pojavlja težnja za prevzemom planinskih postojank v skoraj brezplačen najem. Pri tem pa nudijo nameravanim prevzemnikom vso pomoč razne občinske inšpekcijske službe.

Verjetno smo v prelomnici. Ne bi bilo prav, da prepustimo stihiji naše planinsko gospodarstvo ter prehanjanje postojank v neplaninske roke. Treba je izdelati načrt, katere postojanke so za nas planinsko rentabilne v taki meri, da jih nikakor ne bomo pustili iz rok, oziroma jih bomo dali prevzemniku v celoti. Torej tudi tiste, ki niso finančno, pač pa le planinsko rentabilne.

Gospodarska komisija je razpravljala o teh problemih in je menila, da je treba razvrstiti postojanke v več skupin. Pri razvitju posamezne postojanke v skupine bo treba upoštevati vse okolnosti, ki bodo odločilno vplivale na razvrstitev. Upoštevati bo treba, kje se bomo v bližnji bodočnosti srečali s turizmom, podjetji in konzorciji za rekreacijo (smučarstvo, letni oddih). Ali je potrebno, da se z določenih področij »umaknemo« in damo postojanke v zakup ali najem in izkoriščanje drugim ali da jih prodamo. Ali smo sposobni take postojanke obdržati in jih vzdrževati tako, da bodo v stanju zadovoljiti vsem zahtevam sanitarnih in drugih predpisov in prepustiti razvijajočemu se turizmu, da poleg nas zgradi svoje hotele. Na ta način bi se sčasoma znašli v podobnem položaju, kot je to v inozemstvu, kjer ima gostinstvo v bližini planinskih postojank svoje hotele.

Pri razvrstitvi postojank bo treba predvsem upoštevati tudi dejstvo, da so za povprečnega planinca ali pionirja, šolskega otroka in domačina prav tako pomembne postojanke na Dolenjskem, Zasavju itd. kot so za druge planince Staničeva koča, Kredarica oziroma sploh visokogorske postojanke. Zato je mogoče za enkrat razdeliti postojanke le v 2 skupini in sicer:

1. Visokogorske in izhodiščne postojanke (priloga 1.)
2. Druge postojanke (priloga 2.)

Nemogoče je na podlagi obeh prilog sklepati o tem, da bo PZS pomagala obnavljati in vzdrževati le visokogorske in izhodiščne postojanke. Ta pregled kaže pestrost naših postojank, ki pokrivajo vso Slovenijo. Verjetno bo treba tako kot doslej vključiti v naš petletni načrt potrebe vseh planinskih postojank. Sredstva pa bi bilo treba razdeljevati izključno le ob participaciji občin.

Še o enem problemu bi bilo treba razmisliti. To so nova ustavna določila (72. člen), ki pravijo, da zakon določa meje in pogoje, do katerih imajo lahko društva in druge civilne pravne osebe lastninsko pravico na nepremičninah in drugih stvarih, ki so namenjene za uresničevanje skupnih interesov njihovih članov, za katere so ustanovljene, kot tudi pogoje, ob katerih lahko s njimi razpolagajo. Nadalje pravi, da družbenopolitične organizacije in druge z zakonom določene družbene organizacije lahko pridobivajo sredstva in ta sredstva, kot tudi zaupana jim družbena sredstva uporabljajo za uresničevanje svojih ciljev ter jih upravljajo skladno s statutom in zakonom. Te organizacije lahko v skladu s svojimi cilji organizirajo gospodarsko in drugačno dejavnost in so v skladu z zakonom udeležene pri dohodku iz nje.

Dejstvo, da ustava ne predvideva izjemnega opravljanja gospodarske dejavnosti za društva, je potrebno, da se planinska društva oziroma planinske organizacije v bodoče z zakonom opredelijo med družbene organizacije in ne med društva. Le po taki opredelitvi bodo PD lahko nudili usluge v postojankah tudi nečlanom. Gotovo pa je, da bo treba v bodoče zagotoviti delavcem v planinskih postojankah enake pravice, kot jih imajo sicer delavci v gospodarstvu v združenem delu.

Tone Bučer

I. VISOKOGORSKE IN IZHODIŠČNE POSTOJANKE

Planinski dom na Kredarici, Dom Planika pod Triglavom, Tržaška koča na Doliču, Dom Valentina Staniča pod Triglavom, Vodnikov dom na Velem polju, Zasavska koča na Prehodavcih, Koča pri Triglavskih jezerih, Pogačnikov dom na Kriških podih, Koča pod Bogatinom – Na kraju, Dom na Komni, Zavetišče pod Špičkom, Poštarska koča na Vršču, Gomiščkovo zavetišče na Krnu, Dom Zorka Jelinčnika na Črni prsti, Dom na planini Razor, Dom na Ratitovcu, Koča na Ratitovcu, Železničarski dom na Vogarju, Dom na Lubniku, Dom na Uskovnici, Prešernova koča na Stolu, Roblekov dom na Begunjsčici, Dom na Kofcah, Dom na Peci, Dom na Uršlji gori, Koča na Kamniškem sedlu, Koča na Kokrskem sedlu, Češka koča na Spodnjih Ravneh,

Dom na Kališču, Frischaufov dom na Okrešlju, Kocbekov dom na Korošici, Koča na Križki gori, Kostanjevčeva koča na Dobrči, Koča na Loki pod Raduho, Koča na Raduhi – Grohat, Koča na Klemenškovi planini pod Ojstrico, Dom na Menini planini, Valvazorjev dom pod Stolum, Zavetišče na Velikem Snežniku, Dom na Veliki planini, Dom na Mali planini, Dom Pristava v Javorniškem rovtu, Domna Resevni, Dom na Boču, Koča na Čemšeniški planini, Koča na Velikem Kozjem, Aljažev dom v Vratih, Dom v Tamarju, Erjavčeva koča na Vršiču, Koča v Krnici, Kovinarska koča v Krmi, Koča pri Savici, Dom Zlatorog v Trenti, Dom Klementa Jurga v Lepenji, Koča na Gozdu na Vršiču, Tičarjev dom na Vršiču, Koča pri izviru Soče, Koča na Mangrtu, Dom na Zelenici, Dom v Loarski dolini, Koča na Mozirski planini, Dom v Kamniški Bistrici, Dom pod Storžičem, Dom na Smrekovcu, Jurkova koča na Lisci, Mariborska koča na Pohorju, Koča pod Kremzarjevim vrhom, Ruška koča na Pohorju, Dom na Zavarcarjevem vrhu.

Bivaki

Bivak I (Velika Dnina), Bivak II (Pod Rokavi), Bivak III (Za Akom), Bivak IV (Na Rušju), Zavetišče na Zadnjem Voglu, Lipovčeva koča v Martuljku, Zavetišče na Globoki, Zavetišče GRS na Španovem vrhu, Zavetišče GRS na Okrešlju, Bivak pod Ojstrico, Bivak v Kočni, Bivak pod Skuto, Bivak v Storžiču, Zavetišče GRS na Krvavcu.

Skupaj 83 koč, domov in bivakov.

II. DRUGE POSTOJANKE

Mencingerjeva koča v Bohinju, Mihov dom na Vršiču, Črni vrh nad Novaki, Gostišče Murka na Bledu, Gostišče Straža na Bledu, Dom na Predelu, Slavkov dom na Golem brdu, Dom na Govejku, Koča Planina nad Vrhniko, Dom na Goropekah, Koča na Bibi planini, Koča ob žičnici na Krvavcu, Koča na Pikovem, Poštarska koča pod Plešivcem, Gostišče v Heleni, Koča na Naravskih ledinah, Bife Rinka, Bife Iгла, Dom na Starem gradu nad Kamnikom, Mengeška koča na Gobavici, Koča na Rašici, Koča na Čreti, Koča na Pesku, Zavetišče na Pesniku, Koča Planinc na Pohorju, Dom na Paškem Kozjaku, Dom na Kozjaku, Koča Tromejnik na Doliču, Koča pri Jelenovem studencu, Dom na Mirni gori, Dom na Polomu, Koča na Hleviški planini, Vojkova koča na Nanosu, Pirnatova koča na Javorniku, Dom na Čavnu, Dom na Sviščakih, Koča na Trstelju, Koča Mladika na Pečni rebri, Zavetišče pod Golaki (Baraka), Tumhova koča na Slavniku, Dom Kekec na Katarini, Dom na Homu, Dom na Bohorju, Dom v Gorah,

Dom na Kalu, Dom na Kumu, Dom na Šmohorju, Dom na Jančah, Dom na Mrzlici, Dom na Zasavski gori, Dom na Kопitniku, Tončkov dom na Lisci, Dom pri Treh kraljih na Pohorju, Dom na Šmarjetni gori, Dom na Krvavcu, Andrejev dom na Slemenu (2x), Grmovškov dom pod Veliko Kopo, Dom na Roglji, Dom Vinka Paderšiča na Gorjancih – Gospodična, Ribniška koča na Pohorju, Stolp na Roglji, Stolp na Resevni. Skupaj 62 objektov.

POSTOJANKE V TUJIH ZGRADBAH

Litostrojska koča na Soriški planini, Blejska koča na Lipanici, Dom na Vrsnem, Zavetišča na Robidenskem brdu, Zavetišče na Ravneh, Gostišče v Počeh, Gostišče Birt v Dražgošah, Andrejev dom na Slemenu (2x), Gostišče Mihev v Podpeci, Gostišče pri Pucu v Koprivni, Gostišče na Pudgarskem, Koča pod Olševo, Gostišče Podlipje, Postojanka Lovrenc, Bife na kolodvoru v Črnomlju, Gostišče v Črnošnjicah, Gostišče pri Jelenku, Dom Rudar Vojsko, Gostišče pri Abramcu, Koča na Goški ravni (ne posluje). Skupaj 20 postojank.

IZ KRONIKE PZS V DRUGI POLOVICI LETI 1973

Na razpis Skupščine občine Ljubljana-Center za nagrado občine za posebne dosežke na področju gospodarstva in družbenih dejavnosti je PZS prijavilo Planinsko društvo Ljubljana-matico, ki je nagrado tudi prejel.

Gornjesavska planinska društva so proslavila 70-letnico organiziranega planinstva v gornjesavski dolini in sicer dne 21. 6. na Jesenicah (udeležila dr. Miha Potočnik in Tone Strojín) ter 1. 7. na Slemenu pod Mojstrovko, kjer je bila osrednja proslava s kulturnim programom, na kateri je govoril tudi predsednik dr. Miha Potočnik.

Dne 1. 7. 1973 je bil na Dobraču odprt alpski botanični vrt. Povabilu avstrijskih planincev na otvoritev so se odzvali predstavniki PZS: tov. Mirko Fetih in dr. Peter Soklič ter Jadka Suša.

Jeseniško-bohinjski partizanski odred je 1. 7. 1973 priredil planinsko alpinistično taktično vajo v severni triglavski steni. PZS je zastopal podpredsednik ing. Tomaž Banovec.

Osrednje proslave 30-letnice bitke na Sutjeski s pohodom »Sutjeska 1973« se je iz Slovenije udeležila ekipa slovenskih planincev. Pohod je trajal šest dni in je potekal od Mratinja v Črni gori do Kalinovika v BiH. Udeleženci so prejeli za prehojeno pot spominski znak mala in velika transverzala Sutjeska.

Od 20. do 23. 7. 1973 je bila na Triglavu tradicionalna sedma medzletna akcija Tri-

glav VII, ki jo je priredil medletni odbor Novo mesto. Udeležili so se jo predstavniki mest Banja Luka, Prijedor, Karlovac, JLA, Novo mesto, Partizan Slovenije, Planinske zveze Jugoslavije in Planinske zveze Slovenije, v katerem imenu je akcijo pozdravil predsednik tov. dr. Miha Potočnik in na prapor pripel spominski znak. Udeležencem so bile podeljene spominske plakete.

V Tamarju je bilo dne 8. 7. 1973 srečanje predstavnikov Planinske zveze Slovenije in štajerskih planincev iz Avstrije (OAV). Med ostalimi se ga je udeležil član GO PZS tov. Mirko Fetih. Dogovorili so se za naslednje srečanje na Hochschwabu, ki je bilo dne 15. 9. in so se ga udeležili tov. Mirko Fetih, Stanko Kos in ing. Miro Črnivec ter še 20 drugih planincev iz Slovenije.

Mladinska komisija, komisija za alpinizem in komisija za GRS so v letu 1973 organizirale naslednje vzgojne akcije:

- zimski del tečaja za mladinske vodnike 42 udeležencev
- letni del tečaja za mladinske vodnike 82 udeležencev
- tečaj za inštruktorje planinske vzgoje 15 udeležencev
- seminarji za mentorje planinskih skupin 30 udeležencev
- seminar za vodje planinskih šol 30 udeležencev
- letno strokovno izpopolnjevanje (ledne razmere) 30 udeležencev
- alpinistični tečaji 64 udeležencev
- tečajji GRS 30 udeležencev
- seminarji za vodje in tehnične vodje vzgojnih akcij 33 udeležencev

Skupno udeležencev na vzgojnih akcijah 356 udeležencev

PD PTT Ljubljana in PD PTT Zagreb sta priredila dne 22. in 23. 9. na Vršiču srečanje bratstva planincev obeh društev. Udeležil se ga je prof. Tine Orel.

PD Rašica je v nedeljo 30. 9. 1973 priredilo pri planinski postojanki na Rašici proslavo, posvečeno 32-letnici požiga vasi Rašica in 15-letnici ustanovitve društva. GO PZS je na proslavi zastopal tov. Stanko Kos.

Sklad za založništvo je dne 25. 7. 1973 izdal novo izpopolnjeno karto Julijskih Alp v dveh delih: vzhodnem in zahodnem. Dne 29. in 30. 9. je bilo na Češki koči tretje posvetovanje z ravnatelji in pedagogi iz vzgojnih zavodov Slovenije, na katerem se je obravnavala uvedba planinstva kot posebna resocializacijska metoda v vzgojne zavode.

Dne 2. 10. je bilo na Jesenicah razprava o nadelavi gozdnih poti v gozdni rezervat pod Martuljkom. Razprave se je udeležil tov. dr. Miha Potočnik.

Dne 23. 9. je bila odprta nova planinska pot, ki poteka pod Veliko Tičarico proti Kopici in dalje na vrh Male Zelnarice ter na Vrata.

V soboto dne 6. 10. in nedeljo 7. 10. je bilo na Tjentištu v BiH VII. posvetovanje planinskih zvez Hrvatske in BiH, na katero so bili povabljeni tudi predstavniki Planinske zveze Srbije in Planinske zveze Slovenije. Na posvetovanju, ki so se ga udeležili štiri predstavniki PZS (Fetih, Rajer, Stroj in Selan) je bilo govora o medrepubliškem sodelovanju, propagandni dejavnosti, varstvu narave in človekovega okolja ter o problematiki vodnikov.

Dne 30. 10. je bila na Republiškem svetu zveze sindikatov Slovenije seja predstavnikov športno-rekreativnih organizacij. Sklenjeno je bilo, da se ustanovi iniciativni odbor za ustanovitev zveze športno-rekreativnih organizacij, ki naj bo poleg športno-tekmovalnih in šolskih športnih društev tretja velika interesna skupacija in kot taka tudi zastopana v bodoči republiški telesnokulturnih skupnosti. Deleget naše organizacije je tov. Tone Bučer. Dne 24. 11. je bil v Meilenu pri Zürichu III. redni občni zbor PD Triglav v Švici. Udeležili so se ga tov. Jože Rajer, Marijan Krišelj, Roman Ogrin iz Izobraževalne skupnosti SRS ter Boris Markušič, svetnik jugoslovanske ambasade v Bernu. Delo društva lepo napreduje, priredili so vrsto izletov v švicarske gore in trodnevni izlet v domovini. Sodelovali so pri ustanovitvi slovenske dopolnilne šole v Zürichu. Društvo ima 130 članov.

V dneh od 7.-9. 12. 1973 je bil v Valvarjevem domu pod Stolom seminar za vodje in tehnične vodje vzgojnih akcij in dejavnosti PZS

Jože Rajer

STALIŠČA K PLANINSKI VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI POTI

Na sejah naše komisije v minulem obdobju smo oblikovali priporočila planinskim društvom in PZS, ki bi naj pomagala k načrtnejšemu vzgojnemu delu.

1. UO PD prosimo, da aktivneje sodelujejo pri kadrovanju za vzgojne akcije v letu 1974, to še zlasti za bodoči instruktorski kader;
2. UO PD naj izmed sebe izbere člana, ki bo zadolžen za vprašanje vzgoje in izobraževanja v okviru PD;
3. O svojih vzgojnih akcijah naj PD oz. njeni odseki poročajo redno specializiranim komisijam PZS, da dobe te pregled nad dogajanjem na terenu in lažje koordinirajo vzgojno delo;
4. Vsako leto v novembru bomo izvedli anketo o številu tečajnikov in vrsti republiških vzgojnih akcij, na katerih bi želelo članstvo PZS sodelovati.

5. Vsem tečajnikom želimo omogočiti udeležbo na razpisanih tečajih, vendar to ni stalno možno. Večkrat se primeri, da prijavljenih in sprejetih tečajnikov ni na tečaj, resnim kandidatom pa smo udeležbo odbili. Predlagamo, da v takih primerih matično PD obremenimo z $\frac{1}{3}$ stroškov polne tečajnine.

6. Zagotoviti z izdelavo plana manjkajoče vzgojne literature in z zagotovitvijo potrebnih sredstev izdajo literature in pripraviti ponazorila, ki terenu izjemno pri-manjkujejo.

7. Planinske vzgojne akcije – letos jih je bilo 34 – nujno zahtevajo kraj, kjer se bodo lahko nemoteno odvijale. Planinski vzgojni dom z možnostjo dela v letnih in zimskih razmerah je nujno potreben; želimo, da člani GO PZS zavzamejo stališča do sklepov iz področja vzgoje, ki smo jih nekoč sprejeli. Njihova izvajanja bi bila za planinsko organizacijo še vedno aktualna, a jih zaradi časovne odmaknjenosti sprejetja več ne izvajamo ali so utrnili v pozabo:

1. Komisije PZS morajo vse vzgojne akcije razpisati s terminskim in vsebinskim programom vsaj 1 mesec pred izvedbo (navedbo vsebinskega programa, ki mu bo akcija sledila in navedbe literature za osebno predpripravo).

2. UO PD morajo biti nosilci osnovne vzgojne dejavnosti in so zadolženi, da z vsemi razpoložljivimi sredstvi opravljajo vzgojno delo.

3. Za vzgojne akcije PZS (razen za tečaje za mentorje planinskih skupin in instruktorje) se uvede naslednji ključ financiranja: $\frac{1}{3}$ udeleženec, $\frac{1}{3}$ matično PD, $\frac{1}{3}$ PZS.

4. Zaradi vse večjega pomanjkanja vzgojnih kadrov je iz naše strani potrebno ukreniti vse, da se pri VŠTK ustanovi katedra za planinstvo, alpinizem in visokogorsko smučanje.

5. Pri tolikem članstvu PZS je težko urediti ažurno obveščanje članstva. Za vsa obvestila, zapisnike ter razpise bi uvedli k Planinskem Vestniku prilogo.

6. Vsa društva naj v okviru možnosti poskrbe za osnovni poduk svojega članstva, kar dosega z organizacijo osnovne planinske šole.

Po naših podatkih, ki so jih potrdila tudi društva se 32 planinskih društev v letih 1968 do 1972 ni udeležilo niti ene vzgojne akcije, ki jih komisije PZS zanje pripravljajo.

KOMISIJA ZA VZGOJO IN IZOBRAŽEVATNJE

V. JAHO

Oris dosedanjega pripravljalnega dela Komisija za odprave v tuja gorstva je še pred vrnitvijo 4. JAHO opravila formalnosti glede odobritve cilja nove odprave. V ta namen smo predsednik PZS dr. M. Potočnik, načelnik KOTG inž. Pavle Še-

gula in vodja IV. JAHO s pomočjo in osebnim sodelovanjem tovariša Vlada Šestana, šefa komisije za mednarodne stike CK ZKS, obiskali zunanje ministrstvo nepalske vlade v Kathmanduju, kjer smo dobili zagotovilo o absolutni prioriteti na Kangbačen. Znano je, da je nepalska vlada pristop kasneje odobrila tudi formalno ter predstavniku KOTG, tovarišu Alešu Kunaverju 27. novembra letos izdala pismeno soglasje št. 030/A/1.

S formalne strani je potemtakem, prvič v zgodovini našega odpravarstva, stvar urejena in zagotovljeno delo odprave.

Cilj odprave je Kangbačen, 7902 m visoki vrh na območju Kangčencenge, kjer smo leta 1965 že dosegli lepo višino, ne pa vrha samega. Kangbačen je bil odslej nenehno naš cilj. tako III. kot tudi IV. JAHO, žal pa je sodil med prepovedane vrhove. Do letos na njem še ni bilo zmogovite odprave, kolikor ne uspe pomladanska poljska odprava, je to eden najvišjih, še nepremaganih sedentisočakov.

KOTG je razpisala prijavo članov in vodje odprave ter prijavo že tudi obravnavala. V tem smislu predlaga GO PZS, da odobri predlog, po katerem naj bi vodstvo V. JAHO prevzel alpinist Tone Škarja, načelnik GRS Kamnik in publicist.

KOTG predlaga, da se izmed 19 kandidatov za člane odprave upošteva tako tiste z izkušnjami iz odprav kot nove sposobne alpiniste. Svoje pripombe naj da tudi komisija za alpinizem, pravica končnega izbora pa pripada vodji, s tem da v čim večji meri upošteva sugestije KA in KOTG.

K izvedbi priprav in odprave pa tole:

1. Predračun odprave

KOTG je pripravila predračun za 12-člansko odpravo v višini 1 500 000 dinarjev. Vrednost predstavlja maksimum z rezervo in za primer, da ne dobimo ničesar brezplačno.

2. Sredstva na voljo

KOTG razpolaga trenutno s ca. 240 000 dinarjev, ca. 30 000 dinarjev pa ima še dobiti od APD za avtomobil IMV in iz Kidričevega sklada (16 000 din).

3. Oprema

KOTG razpolaga z opremo za kisik ter manjšo količino puhaste opreme in šotorov. Vse drugo bo potrebno nabaviti na novo.

4. Transport

Zadnje izkušnje so pokazale, da je najcenejši transport s čarterskim letalom. To sicer pomeni mnogo dela, se pa izplača tudi zategadelj, ker udeleženci odprave zavoljo potovanja izgube komaj dva dni, v nasprotnem primeru pa najmanj mesec dni.

5. Vključitev planinske organizacije Izvedba V. JAHO je stvar vse planinske organizacije, ki s svoje strani lahko bistveno pripomore k realizaciji, če bo v ta namen sodelovala pri zbiranju prostovoljnih prispevkov.

Načelnik
ing. Pavle Šegula

TONČKI DOLINŠKOVI V SPOMIN

V prsih se mi je boleče zganilo, ko sem izvedela, da se je 27. 12. 1973 pretrgala nitka življenja Tončki Dolinškovi. Vsaka smrt je nekaj grenkega, a ko umre prijatelj, pustiš vse in hitiš, da mu izkažeš poslednje dejanje ljubezni.

Dne 29. 12. 1973 smo pokopali na ruškem pokopališču, mnogim starejšim planincem dobro znano in priljubljeno oskrbnico Hlebovega doma – Tončko. Mnogoštevilni navzoči so s svojimi resnimi obrazi bili dokaz ljubezni in spoštovanja, ki ga je skozi vse svoje življenje uživala pokojna Tončka Dolinškova.

Rodila se je 14. maja 1899 na Smolniku nad Rušami med 15 otroci, uglednima zakoncema Ferdinandu in Julijani Dolinšek. Morala se je zgodaj zaposliti in tako je našla leta 1920 sezonsko zaposlitev v Ruški koči pri Arehu. Leta 1921 in 1922 je bila oskrbnica koč na Klopnem vrhu, leta 1925 in 1926 pa zopet v Ruški koči. In ko je bila v maju 1927 odprta planinska postojanka na Hlebovem domu na Smolniku, je bila postavljena tam za oskrbnico do

leta 1945. Takrat je dobila tudi status borca in ob odprtem grobu je predsednik Zveze borcev omenil, da ji tega odlikovanja zaradi pomote vse do smrti niso izročili. Poudaril je tudi, da je bila Tončka prava partizanska mati, pri nje so našli zatočišče in vsestransko pomoč prvi partizani na Pohorju. Bila je vedno narodno zavedna in poštena, požrtvovalna in dobra. Taka je bila tudi do turistov. V njenem domu je bila iskrena domočnost in izvrstna kuhinja. Zнала je vsakogar navdušiti za ljubezen do narave. Bila je vnet lovec in posebno rada se je spominjala svojih lovov na divjega petelina. Pri srcu ji je bil že od mladosti tudi ribolov in ta je ostal njen »konjiček« vse do smrti, ko ji slabo zdravstveno stanje ni več dolevale napornih poti v kreber.

Vem, da je prostor v PV omejen, zato ne morem naštevati vsega, kar bi bilo dobro, da bi se vsi, ki smo jo poznali, s hvaležnostjo spominjali. Omenim naj še, da je bila vnet športnica. Sodelovala je najprej v sankaskih tekmah, pozneje v smučanju. Zanimivo je, da so na smučarskih tekmah za prvenstvo mariborske oblasti dne 17. 2. 1929 zasedli prva tri mesta njeni trije bratje Mirko, Pavle in Jože. Sploh si takrat nismo mogli predstavljati kake zimske športne prireditve brez Dolinškov.

Toda – vse je minljivo. Umirilo se je tudi Tončkino pogumno, vendar rahločutno srce. Naj slajša njen sen šepet pohorskih gozdov, ki jih je tolikanj ljubila.

Erna Meškova

Dolinškova družina leta 1926. Tretja od desne proti levi v prvi vrsti je Tončka Dolinšek.

Veselo na pot

Foto Franci Kramar, Boh. Bistrica

»PIONIRSKI FOTO 1973«

V dneh od 27. novembra do 9. decembra 1973 je bila v Ilirski Bistrici odprta XIV. republiška razstava pionirske fotografije »PIONIRSKI FOTO 1973«.

Razstava je lepo uspela, saj je sodelovalo 25 organiziranih šolskih fotoamaterskih skupin, s skupaj 512 fotografijami kar 146 avtorjev iz vse Slovenije in prvič celo s Tržaškega.

Da bi razširili zanimanje mladih fotoamaterjev za planine in vzpodbudili mlade planince za fotografiranje je MO PD Ilirska Bistrica sklenil nagraditi avtorja najboljših planinske fotografije na tej razstavi.

Lepo knjižno nagrado je za fotografijo »VESELO NA POT« prejel 13 letni Franci KRAMAR iz osnovne šole v Bohinjski Bistrici.

—oj—

TUDI ZA PLANINCE ZANIMIVE EKSKURZIJE

Izleti, ki niso samo prijetni pohodi v naravo ali v znana mesta, ampak so polni zanimivih strokovnih razlag, so postali med Slovenci zelo priljubljeni. Takšne ekskurzije zadnji dve leti prireja Društvo ljubiteljev drobne grafike Ex libris Sloveniae in knjižni klub Svet knjige. Tudi za letos so pripravili program šestih ekskurzij, od katerih marsikatera je zanimiva tudi za planince.

17. marca 1974: Primorska. Udeleženci bodo slišali nekaj o geološki zgradbi

Nanosaj, ustavili se bodo ob bogatih nahajališčih okamenin v bližini Divače ter obiskali po vsem svetu znane Škocjanske jame. Od tam bodo odšli do gradu Sočerb, od koder je imeniten pogled na Tržaški zaliv, mimo kamnoloma pri Črnem Kalu, v katerem so pred leti našli sledove pračlovekovega delovanja. Zadnja postaja bo cerkev v Hrastovljah. V okolici Hrastovelj je zanimiva tudi geološka zgradba.

21. aprila: ogled Kamnika. Takšni obiski slovenskih mest so že v lanskem letu vzbudili veliko zanimanja, saj pokažejo strokovnjaki koticke, ki jih ob bežnem obisku niti ne opazimo. Po ogledu mesta se bodo vzpeli še na Stari grad.

19. maja: Bogenšperk. Med potjo bodo strokovnjaki povedali nekaj o geološki zgradbi posavskih gub, o tamkajšnji flori, za zaključek pa si bodo udeleženci izleta ogledali še grad, v katerem je delal Valvazor.

8. in 9. junij: Moravske toplice, Lendava, itd.

13. oktobra bo prva jesenska ekskurzija na Ljubljansko barje. Morda se na prvi pogled sliši dolgočasno. Ljubljansko barje skriva veliko zanimivega. Vsi smo že slišali za mostičarje, manj pa vemo za jezerske plasti v večji globini ali o kamninah na obrobju, v katerih je ponekod polno okamenin. Že Rimljani so poznali podpeški kamen, ki ga še danes izkoriščajo kot podpeški »marmor«.

10. novembra bo zadnja letošnja ekskurzija, posvečena glavnemu mestu Slove-

nije. Čeprav Ljubljano vsi poznamo, bodo udeleženci sprehoda po mestu naibrž zvedeli še kaj novega o zgodovini, o zanimivih stavbah, o uporabljenem okrasnem kamnu in podobno.

Program ekskurzije je torej bogat in obsežen. Podrobnosti ali morebitne spremembe bodo objavljali neposredno pred posameznimi izletmi v časopisu »Delo«.

dr. Rajko Pavlovec

MAVROVO 1973

XI. zvezno orientacijsko tekmovanje planincev v letu 1973 je bilo 13. in 14. oktobra na področju Bistra planine in Mavrova v Makedoniji. Našo republiko so zastopale tri ekipe: PD »Delo« Ljubljana, PD »Lisca« Sevnica in PD Laško.

Iz Slovenije smo odpotovali v petek 12. X. v jutranjih urah. Iz Zagreba do Skopja smo potovali z avionom, nadaljnjih sto kilometrov pa z avtobusom. V Mavrovo smo prispeli v večernih urah še istega dne. Namestili so nas v počitniške domove delovnih kolektivov.

Še isti večer smo se sestali člani tekmovalne komisije. Prijavljenih je bilo 20 ekip, iz vsake republike po tri in po ena iz Kosova in Vojvodine.

Start prvega dne je bil v soboto 12. X. ob 7. uri zjutraj. Naloge iz orientacije so bile precej zahtevne, teren, ki je že sam po sebi težak, pa je pokrivala megla.

Medtem ko so bile ekipe na progi, smo se člani tekmovalne komisije in nekateri gostje odpeljali v zgodovinsko vas Galičnik. Do vasi, ki leži na višini 1600 m, je speljana nova asfaltna cesta. Nekdaj je

bila to mogočna vas, ko je v eni družini živelo 20–30 ljudi. Mogočne so njihove domačije, zdaj pa iz leta v leto bolj propadajo. Vsaka družina je bila zadruga zase, saj je premogla 1000 do 2000 ovac in čez sto konj. Danes v vasi ni več stalnih prebivalcev. Vsi so pomrli ali pa se odselili v dolino, kjer jim je življenje lažje. Vračajo se le ob sobotah in praznikih.

Ob enih popoldan so pričele prihajati prve ekipe na cilj prvega dne. Zvečer je organizator tekmovanja Planinska zveza Makedonije priredil v motelu Mavrovo slavnostno večerjo za vse tekmovalce in goste. Večer smo preživeli v pravem planinskem razpoloženju, ob prepevanju pesmi vseh narodnosti.

V nedeljo je bil start prav tako ob sedmih zjutraj. Proga je bila nekoliko krajša kot prvi dan. Do dvanajste ure so bile vse ekipe na cilju. Člani tekmovalne komisije smo imeli polne roke dela, tekmovalci pa so v živčni napetosti čakali na razglasitev rezultatov. Po pozdravnem govoru predsednika Planinske zveze Jugoslavije polkovnika tovariša Boža Škerla je sledila razglasitev rezultatov, podelitev nagrad in spominskih priznanj. Slovenske ekipe so zasedle: XII. mesto MO PD Laško, XVII. mesto MO PD »Lisca« Sevnica in XVIII. mesto MO PD »Delo« Ljubljana. Iz Mavrova smo se odpeljali nazaj v Skopje, kamor smo prispeli v večernih urah. Člani slovenskih ekip smo prenočili v počitniškem domu. V ponedeljek zjutraj smo se z avionom vrnili nazaj v Ljubljano.

Tone Šterban

ALPINISTIČNE NOVICE

GEORGES NOMINÉ

Nominé je bil zadnja leta zelo ugleden gorski vodnik in alpinist, štejejo ga med največje francoske plezalce. Smrtno se je ponesrečil v Aiguille du Midi 28. marca 1972. Posvetil se je goram, čeprav je imel pred seboj ugleden poklic in velike uspehe pri študiju. Z Jeanom-Claudom Marmierom je prvi pozimi preplezal Crozov steber v Grandes Jorasses, prvi je sam preplezal centralni steber Frênev v Mt. Blancu, prvi preplezal severno steno Grand Pilier d'Angle, kot peti ponovil severno steno les Droites, a poleg tega skoraj vse velike smeri v Zahodnih Alpah. Bil je mojster v snegu in v suhi skali, izredno poqumen in zdržljiv. Deloval je

v sekciji Isère CAF in se mnogo posvečal mladini.

V Aiguille du Midi je plezal z Bernardom Bonifaceom, članom GHM, geometrom, ki je pisal disertacijo o urbanistični ureditvi gorskega sveta (turistični in ruralni). Bil je velik plezalec, smučar, tekmovalec, predvsem pa je imel rad zimske plezalne ture.

T. O.

SAM V PALLAVICINIJEVEM OZEBNIKU

To danes seveda ni več senzacija, skoraj solistov tu ne štejejo več, kvečjemu one s smučmi. Pred 50 leti pa je bil Pallavicini še v dvojce drzna tura. L. 1876 ga je prvi preplezal čudaški grof Pallavicini s tremi

vodniki, l. 1899 ga je prvi ponavljal Viktor Pilvex. Do l. 1923 je imel ozebnik svoj mir. Tedaj se je odločil dunajski alpinist, po vsem svetu znani Alfred Horeschowsky, da ga prepleza sam. Noč med 5. in 6. julijem je prebivakiral na ledu pod skalo, si ob štirih zjutraj na papirju segrel svoj čaj, nato pa se dalj časa premišljal, ali naj vstopi ali ne, poskušal tu, poskušal tam, kajti plašili so ga kosi ledu, ki so brenčali z ozebnika. Tudi vstop mu je delal večje težave, kot pa je pričakoval. Nato je naglo napredoval, bil je silen hodec. Nekako na polovici je počival. Izrezal si je dve večji stopinji, ko je spet pribrel mimo glave ledni okrušek. »Bolje ne počivati«, si je dejal in se poganjal po strmini v hudi pripeki. Ob poltreh popoldne je izstopil na Malem Glocknerju, potem ko je ušel padajočemu ledu, kamenju, predvsem pa po silnih naporih. Noge so se mu tresle, ko je stal na grebenu, vendar se je le privlekel do križa na vrhu.

Horeschowsky je poleg tega počel še marsikaj. Pred bratoma Schmid je prišel v severni steni Matterhorna do višine 4000 metrov, in zaradi viharja tu prečil na Solvayeve koče. Prvi je preplezal greben Peuterey, vzhodno steno Monte Rose, Hudičev greben v Täschhornu je prvi plezal navzdol. Bil je prvi na Illampu v bolivijskih Alpah. V Vzhodnih Alpah je plezal težko severno steno Planspitze v Gesäuse, severno steno Hochtora, južno steno Dachsteina, vzhodno steno Watzmanna ipd. Bil je podoben Paulu Preussu, posnemal ga je. Navzdol je plezal mnoge stene, severno steno Hochtora brez vrvi. L. 1922 je sestopal z Roten-Turma v Lienzkih Dolomitih – doslej tega sestopa še nobeden ni ponovil. 900 m visoka strmina! Verjetno je to storil za trening, imel je v mislih Pallavicinijev ozebnik.

Če pomislimo, da je za tem minilo 50 let, bi lahko rekli, da pogum tedanjih mušketirjev ni bil nič manjši od današnjih mojstrov iz »superdirtissim«. Takrat ni bilo čelad, svetrov, najrazličnejših klinov, lestvic, stremen, plezalskih sedežev, vponk, fifijev in primežev vseh vrst. Bil pa je v mladih ljudeh pravtak podjetniški duh, želja po dogodivščinah, po preskušanju. Vsa čast Horeschowskemu, mojstru dunajskih alpinistov, ki danes uživa svoj pokoj na Dunaju in z razumevanjem spremlja današnje pojave v alpinizmu.

T. O.

WASTL MARINER – ODLIKOVAN TUDI V SZ

Sovjetska reševalna služba je l. 1973 počastila svetovno znanega gorskega reševalca in funkcionarja ÖAV W. Marinera in ga odlikovala s svojim najvišjim odličjem, obenem pa je prejel tudi člansko

značko sovjetske gorske reševalne službe. O W. Marineru smo obširno poročali ob njegovi 60-letnici. Še vedno je aktiven, obenem pa se veseli uspehov, kakršnih se le malokdo. Njegove reševalne priprave se izdelujejo v licenci ÖAV in so se dejansko uveljavile po vsem svetu, od Afrike do Alaske. Njegova knjiga »Sodobna tehnika gorske reševalne službe« se razširja po svetu v desetih svetovnih jezikih.

Stiki med sovjetsko in avstrijsko planinsko organizacijo so spet na boljši poti. Leta 1973 je bilo v Avstriji 28 članov »Lokomotive« iz Moskve in »Avantgarda« iz Dnjepropetrovska. Letos bodo Avstrijci spet lahko plezali v Pamiru. Marcus Schmuck že pripravlja svojo skupino. Za 35 dni znašajo stroški 25 000 šilingov, vključen je zračni prevoz od Dunaja do Oša in nazaj, polni penzion za vse dni. Cilji: Pik Lenin (7134 m), Pik Razdelnaja (6148 m), Pik Dzerdzinski (6713 m) in Bezimjeni (6852 m).

T. O.

DVA VETERANA

Alfred Horeschowsky, znan predvsem med starejšimi alpinističnimi rodovi, če ne drugače zaradi njegovih derez, je postal častni član sekcije Reichenstein ÖAV. Je eden od redkih, ki ima za seboj vse alpske štiritočake. Sam je preplezal Pallavicinijev ozebnik, sam Fehrmannovo smer v Mali Cini, sam severno steno Hochtora v Gesäuse, gor in dol, sam severno steno Reichensteina (Pfannlovo smer), raz Odsteina, južno steno Torsteina, vzhodno steno Watzmanna, Pichlovo in Steinerjevo smer v Dachsteinu. Ker živimo v času velikih solistov, bi lahko rekli, da imajo v Horeschowskem velikega predhodnika.

Drugi veteran je gorski vodnik Hans Demetz iz Val Gardena, iz Grödnertala, 70 letnik, ki je še vedno poleti in pozimi v gorah, in prav nič ne misli, da se bo kdaj postaral. Znan je predvsem kot dober poznavalec Langkofla. Ima mnogo prvenstvenih smeri. Dolga leta je bil gorski vodnik belgijskega kralja Leopolda.

T. O.

PO ENAJSTIH EKSPEDICIJAH – NOBENE VEČ!

Gre seveda za sklep dr. Herrligkofferja. Kajti menda je res samo on vodil v nekaj letih enajst ekspedicij v Himalajo. Čim več ekspedicij, tem več vprašanj, temveč izkušenj. Čim dalj greš, tem več vidiš in več in tako se zdaj ponovno vprašujemo, ali so še potrebne »velike« ekspedicije, ali niso uspešnejše manjše, »žepne«. Posebno, ker se je zadnjih dveh velikih ekspedicij na Everest držala smola.

Dr. Herrligkoffer ima v Münchnu »dobro idočo prakso«, kot ekspedicionist si je pridobil ime dobrega organizatorja pa tudi nekaj izgubil, če že ne drugače, pa po tistem starem reku »semper aliquid haeret«, vedno nekaj obvisi.

Ko so ga vprašali (»Bergsteiger 9/1973«), zakaj nista uspeli Dyhrenfurthova ekspedicija in njegova (Everest 1971, 72), je lakonično odgovoril: Pri moji je bilo vreme, pri prvi smrt Indijca Bahugune in težko sporazumevanje med člani ekspedicije. Glede velikih ekspediciij sodi, da bodo veliki cilji vedno zahtevali velika sredstva, moči, opreme. Manjše ekspedicije pridejo v poštev za tehnično nezahtevne cilje (Čo Oju). Za Everest je treba imeti vsaj 12 prvovrstnih mož za vrh, v srednjem delu pa močno, utrjeno moštvo. Glede stroškov pravi dr. Herrligkoffer, naj bi udeleženci prispevali vsaj tretjino. Za Everest so od vsakega člana zahtevali 5000 DM. Večji del stroškov je ekspedicija dobila iz copyrighta, filmov, RTV, knjigo o Everestu je po pogodbi vrgla 40 000 DM, filmske pravice 30 000 DM, pozdravne karte 60 000 DM, angleški BBC je dal 25 000 DM. Primanjkljaj je pokrtil patron ekspedicije senator dr. Franz Burda. Everest ali Nanga Parbat sta še vedno intere-

santna za javna občila. Nižji cilji ne vlečejo tako, zato je financiranje težje. »Utrujena« je industrija, preveč jo oblegajo male ekspedicije. Za Everest je Herrligkoffer anorake dobil iz Japonske, zračne blazine iz ČSSR. Farmacevtska industrija je dala 30 000 DM za teste, ki jih vodi ekspedicijska magistra Alice v. Lobe, ki ima za seboj že tri ekspedicije. Glede izbire moštva meni, da je Avstrija na najboljšem, ker ima prvovrstne plezalce v vojski, ki jim ni težko dobiti dopust. V Nemčiji je sicer precej alpinistov, težko pa je spraviti skupaj 12 prvovrstnih alpinistov, ki bi tudi lahko vsi skupaj odšli. Na dobrem so tudi Japonci. Letno prirejajo po 40 malih ekspediciij po vsem svetu, stroške prevzemajo njihove univerze, vodje ekspediciij so alpinistični seniorji-akademiki.

Dr. Herrligkoffer ima že dve leti težave s srcem, zato v višine ne more več, do 3700 m še, do tabora 1 nad 4500 pa že ne bi smel stopiti. Zato bo v l. 1974 do marca meseca na Antarktiki. To ekspedicijo – znanstveno, predvsem glaciološko – ima v načrtu že od l. 1954. Seveda bodo skušali priti na čim več vrhov na 200 km dolgem Admiralskem pogorju.

T. O.

VARSTVO NARAVE

VARSTVO NARAVE OB ČRNEM MORJU

Henry Lewenstein iz Joškar Ola (SZ) poroča v »Der Tourist« 6/73, glasilu vzhodnonemških planincev, o rezervatu v bližini zaliva Tendorski ob Črnem morju, ki je bil ustanovljen predvsem za ohranitev črnoglavih galebov in drugih obmorskih in močvrskih ptičev pa tudi zaradi redkega črnega jelena, ki ga imenujejo po Dibovskem. Galebja kolonija se hrani s stepskimi škodljivci, ne z morskno hrano. Pravijo, da ti črnoglavi galebi, ki žive v tem rezervatu z uničevanjem škodljivcev priranjajo SZ milijone rubljev.

Lewensteina pa je bolj od galebov zanimal jelen Dibovski v revirju Zelenosirskem. Sredi stepe, slanih jezer, brezovih host in visoke stepske trave so ohranili to redko zvrst skoro črnega jelena z belimi pikami po životu in z veliko grivo. V ussrski tajgi, kjer je ta jelen doma, ga imenujejo »cvetni jelen«, najbrž zaradi čudovito »plamenečega rogovja«. L. 1957 so jih aklimatizirali ob Črnem morju in

jih imajo zdaj na 2000 ha kakih 300. Množe se hitro, ker so tu razmere ugodnejše kot v tajgi, saj imajo svežo hrano skozi vse leto.

T. O.

NARODNI PARK VANOISE

O parku Vanoise smo pred leti ob njegovi ustanovitvi izčrpno pisali. Medtem se je na področju Vanoise zredilo 300 kozorogov, število gamsov skočilo na 2500, svizcev na več tisoč. Nekatere živali so ostale pri starem. Pri flori napredek ni tako viden, vendar pa se jim je posrečilo z uspehom zasaditi kak redek primer. Raziskovalni komite je izdal tri »Zvezke parka« (les Cahiers du Parc), ki postaja znanstvena enciklopedija NP. V njem izhajajo tudi tehtne razprave o vegetaciji, o favni in predvsem o ornitologiji.

Obisk parka se je v petih letih močno povečal, nočnine so se od leta 1968 do 1972 povečale za 400‰ (od 7160 na 28 880). Obiskovalcev je bilo leta 1970 57 500, leta 1972 pa 108 000. Leta 1970

so uvedli spremstvo za skupine, ki obiskujejo park. Spremljevalci uvajajo obiskovalce v bogastvo parka, v življenje narave. Če bi teh spremljevalcev ne bilo, bi marsikak obiskovalec stikal samo za svizci, za gamsi in kozorogi, floristično bogastvo bi bilo skoraj neopazeno.

Turistični napredek parka je prinašal probleme predvsem zaradi pomanjkanja prenočišč. L. 1968 jih je bilo komaj 275, leta 1973 je število skočilo na 1174. Pri tem je izdatno pomagal CAF. Odprti so bili domovi, koč zavetišča, zgrajena so bila pota za dostop, v dolžini 55 km. Ena sama pot gre čez mejo v park, avtomobili nimajo poti. Pač pa so v parku samem nadelali 500 km steza. Kljub temu ima park težave z vzdrževanjem snage. Skrbi jim delajo tudi fotografski safari, ki plaše divjačino.

Velik dogodek je bil za park Vanoise, ko se je 8. julija povezal s parkom Gran Paradiso v navzočnosti pomembnih italijanskih, švicarskih in francoskih osebnosti. CAF je zastopal profesor Philippe Traynard. Skupaj merita soseda 120 000 ha in pomenita veliko in močno osnovo za varstvo alpske narave in za to, da je v najboljši obliki pokazeta vsem, ki jo imajo radi in jo raziskujejo.

T. O.

OGRSKA PUSTA – NACIONALNI PARK

Januarja 1973 je madžarska vlada oklicala za narodni park 52 000 ha puste. Zdaj je na Madžarskem 300 zaščitenih področij, skupaj 80 000 ha. Za park Hortobágy pravijo, da je svetovna znamenitost, ki skoraj nima primere. V pusti živi 246 ptičjih vrst, med njimi velika redkost rdečenogi sokol, obenem pa je pusta ena najvažnejših »tranzitnih letališč« za ptice selivke iz vseh vetrov.

Rezervat Gamenc v južni Transdamubiji je najznamenitejši madžarski rezervat za divjačino. V tem močvirnem področju žive jeleni, na tisoče veprov, srn, lisic in močvirskih ptic. Rezervat je dostopen samo skupinam, ki se prijavijo upravi rezervata – poročja vzhodnonemški »Tourist« 9/1973.

T. O.

DACHSTEIN – ŠE VEDNO OGROŽEN

Leta 1963 je gornjeavstrijska deželna vlada oklicala visokogorski ledeniški svet za zaščiteno področje. Ukrep Dachsteina ni obvaroval pred posegi turistične industrije, ki jo tu predstavlja »Dachstein Fremdenverkehr AG«. Dela z milijonskimi dobički že pri sedanjih napravah (žičnice, lifti, ledeniški taksiji). Zdaj se je družba odločila za splošni napad na Hallstadtski ledenik. Prvi korak naj bi

tvorile tri sedežnice, drugi pa pet »ledeniških taksijev«, goseničarji, prirejeni za osebni prevoz.

Strokovnjaki pravijo, da ta ledenik ne pride v poštev za množično smučanje. Preveč je razpokan, posebno v spodnjem predelu, nepregleden, v slabem vremenu skrajno nevaren.

Delniška družba na to ne misli, tudi nezogibno onečiščenje ledenika so zamolčali (naftni odpadki, izpušni plini i. p.), čeprav je stanje na Schladminškem ledeniku zaradi umazaniže že kritično. Zakaj potem zakon o varstvu, se sprašujejo v Avstriji. Ali je dobiček res vrhovni zakon?

POTUJOČI LEDENIK

Medvedji ledenik v Pamiru je odrinil na potovanje in zaprl strugo Abdugagorja in nastalo je jezero z 18 milijoni m³ vode. Ledeniška zapora ni zdržala teh voda in udrla po dolini. Ledene mase so znova zaprle dolino z grmado visoko 150 m in spet je nastalo jezero. Ljudje iz doline Vanš in iz sosednjih področij so pravočasno opozorili na nevarnost, mostove čez reko Vanš je namreč vodna in ledena sila v hipu odnašala. Nad dolino so bdeli opazovalci v helikopterjih in skrbeli za varnost ljudi. Po »Tourist« 1973.

T. O.

INNSBRUCK ZA VARSTVO OKOLJA

Občinski očetje turističnega centra Innsbrucka so že leta 1971 govorili, da bodo ustanovili urad za varstvo okolja v mestu in okolici. L. 1972 je urad začel, leta 1973 je župan že poročal o njegovem delu. Urad se bori zoper hrušč, za čisti zrak in vodo, za odpravljanje smeti in odpadkov, za prosveto, ima pa tudi pravico kaznovati kršitelje zakona o varstvu okolja. Župan mesta Innsbrucka je v poročilu ugotovil, da si je urad že v prvem letu pridobil ugled pri meščanih in pri tujcih.

VK
47

IZ PLANINSKE LITERATURE

IZ »ZVEZKOV« ALBERTA BOIS DE CHESNA

Tržaški dvomesečnik »La Porta Orientale« (sept.–okt. 1973, št. 9–10, str. 201–219) je objavil pod naslovom »Dai ‚Quaderni‘ di Alberto Bois de Chesne« v prevodu iz nemščine in s spremno besedo Rinalda Derossija zbirko krajših spominskih zapiskov tržaškega planinca in utemeljitelja botaničnega vrta (»Alpinum Juliana«) v Trenti A. Bois de Chesna. Derossi je zapiske našel v Bois de Chesnovi zapuščini. Malo pred smrtjo (1953) je namreč ta tržaški planinec, botanik, lovec in sploh občudovalec narave, zbral svoje zapiske, poročila, dnevniške beležke itd. Gradivo je le deloma uredil in celo porazdelil na poglavja, kar bi dalo misliti, da je mislil na knjižno objavo. Če Bois de Chesnu to za življenje ni uspelo – umrl je v starosti 82 let (rojen 1871) – pa je na možnost objave knjige opozoril redaktor, v tržaški reviji prvič objavljenih zapiskov; Bois de Chesne je pisal v nemškem jeziku. Zapisniki, ki jim je dal urednik ime »zvezki«, so porazdeljeni na 7 poglavij. V prvem pod naslovom »Matthiola sinuata« govori avtor o botaničnem iskanju ob devinskem gradu, že v poznih letih življenja, sledi zapis o »ljubezni do gora«, popis izleta na Črno prst (1886), prvega obiska Trente in izleta na vrh Triglava (1887), zapis o študiju na politehniku v Zürichu (tu je študiral gozdarstvo), pod posebnim naslovom se je spomnil vodnika Andreja Komaca (njemu je postavil dvojezično znamenje ob poti iz Trente na Vršič, kjer je znameniti trentarski vodnik 10. decembra 1908 podlegel srčni kapi), v zadnjem zapisku »Prijateljstvo« po se je spomnil dr. Juliusa Kugyja. Slednji je prav Bois de Chesnu posvetil zadnjo knjigo »Aus vergangener Zeit«, česar se ta v svojem zapisu tudi spominja. Objavo zapisov ali »zvezkov« spremljata tudi dve fotografiji in sicer Bois de Chesna v starosti dvajset let in dr. Kugyja ter Bois de Chesna v Trenti.

B. Marušič

JAKA ČOP: KOZOLEC NA SLOVENSKEM

Stebriščna dvorana v mestni hiši
14. december 1973–7. januar 1974, Kranj
V informacijo priobčujemo članek Andreja Trilerja iz vabila na razstavo in Čopovo biografijo.

»Kozolci, relikti prastare preteklosti, žilavo zraščeni s slovensko pokrajino in nepogrešljivi gospodarski objekti slovenskih

kmečkih domov, se starajo, propadajo v krajih, kjer njive prerašča plevel, in se pomlajujejo z novimi materiali tam, kjer je kmetovanje še živo, kjer okrog njih zdaj ropotajo traktorji ali vsaj motorne kosilnice.

Jaka Čop, ki je skozi objektiv svojega fotoaparata opeval doslej predvsem skalni svet naših vršacev, se je tokrat spustil v dolino, na polja, v vasi. Zamikale so ga svojevrstne arhitektonske konstrukcije, izdelane iz pravokotno se križajočih nappičnih in vodoravnih drogov, ki so ali prazne, kot ogromne harfe, postavljene ven v naravo in pokrite, da jih dež ne zmoči, le veter se lovi v njihove late, ali pa polne, da se skeleta sploh ne vidi, zabasane z zlatimi žitnimi snopi ali z dišečim senom. »Srečal sem kozolce tudi visoko v gorah, na nekaterih naših planinah, zato sem postal pozoren nanje, zato sem se jih lotil,« pravi Jaka Čop. Prehobil je velik del Slovenije in pokukal tudi za mejo, nič mu ni ušlo, nobena podrobnost, nobena značilnost, njegovo oko je skozi objektiv fotoaparata videlo vse tisto, kar mi, ki vsak dan hodimo mimo teh arhitektonskih mojstrov – izdelkov preprostega slovenskega človeka, ne vidimo. Preveč jih je, v gozdu ne vidimo dreves, in preblizu so nam, zrasi smo z njimi, navadili smo se jih videvati vsak dan kot nekaj povsem normalnega, kot nekaj, kar mora biti, kar preprosto je, zato se ne vprašamo, kako in zakaj.

In zato mora priti Jaka Čop s svojim bistrim očesom in s svojimi izdelki, s kozolci, ujetimi na fotografski papir, s skupinami teh kozolcev, z detajli z oblikami iz vseh naših pokrajin – da jih vidimo, da smo kar naenkrat začudeni nad njihovo lepoto, da se kar naenkrat zavemo, kaj pravzaprav imamo. In potlej ugotovimo, da teh, do skrajnosti preprostih in do skrajnosti funkcionalnih priprav za sušenje žita, trave, detelje, koruze, praproti itd. drugje po svetu ni, da so kozolci res naši, res slovenski, da jih celo po vsem slovenskem etničnem ozemlju ni (npr. na Štajerskem, v Prekmurju, na Primorskem okrog Gorice in Trsta), da pa jih najdemo ponekod na Koroškem in vzhodnem Tirolskem. In tedaj se zavemo tudi, da še zdaj ne vemo točno, zakaj Slovenci imamo kozolec in zakaj ga ni marsikje tam, kjer so podobni klimatski in splošni geografski pogoji za kmetovanje.

Jaka Čop se je kozolcev, ko jih je začel opazovati, lotil sistematično. Vedel je, da je njihova osnovna funkcija sušenje, zato je začel s ostrnicami, ki – postavljene v vrsto in povezane z vodoravnimi latami – pomenijo najbrž začetno fazo

v razvoju kozolca. Potem nam pokaže primitivne, zasilne, le za nekaj časa postavljene kozolce, za njimi različne oblike stegnjenih kozolcev in šele potem dvojne kozolce, topolarje, ki so oblikovno najlepši, posebno tisti na Dolenskem, in pri katerih je primarni funkciji sušenja dodana včasih manj, v glavnem pa že močno poudarjena sekundarna funkcija, to je shranjevanje nekaterih kmetijskih pridelkov.

ln najbrž ni zgolj slučaj, da nam je Jaka Čop na začetku predstavil podrte, požgane, razpadajoče kozolce, njihove ostanke pravzaprav, na koncu pa nove, po zadnji vojni rojevajoče se kozolce, narejene z novimi materiali (beton, pločevina, železo, salonit). Oboje je danes resničnost: kjer kmetovanja ni več, tam so kozolci odveč, tam zato umirajo, kjer pa se obdelovanje zemlje modernizira, kjer je pridelkov na enaki površini vse več, tam se tudi kozolci pomlajujejo, če zahteva tako.«

Jaka Čop je član fotokluba »Andrej Prešeren«, Jesenice, je bil rojen 26. 10. 1911 na Jesenicah. Že več kot štiri desetletja upodablja v črno-beli fotografiji motive gorske pokrajine. Razstavljal je doma in v tujini. S fotografijami je opremil številne publikacije s planinsko tematiko. Pri Državni založbi Slovenije so izšle njegove knjige: Svet med vrhovi, Raj pod Triglavom in Viharniki. Pri Ljudski tehniki in pri matičnem fotoklubu je dobil za dolgoletno uspešno delo zlato plaketo. Planinsko društvo Jesenice, Planinska zveza Slovenije in Planinski savez Jugoslavije so mu dodelile zlati častni znak. Na zvezni razstavi planinske fotografije v Beogradu je prejel zlato plaketo »Ljudi i planine«. Tudi Planinski savez Jugoslavije ga je odlikoval za fotografsko dejavnost z zlato plaketo.

Skupščina občine Jesenice mu je izrazila priznanje za delo na kulturno-prosvetnem področju s podelitvijo plakete Toneta Čufarja. Posebno priznanje avtorju za njegovo življenjsko delo pa pomeni Prešernova nagrada Gorenjske za leto 1973.

PLANINARSKI LIST PD KAMENJAK - REKA

Glasilo je z letošnjim letom stopilo v četrto leto nepretrganega izhajanja, prve začetke pa beleži že l. 1962. Nastalo je iz potrebe reških planincev in alpinistov, ki so se jim s pismenimi prispevki pridružili planinci iz vseh krajev Jugoslavije. V standardnem obsegu 32 strani, štirikrat letno prinaša zanimivo gradivo, ki presega lokalni okvir. Prav s tega vidika priteguje številne sodelavce od drugod. Uredniški odbor je s primerno mero združil strokovno plat z literarno in tej dodal stalne rubrike z zavidljivo ravnijo pri-

spevkov in z dokumentacijo. Skrbno in vestno napisani speleološki kataster PD Mosor - Split - speleološki odsek v št. 4/70 (Viska Dulčiča). Tako tehnično izdelan opis in način obdelave srečamo redko. Poleg skic in fotografij pritegne jedrnat opis objekta (geološki, petrografski, hidrografski, meteorološki, biološki, arheološki in gospodarski).

Zelo ambiciozno in seveda pregledno so izdelane perorisbe sten Biokova, ki čakajo na plezalce, ročna dela, ki so zaradi poudarka na detajlih dostikrat bolj uporabljiva kot slabe fotografije. Žal, vendar razumljivo zaradi stroškov in dela se je ta oblika alpinistične dokumentacije v nadaljevanju opustila. Da je glasilo tesno povezano z naravo, opozarjajo številni članki na temo varstva narave in opisov naravnih pojavov. Zanimiv po ideji je članek Viktorja Stipčiča »Primorska bura« z zgodovinskimi podatki spisov o burji. Med viri ni pozabljen niti Valvasor. Isti pisec je sicer prispeval nekaj tehtnih člankov o narodnih parkih doma in na tujem ter o varstvu narave. Med beletristiko omenimo npr. globoko občuten spis St. Gilića »Jedna noč i jedan dan«. Prijetno poživilo tudi za oko so reportaže s prvenstvenih vzponov kot npr. Borisa Aleraja iz Zagreba v št. 3/71 in 1/72 skupaj s M. Čepelakom. Med sodelavci glasila štejejo tudi nekaj slovenskih imen, glasilo pa prinaša tudi novice o slovenskih odpravah, literaturi itd.

Podčrtati je, da je uredniško delo in sodelovanje s članki amatersko in sadopolne predanosti planinski stvari.

Delovne organizacije reškega območja so storile svojo dolžnost s tem, da so z oglasi pripomogle k izdaji glasila. Naročila sprejema PD Kamenjak Rijeka, Korzo Narodne revolucije 40/l. Tone Stroj in

OSEM DESETLETIJ DELA

Pod tem naslovom je bila 27. februarja za jubilejno leto slovenske planinske organizacije v mariborski Visokošolski in študijski knjižnici odprta razstava planinskega tiska. Razstavo je pripravil profesor Franček Vogelnik, viden mariborski planinski delavec. Razstavljeno gradivo je predstavljalo zgoščen prerez skozi planinski tisk od temeljnih tujih del kot so npr. Die Erschliessung der Ostalpen l. 1893/94, monografija la Mantagne o svetovnih gorstvih založbe Larousse, zgledni planinski priročnik Alpines Handbuch založbe Brockhaus ter nekaterih značilnih alpinističnih del kot Kugyjeva knjiga o Monte Rosi, Herzoga Annapurna in Huntova Zmaga nad Everestom. Tujim klasičnim delom ob bok so bila sestavljena domača dela od vodniških, plezalnih in turističnih vodnikov, od Badjura, Brile-

ja do Klinarja, pa Pračka, Keršiča, Kočevarja, Levstka in Kilerja, vodnik po slovenski planinski poti ter plezalni vodniki in priročniki. Manjkala tudi ni vzgojna literatura od Pavla Kunaverja do izdaj Planinske založbe in zgodovinskega dela prof. Evgena Lovšina »V Triglavu in njegovi soseščini« in »Gorski vodniki v Julijskih Alpah«. Planinsko leposlovje je bilo zastopano z izbori planinskih spisov profesorja Avčina, prof. Lipovška, dr. Potočnika, izdanih v samostojnih knjigah. Pomembno delo, ki ga opravljajo mariborska Obzornja v samostojni zbirki Domače in tuje gore že nekaj let, je bilo predstavljeno s prevodi dr. Kugyja, H. Buhla, R. Kucharja, H. Rebitcha, in J. R. Ullmana ter prevodom dr. Tichyjeve Himalaje v založbi DZS Ljubljana. Planinsko fotografijo so zastopali albumi Jakca Čopa. Na razstavi ni manjkalo jubilejnih zbornikov tako npr. PD Ruše in lokalnih mladinskih glasil.

Drugo stran razstave so predstavljale fotografije iz zgodovine PD Maribor-Matica, iz jubilejnega občnega zbora ter slike vseh predsednikov društva.

Poseben kotichek je bil namenjen akcijam mariborske planinske mladine in njeni udeležbi na republiških planinskih prireditvah. Večina fotografij je delo profesorja F. Vogelnika. Tako ima ne samo mariborsko temveč tudi slovensko planinstvo v njegovi osebi med drugim tudi svojega zvestega foto-kronista. Večina na razstavi predstavljenih fotografij je bila odkupljena za arhiv slovenskega planinskega muzeja.

Razstavi kot kulturnemu dogodku ob rob naj opozorim da bo v letošnjem letu še izšel zbornik »Planine ob meji«, ki že poltretje desetletje opravlja dragoceno kulturno-zgodovinsko poslanstvo ob naši severni meji in mu je zadnje desetletje glavna gonilna in mentorska moč prav avtor razstave.

O načrtnem in sistematičnem kulturno-zgodovinskem delu mariborskih planincev priča tudi pregleden seznam vseh virov po knjigah in člankih o narodnih in planinskih znamenitostih in dogodkih na širšem mariborskem področju, napravljen ob 70-letnici PD Maribor-matica.

Tone Strojín

RAZGLED PO SVETU

ZIMSKI DOPUST A LA CARTE

Zgornjeavstrijske turistične organizacije 22 krajev so za l. 1974 izdale prospekte s pavšalnimi in posebnimi ponudbami za zimsko zdraviliške naprave, smučarske tečaje, uporabo bazenov, smučarske tečaje za otroke. Velik dotok zimskih turistov pričakujejo tudi v centru za dolgo-progaše v Dachsteinu. Zato so nad Ramsauom v višini 1200–1500 m pripravili 35 km smučarskih tekaških prog in objavili program za trening. Trening se pričinja in konča v modernem plavalnem bazenu v Ramsau.

T. O.

EKSPEDICIJA MIRU

Po skoro šestdesetih letih so začeli obnavljati v Alpah vojaške naprave iz prve svetovne vojne: strelske jarke, steze, mostove, mostišče, kaverne, galerije, vse tisto, kjer je najboljša italijanska in avstrijska mladina 41 mesecev prelivala svojo kri. »Naj bo spet vse tako kot takrat, naj te naprave postanejo opomin zoper nasilje,« pravijo otroci očetov, ki so tu nekoč jedli komis in mnogi od njih

v surovem gorskem svetu pustili svoje mlado življenje. Dela vodi avstrijski polkovnik Walther Schaumann, petdesetletni Dunajčan. Tofane, Falzarego, Col di Lana, danes našpikane z vsemi mogočimi oporniki turističnih vertikalnih prometnih naprav, so tedaj bile veličastno prizorišče heroizma na obeh straneh, a tudi najbolj nesmiselnih potez vojaške nadutosti na obeh straneh. Schaumannu je idejo navdihnil njegov oče, ki je doživel eksplozijo na Monte Cimone. Pomaga mu stotina študentov iz vse Evrope. Na delo hodijo pet ur, šest ur pa delajo. Pripravlja se poseben vodič, na levi strani bo vojna zgodovina kraja, na desni pa današnje poti in steze. Ena od poti v Valon Bianco se bo imenovala »Pot miru« (via alpina della pace). O tem piše Cesare Marchi v »Domenica del Corriere«, 2. okt. 1973.

T. O.

AVSTRIJCI NA GRONLANDIJI

Sekcija ÖAV V Österr. Gebirgsverein (ÖGV) je julija in avgusta 1973 poslala ekspedicijo v Kronprinz – Frederiksove gore. Vodil jo je znani ing. Ernst Kos-

math. Do Kopenhagna so šli s svojimi avtomobili, z letalom na zahodno obalo Grönlandije. Na manjšem letalu so preleteli na vzhodno obalo v Angmagssalik, nakar so z gumijastimi čolni pridrdrali v ekspedicijsko delovno področje, kjer so si nataknili smuči in se vpregli v sani.

Podprlo jih je ministrstvo za izobrazbo in umetnost, sicer pa so organizirali s pomočjo kluba samofinanciranje. Pozdravne razglednice so imele kar lepo ceno – 30 šilingov.

Tirolski alpinisti iz sekcije ÖAV v Imstu pa so bili v Hindukušu. Na muho so vzeli skromnejši cilj 6059 m Mir Samir, vendar ne po najlažji poti, marveč po skrajno težkem stolpu. Obenem so prevzeli znanstveno nalogo od dunajskega prirodoslovnega muzeja.

T. O.

NEMCI NA HIMALAJI

Monakovska sekcija DAV je od avgusta do decembra 1973 po svojih zastopnikih delovala v Dhaulagiriju III, ki ga imenujejo tudi Naula (7703 m). Potovali so po suhem, vodil jih je fizik K. Schreckenbach, patronat je prevzel zvezni minister dr. H. J. Vogel. Na Nauli se je l. 1963 mudila avstrijska ekspedicija pod vodstvom E. Eidherja, morala pa se je umakniti zaradi monsuma.

T. O.

AVSTRIJSKI MAKALU 1974

V letu 1974 se bodo odpravili v južno steno Makaluja (8481 m) Avstrijci pod vodstvom Wolfganga Nairza iz Innsbrucka, ki smo ga že nekajkrat srečali na drznih poteh. V moštvo so J. Knoll (Innsbruck), dr. O. Ölz (Bregenz), R. Messner (Vilnöss), W. Almburger (Eisenerz), G. Mark (Innsbruck), H. Moser (Innsbruck), A. Precht (Bischofshofen), S. Striknerl in G. Wurm (oba iz Innsbrucka). Gredo torej v steno, v kateri je slabo vreme pregnalo jugoslovansko ekspedicijo.

Na Makalu so pristopili Francozi 1955 s severa, vodil jih je J. Franco. Južno stran štejejo še za nerešeno. Avstrijci si obetajo najboljše, češ da sestava odprave boljša ne more biti, kot je. Nairz je l. 1972 vodil tirolsko himalajsko odpravo na Manaslu (8156 m) in prodril na vrh po 4000 m visokem vzhodnem boku gore. Trije od moštva Manaslu 1972 gredo l. 1874 na Makalu.

Za leto 1978 si je Nairz že izposloval od nepalske vlade dovoljenje za Everest (8848 m). Če do takrat počaka direktissima po jugozahodni steni Everesta, bo to verjetno njegov problem.

T. O.

SMRTNE NESREČE – ZARADI NAPUHA

Švicarji ugotavljajo, da je vzrok mnogih nesreč nrestič, veljava, ugled. Matterhorn, primerek nevarne, a vendar dostopne gore, znane širom po svetu, je zgled zato, saj letno terja 20 do 30 žrtev. V letu 1973 so do 3. septembra našeli 13 smrtnih nesreč na normalni poti. Večkrat pravega objektivnega vzroka ne morejo ugotoviti. Mnogi padajo v smrt ponoči, v viharju, statistike so nepopolne. Reševalci in vodniki naštevajo največ naslednje vzroke nesreč: kamenje, ki ga prožijo turisti, sprememba vremena, pomanjkljiva oprema, nesposobnost pomanjkljive izkušnje, izguba orientacije. Večkrat pride do nesreče, ker nastopa več naštetih vzrokov hkrati. Izurjeni planinci se jim izognejo ali jih zrinejo na z~~as~~osno mero. Zermattčani trdijo, da v zadnjih letih pri nesrečah nikoli niso bili udeleženi domači vodniki. Morda je pri tem tudi malo reklame, verjamemo pa trditvi lahko, če le poznamo objektivne in subjektivne nevarnosti v gorah.

Švicarski strokovnjaki trdijo, da posebno pri Matterhornu množici planincev ne gre toliko za planinsko doživetje, ampak le za osebno veljavo in ugled, za prestiž. In še nekaj: V taki gneči na gorskih poteh izginjajo tudi toliko zaželenene in opevane stvari, kot so spontano, prostodušno tovarišstvo in vezi, ki jih pletejo gorniška doživetja.

A kaj še bo? Velikansko novo parkirišče v Täschu, kjer se zapirajo avtomobilom vrata v Zermatt, je preračunano za 1600 voz. Komaj so ga odprli, že se je izkazalo, da je premajhno. Tehnika je »zmanjšala« svet, ljudi pa je ponekod zmerom več. In svet je za vse ljudi, mar ne?

T. O.

VREME NA KREDARICI

V NOVEMBRU 1973

Srednje mesečne temperature zraka so bile v letošnjem novembru po vsej Sloveniji za 1–3⁰ pod normalno vrednostjo (popreček obdobja 1931–1960). Tudi mesečne višine padavin niso dosegle normalne vrednosti, razen v Celju in Ajdovščini, kjer so jo za malenkost presegle. Srednja mesečna temperatura zraka na Kredarici je znašala v minulem mesecu novembru –4,2⁰. Bila je za 0,3⁰ pod poprečkom obdobja 1955–1972. Ekstremne temperature so bile: maksimum 7,4⁰ (dne 11. nov.), minimum –21,2⁰ (dne 30. nov.). Letošnja minimalna novembrska temperatura Kredarice je bila najnižja znana novembrska temperatura zraka, odkar imamo na Kredarici redna meteorološka opazovanja (od l. 1955 naprej). Srednja mesečna oblačnost (4,2) je bila pod nor-

malno novembrsko vrednostjo. Heliograf na Kredarici je registriral skupno 113 ur s sončnim sijem, kar je 47% možnega trajanja.

V skupno 7 padavinskih dneh je padlo – izključno v obliki snega 40 mm padavin, kar je komaj 18% normalne vrednosti. Snežna odeja je ležala ves mesec, njena maksimalna debelina je merila samo 56 cm, kar je komaj dobra četrtina doslej znane maksimalne debeline novembrske snežne odeje na Kredarici. Ta rekord je znašal 241 cm, izmerjen pa je bil 30. nov. 1964.

Iz opisanega povzamemo, da je bilo vreme v novembru planincem naklonjeno.

P. Bernot

VZROKI GORSKIH NESREČ

O vzrokih gorskih nesreč razmišlja marsikdo. »Kaj je povzročilo nesrečo? Se nesreči res ni bilo mogoče izogniti? Mar ne bo nikdar bolje?« in tako naprej ugibajo ne le planinci in tisti, katerih vrstnike najpogosteje doleti zlo, temveč vsa široka javnost in tudi ljudje, ki jih nikdar ne srečamo na planinskih stezah.

Gorski reševalci, organizatorji planinstva, marsikje po alpskih državah tudi policija, žandarmerija in celo vojska smo bolj radovedni, če lahko prizadevanja, da bi razjasnili vzroke nesreč, imenujemo radovednost.

Gorska reševalna služba je v šestdesetih letih svojega dela in obstoja pri nas že večkrat izpopolnila svoje metode za ugotavljanje vzrokov nesreč. Rada je prevzemala izkušnje sosednjih reševalnih služb, še zlasti, odkar so te službe v Mednarodni komisiji za reševanje v gorah (IKAR) združile svoje napore, poenotile tehniko in opremo za reševanje, doktrino prve pomoči in medicine za reševanje v gorah in postavila na noge tudi reševanje z letali.

Slovenska GRS je prek sodelovanja planinskih organizacij treh dežel – Slovenije, Koroške in Julijske Benečije v zelo dobrih stikih tudi z GRS teh dežel, predvsem s koroško GRS. Ne mislim naštevati vseh oblik sodelovanja, danes bi rad predstavil planinski javnosti poskus avstrijskih izvedencev za gorske nesreče, da s pomočjo kvalitetnega vprašalnika kar se da natančno zajamejo nesreče v gorah ter tako ustvarijo osnovo in izhodišče za nadaljnje ukrepe.*

Ni nujno, da tako klasifikacijo prevzamemo tudi mi, a če hočemo tudi sami korak dalje, si jo moramo vsaj pošteno ogledati. V ta namen jo posredujem širši planinski javnosti. Naše glasilo dobe v roke vsi, ki jim je pri srcu aktivno planinstvo, ne glede na to, če gre za dejavnost mladincev, članov, varuhov okolja ali pa tudi alpinistov in reševalcev. Dejstvo je, da že razmišljanje o nesrečah in varnosti pomeni premik. Pametna razčlenitev razlogov, zavoljo katerih nastajajo nesreče, je že neke vrste vodnik za varno hojo v gorsko naravo. V tem smislu prihajam k razčlenitvi z upanjem, da bo koristen prispevek naši preventivi in v želji, da se bo našel ta in oni s kako dopolnitvijo in predlogom ter ga poslal Komisiji za GRS pri PZS. Avtorji avstrijskega vprašalnika dele vzroke gorskih nesreč na dve temeljni skupini, in sicer na:

1. Nesreče zavoljo vzrokov, ki niso v vzročni zvezi s planinčev dejavnostjo in jih zategadelj ni mogoče niti predvideti niti preprečiti.

2. Nesreče zavoljo najrazličnejših vzrokov, za katere so neposredno ali posredno krivi ali sokrivi tudi sami ljudje.

* Grassberger, Hiltischer, Bosina »Probleme der Ermittlung der Ursachen von Unfällen im Bergland« – Übersichtsblatt über Unfälle im Bergland (str. 59–62, 1972).

Nesreče prve skupine bi lahko zelo preprosto označili kot nesreče zavoljo višje sile. Lahko bi tudi našli zelo učinkovit, vendar za večino planincev nesprejemljiv ukrep, s katerim bi jih izkoreninili enkrat za vselej: Ne hodi v gore in ne Ivegaj, da te doleti nesreča! Očitno je, da se ne bomo ustrašili in ostali doma na varnem samo zategadelj, ker se lahko ravno tedaj, ko bomo v gorah, strese zemlja in nas zasuje nekaj stotisoč kubikov ledu ali kamenja. Bolj preudarni pa bodimo tedaj, kadar gre za nesreče iz druge skupine. Oglejmo si jih podrobneje.

2.1. Nesreče, ki jih povzročajo planinci, če ne upoštevajo splošnih planinskih, alpinističnih in smučarskih dognanj in izkušenj ter vede o snegu, ledu in plazovih.

2.1.1. Nesreče, ki jih povzročajo nenavadni naravni vzroki,

a) ki jih ne moremo preprečiti,

b) ki jih lahko preprečimo, če smo zadosti pazljivi.

2.1.2. Nesreče zavoljo naravnih pojavov, ki jih je mogoče predvideti, ne pa preprečiti (megla, plazovi, vremenski preobrat, padajoče kamenje in podobno):

a) nesreče, katerim se lahko izognemo,

b) nesreče, ki nas zadenejo, če se izpostavimo nevarnosti.

2.1.3. Nesreče, ki nastanejo, če ne upoštevamo splošno znanih stvari in tehničnih izkušenj:

a) če smo brezobzirni do drugih obiskovalcev gora, b) če opustimo potrebne varovalne ukrepe (uporaba derez in druge opreme, vrvi, če ne preverimo, kako je z nevarnostjo plazov itd.),

c) če nepravilno ali pomanjkljivo uporabljamo varnostne ukrepe (neprimerni vozli, slabo zabiti klini, prekratka razdalja med člani skupine na strmini itd.).

2.2. Nesreče zavoljo zanemarjanja odgovornosti.

2.2.1. Pri planinarjenju v skupinah:

a) ker bolj izkušeni in izurjeni ni upošteval objektivnih okoliščin in pogojev, važnih za skupni podvig ali pa je bil nepreviden pri presoji,

b) ker bolj izkušeni in izurjeni ni uskladil težavnosti podviga z lastnostmi in znanjem popotnih tovarišev,

c) ker tisti v skupini, ki ima več izkušenj, ni preizkusil sposobnosti in zmogljivosti sopotnikov ter je zategadelj od njih pričakoval več, kot so zmogli.

2.2.2. Pri organiziranih podvigih (v organizaciji polovalnih agencij, planinske in smučarske šole, na tečajih za hojo v gorah v letnih in zimskih pogojih in podobno):

a) ker je bil odgovorni vodja zanikrni pri presoji objektivnih okoliščin in pogojev,

b) ker je tudi znanje odgovornega vodje pomanjkljivo in ker sam nima zadostnih izkušenj,

c) ker odgovorni vodja ni preizkusil sposobnosti in zmogljivosti udeležencev ture ter je zategadelj od njih pričakoval več, kot so zmogli,

d) ker se odgovorni vodja ni dovolj prilagodil sposobnostim in zmogljivostim udeležencev ali sploh ni upošteval lastnosti varovancev ter jih je zato preobremenil.

2.2.3. Če so odgovodele, ali če so bile pomanjrljive naprave in pripomočki:

a) zaradi uporabe neprimernih pripomočkov (stara vrvi), neprimerno nastavljenе vezi na smučeh in podobno),

aa) če je bila pomanjkljivost znana, ali če udeleženci zavoljno nemarnosti ne vedo zanj,

ab) če udeleženci izleta brez lastne krivde ne vedo za pomanjkljivost (odgovornost proizvajalca?),

b) ni bilo nadzora nad sicer ustreznimi pripomočki.

2.2.4. Če so naprave pokvarjene (varnostne vrvi, klini, mostovi, markacije na smučarskih progah, pripomočki za vzpon in drugo):

a) če opustimo vzdrževanje ali popravilo kljub temu, da vemo za okvaro,

b) če brez svoje krivde ne vemo za okvaro,
 ba) če okvare ni bilo moči prepoznati kljub nadzoru,
 bb) če je zavoljo naravnih sil ali človeške dejavnosti nastala okvara neposredno po opravljenem pregledu,
 c) če po nemarnosti nismo vedeli za okvaro,
 ca) ker društveni častni delavci niso tako opravili nadzora, kakor bi bilo potrebno,
 cb) ker ni bila izpolnjena pogodbeni obveza plačanega delavca, da bo zagotovljena varnost (npr. ogled vodne tesni s pomočjo lestev, mostov in podobnih pripomočkov).

2.3. Nesreče, ki nastanejo, če v alpinističnih in smučarskih podvigih sodelujejo neprimerne ali ne-usposobljene osebe.

2.3.1. Če organizator ve za pomanjkljivo sposobnost, izkušnje in zmogljivost sodelujočih.

2.3.1.
 a) Ker je podvig, za katerega je dobil ali daje pobudo, že sam po sebi neprimeren za neizkušene ljudi (vzpon po steni, prečenje ledenika, iskanje cvetja na strmih, s travo poraslem skalovju in podobno).
 b) Ker je oprema ali obleka sodelujočih očitno nezadostna ali neprimerna (hoja v kopalkah, navadnih čevljih, hoja brez cepina, vrvi in podobno).
 2.3.1.
 c) Ker smo svetovali ali spodbudili k podvigu očitno neprimerne osebe (otroci brez spremstva, slabotne in invalidne osebe ter podobno).

2.3.2. Če se organizator ne zmeni za svoje pomanjkljivo znanje o sposobnosti, izkušnjah in zmogljivosti sopotnikov.

2.3.3. Če se ture ni priporočljivo lotiti zaradi objektivnih okoliščin (pozna ura, očitna možnost vremenskega preobrata, megla in podobno).

2.4. Nesreče, ki nastanejo za tegadelj, ker nismo upoštevali napolkov in pravil o hoji v gore in športnih smučarskih pravil (npr. pravil o obnašanju na organiziranih smučiščih).

2.4.1. Ker ne upoštevamo navzočnosti drugih (spuščanje kamenja po strmini zavoljo objestnosti, hitro približevanje ali vožnja med smučarji na vežbališču ter podobno).

2.4.2. Če pešci in živali brez nadzora tekajo po smučišču in motijo smučarje med vožnjo.

2.4.3. Če uporabniki smučišča ne upoštevajo pravil.

2.4.3.
 a) Pri trčenjih s stoječimi smučarji, pešci, živalmi ali predmeti.
 2.4.3.
 b) Pri trčenjih z drugimi smučarji med vožnjo.

2.5. Nesreče, ki nastanejo, če ne pomagamo ljudem v stiski.

2.5.1. Če smo zaznali in prepoznali, pa ne upoštevali klica na pomoč v gorah ali kjerkoli.

2.5.2. Če smo pozno iskali pomoč.

2.5.3. Če reševalcev ni bilo ali če se je reševanje zakasnilo (ter so zavoljo tega nastale posledice, oziroma so bile posledice nesreče zaradi tega težje, kot bi bile sicer).

2.5.3.
 a) V primeru, ko se ogroženemu planincu, smučarju še ni pripetila nesreča (vemo, da se je izgubil v megli, da je zgrešil smer v steni in podobno).
 2.5.3.
 b) V primeru, ko je treba na pomoč ponesrečencu, planincu ali smučarju.

Ing. Pavle Segula

V tej številki so objavljeni naslednji grbi: Celje (str. 101), Kamnik (str. 105), Ljubljana (str. 107), Gornji grad (str. 109), Tolmin (str. 110), Kranj (str. 112), Primorska (str. 114), Idrija (str. 120), Kranjska (str. 123), Koroška (str. 126), Gradiška (str. 130), Štajerska (str. 131), Postojna (str. 134).

THOMY

PO SVICARSKEM RECEPTU

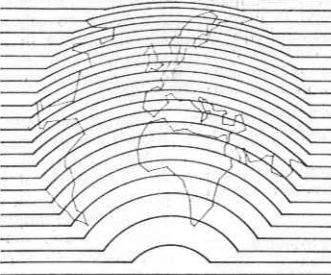

Kolinska

JUGOTEKSTIL

1900 LJUBLJANA, TRG S. ROBEŠTA

TRGUJEMO Z VEČ KOT 50 DRŽAVAMI
 NA VSEH KONTINENTIH

JUGOTEKSTIL

Julon

tallon
ulicalon

Ne čakajte,
da priljubljeno melodijo slišite slučajno –
kupite si gramofon

- sodobna ojačevalna tehnika
- čist in naraven ton
- pri reprodukciji gramofonskih plošč
- lepa, moderna oblika
- prodaja na kredit
- garancija

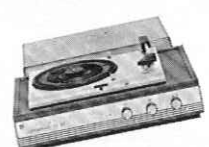

ISKRAPHON PM-71
Škatla s keramičnim gramofonskim vložkom,
vložena v leseno furnirano kaseto. Ima samostojen ojačevalec z zvočnikom 2 W

ISKRAPHON PM-75
Vgrajen v plastično nelomljivo kaseto
v treh različnih barvah, s samostojnim
ojačevalcem in zvočnikom 3 W

ISKRAPHON RS-70 STEREO
Vgrajen v leseno furnirano kaseto – Pokrit
s prozornim pokrovom – Dva zvočnika, 3 W,
15 Ohma, sta vgrajena v posebnih zvočnih
omaricah, enako furnirana
kot kaseto

Iskra
industrija
EMO Celje

emajlirana, pocinkana
in alu posoda,
gospodinjska in
sanitarna oprema
kotli in radiatorji za
centralno in etažno
ogrevanje

Inozemska zastopstva

Avgust Knor

Blindenstrasse 33

A. 1020 WIEN

Telefon 246-93-12

Telex 75-171

Priporočam se čevljarški industriji za prodajo vseh vrst zgornjega usnja in podlog

C O L O R

TOVARNA BARV IN LAKOV — MEDVODE

dobavlja najboljša premazna sredstva za vse panoge industrije

nudi široko izbiro lakov in emajlov za potrebe mornarice, industrije voznega parka (kolesa, motorje, avtomobile, kamione, trolejbuse itd.), hidroenergetskih naprav, železnic, finomehanike in lesne industrije, kemične industrije glede na specialne premaze, odporne proti najrazličnejšim vplivom kemikalij in visoke temperature itd.

produkcija vseh sredstev bazira na izboru najboljših klasičnih materialov in najsodobnejših surovin

izvrstne antikorozijske zaščite, vzdržljivi, odporni in trdni filmi, ki uvrščajo »Color« v vrsto najsodobnejših proizvajalcev barv in lakov

ZAHTEVAJTE PROSPEKTE, VZORCE
IN POJASNILA

